

Romünist Manifesto

2 0 2 6

Eylül 2026'da yayımlanmıştır.

Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!

İnternet.

Bilgi Müşterekleri'nin açık kaynak dizgi atölyesinde, insanlığın ortak
bilgi birikimi adına basılmıştır.
bilgimusterekleri.org

Romünist Manifesto

2 0 2 6

Gezegensel çağın eşiğinden, bütün dünyanın emekçilerine.

BİLGİ MÜŞTEREKLERİ

K Ü N Y E

Komünist Manifesto 2026

Makine Yeni, Zincir Eski

Bilgi Müşterekleri · Sürüm 2.0.1 · Eylül 2026

Bu metin bir kişiye, bir partiye ya da bir örgüte ait değildir. Creative Commons Atıf-AynıLisanslaPaylaş 4.0 (CC BY-SA 4.0) lisansı ile yayımlanmıştır: Kaynak gösterilerek ve aynı lisansla çoğaltılabilir, çevrilebilir, uyarlanabilir.

Kapak, Manifest der Kommunistischen Partei'nin Şubat 1848 tarihli Londra ilk baskısının kapağına bir göndermedir; metinde başlık yazısı olarak UnifrakturMaguntia, gövdede EB Garamond, ara başlıklarda Poppins kullanılmıştır.

Çevrim içi okuma ve diğer biçimler: bilgimusterekleri.org

B İ L G İ H E R K E S İ N D İ R

İÇİNDEKİLER

	Gelecekten Bir Önsöz	1
	Giriş: Bir Hayalet Dolaşıyor	4
I	Burjuvalar ve Proleterler	6
II	Proleterler ve Komünistler	23
III	Sosyalist ve Komünist Edebiyat	38
IV	Komünistlerin Çeşitli Muhalefet Hareketleri Karşısındaki Tutumu	47
V	<i>Yenilgilerimizden Öğreniyoruz</i>	52
VI	Özgürleşen İnsanlık: Makine Bizim Olduğunda	69
	Ayak Sesleri	77
	Kapanış	78
	Ek A — Temel metinler ve güncel veriler	81
	Ek B — Bu metnin dayandığı Bilgi Müşterekleri çalışmaları	83
	Ek C — Türkiye'den okuyanlar için notlar	85
	Ek D — Bu metne nasıl eleştiri yöneltilir?	89

Gelecekte Bir Önsöz

Size, sizin torunlarınızın torunlarının dünyasından sesleniyoruz.

Bizim dünyamızda insanlık, gökbilimcilerinizin ölçeğiyle birinci tipe, gezegensel uygarlığa sıçradı. Gezegenimize düşen güneş ışığının, rüzgârın, suyun ve toprağın enerjisini ortaklaşa, planlı ve ölçülü kullanıyoruz. Açlık, bizim çocuklarımız için bir tarih dersi konusudur. "İşsizlik", "kira", "borç", "milyarder" sözcüklerini sözlüklerin eski anlamlar bölümünde buluyoruz. Günde birkaç saat çalışıyoruz; geri kalan zamanımızı öğrenmeye, yaratmaya, sevmeye, gökyüzünü incelemeye ayırıyoruz. Makinelerimiz düşünüyor, hesaplıyor, üretiyor; ama hiçbirinin bir sahibi yok. Bilgimiz, genlerimizin sırrı, yörüngemiz ve gezegenimiz hepimizindir.

Bu metnin VI. bölümünde, makineyle nasıl yaşadığımızı ayrıntısıyla anlatıyoruz. Ama önce şunu bilin: Bu dünya kendiliğinden gelmedi. Hiçbir yasa onu kaçınılmaz kılmıyordu. Bizim tarihimizde sınıflı toplumdan sınıfsız topluma geçiş, sizin yaşadığınız yüzyılda, sizin kuşağınızın örgütlenmesiyle başladı. Sizin çağınızı biz "büyük eşik" diye anıyoruz: İnsanlığın elinde gezegensel bir uygarlığın bütün teknik araçları vardı; ama o araçlar bir avuç insanın mülkiyetindeydi. Teknik olanak vardı; toplumsal biçim yoktu.

Size bu metni, kazandığınızı bildiğimiz için değil, kazanmanız gerektiği için yazıyoruz. Biz, sizin mücadelenizin olası sonuçlarından yalnızca biriyiz. Öbür olasılıkları da biliyoruz: Sınıflı toplumun gezegensel eşiği geçemediği, geçtiği anda onu barbarlığa çevirdiği gelecekler. Hangisinin gerçekleşeceği tarihin değil, sizin örgütlenmenizin konusudur.

1848 Şubatında Londra'da yirmi üç sayfalık bir broşür basılmıştı. Yazarları yirmi dokuz yaşında sürgün bir gazeteci ile yirmi yedi yaşında bir fabrikatör oğluydu. O

gün dünyada bir milyar iki yüz milyon insan yaşıyordu; çoğu toprağa bağlı köylülerdi. Buharlı makine yeniydi, dünyanın en hızlı haberi atla taşınyordu. Yüz yetmiş sekiz yıl sonra, sizin çağınızda, sekiz milyarı aşkın insan yaşıyordu. İnsan genomu harf harf okunmuş, uzaya fırlatılan teleskoplar evrenin ilk ışıklarını yakalamış, makineler dil kurmaya, resim çizmeye, kod yazmaya başlamıştı. Ve yine de o broşürün ilk cümlesi eskimemişti.

O broşürün yazarları 1872'de şunu söylemişti: Manifesto'da ortaya konan genel ilkeler bütünüyle doğrudur; ama bu ilkelerin uygulanması her yerde ve her zaman tarihsel koşullara bağlıdır. Elinizdeki metin, o ilkeleri sizin çağınızın koşullarına uygular. 1848 Manifestosunun yerine geçmek için değil, onun yöntemini sizin dünyanıza taşımak için yazıldı.

O yöntem dört yalın soruda toplanır: Üretim araçları kimin elinde? Üretim kimin denetiminde? Ürün kimin yararına? Kim karar veriyor? Bu soruları 1848'in dokuma tezgâhına sormuşlardı. Siz aynı soruları veri merkezine, yapay zekâ modeline, uydu takımyıldızına, gen patentine, bulut sunucusuna, kargo deposuna ve bir kuryenin cebindeki telefona sormalısınız. Yanıt değişmedi. Değişen, zincirin malzemesidir.

Geriye dönüp baktığımızda, sizin çağınıza kadar biriken dersleri dört cümlede özetleyebiliriz.

Birincisi: 1848 Manifestosu kapitalizmin tarihsel eğilimleri konusunda haklı çıktı. Dünya pazarı tamamlandı; sermaye yoğunlaştı ve merkezileşti; serbest rekabet tekелci kapitalizme, tekелci kapitalizm emperyalizme dönüştü; orta katmanlar erimeye devam etti.

İkincisi: Onun bütün ağırlığıyla göremediği şeyler oldu. Kapitalizmin doğayla ilişkisi, yaşamın kendisini tehdit eden bir yarığa dönüştü. Emperyalist paylaşım kavgası iki dünya savaşı doğurdu. İşçi sınıfının bir kesimi emperyalist ganimetten pay alarak düzenle uzlaştı. Kadının ücretsiz bakım emeği, sermaye birikiminin sessiz temeli olarak ortaya çıktı.

Üçüncüsü: İşçi sınıfı yalnızca yenilmedi, kazandı da. Sekiz saatlik işgünü, genel oy hakkı, sendika ve grev hakkı, sosyal güvenlik, parasız eğitim ve sağlık, kadınların oy hakkı, sömürgelerin bağımsızlığı — bunların hiçbiri burjuvazinin armağanı değildi; hepsi sokakta, fabrikada, cephede kazanıldı. İnsanlık tarihinin ilk işçi devletleri kuruldu; faşizm, en ağır bedeli onların ödediği bir savaşta yenildi. Burjuvazi korktuğunda verdi; korku bitince geri aldı.

Dördüncüsü: İşçi sınıfı ağır yenilgiler de aldı. Kurduğu devletler içeriden çürütüldü, kazandığı haklar tek tek geri alındı, örgütleri dağıtıldı. Bu yüzden bu metne, 1848'de olmayan bir bölüm ekledik: **Yenilgilerimizden Öğreniyoruz.** Bizim dünyamıza giden yol, o yenilgilerin dürüstçe incelenmesinden geçti.

Bu metin bir kişiye ait değildir. Bilginin herkesin olduğunu savunan bir metin, kendi bilgisini herkese açık bırakmakla işe başlar. Çoğaltın, çevirin, eleştirin, düzeltin, geliştirin.

Giriş: Bir Hayalet Dolaşıyor

Bir hayalet dolaşıyor dünyada: komünizm hayaleti.

Sizin çağınızda onun yanında bir başka hayalet daha dolaşıyordu: Bir zekâ dolaşıyor dünyada — hepinizin zekâsı, ama başkasının adıyla.

Eski dünyanın bütün güçleri bu hayalete karşı kutsal bir ittifaka girdi: Wall Street ile Şanghay'ın ve Moskova'nın borsaları, Silikon Vadisinin yatırım fonları ile eski sanayi baronları, merkez bankaları ile kredi derecelendirme kuruluşları, gözetim devletleri ile onlara yazılım satan veri şirketleri, kendini "sorumlu" ilan eden yapay zekâ laboratuvarları ile onların kıyamet kehanetlerini yayan danışmanlar, NATO karargâhları ile onun karşısında "çok kutuplu dünya" vaaz eden yeni emperyalist başkentler, sabah televizyonlarının ekonomistleri ile gece yarısı sosyal medya akışlarını dizen algoritmalar.

Otuz beş yıl önce "tarihin sonu" ilan edilmişti. Komünizmin öldüğü, gömüldüğü, bir daha geri gelmeyeceği söylenmişti. Ama hayalet dolaşmayı sürdürdü.

Hindistan'da 2020–21'de yüz milyonlarca köylü ve işçi, tarımı tekellere açan yasaları bir yıl süren kuşatmayla geri çekti; insanlık tarihinin en kalabalık grevleri o topraklarda yapıldı. Şili'de 2019'da gençler metro bileti zammına karşı turnikelerin üzerinden atladı ve bir diktatörlüğün anayasasını sorgulattı. Fransa'da milyonlar emeklilik yaşına karşı aylarca sokaktaydı. Sri Lanka'da 2022'de halk devlet başkanının sarayına girdi. Kenya'da 2024'te gençler, IMF'nin dayattığı vergi yasasını parlamentoyu kuşatarak geri çekti; 2025'te Endonezya'da, Nepal'de, Madagaskar'da, Fas'ta, Peru'da yeni bir kuşak, çoğu zaman kendi adını bile koymadan, aynı öfkeyle sokaklara döküldü. Amerika'da otomobil işçileri üç dev şirkete karşı aynı anda greve çıktı; depo ve kahve zinciri işçileri ilk sendikalarını kurdu. Hollywood'da senaristler ve oyuncular, yapay zekâyâ karşı ilk toplu

sözleşme maddelerini grevle yazdırdı. Nairobi'de yapay zekâ modellerinin içeriklerini ayıklayan işçiler sendika kurdu. Bangladeş'te konfeksiyon işçileri asgari ücret için fabrikaları durdurdu. İtalya'nın limanlarında işçiler silah sevkiyatlarını durdurdu. Almanya'da liseliler zorunlu askerliğe karşı okul grevi yaptı: "Zenginler savaş, öğrenciler gelecek istiyor." Madrid'de kiracılar sendika kurdu ve tahliyelere karşı kapı önlerinde nöbet tuttu. Berlin'de gençlerin neredeyse yarısı sosyalist bir program savunan partiye oy verdi.

Ölü ilan edilen bir düşünce neden hâlâ bu kadar korkutuyordu?

Bu olgudan iki sonuç çıkar.

Birincisi: Komünizm, bütün dünya güçlerince hâlâ bir güç olarak tanınmaktadır. Aksi hâlde onu gömmek için her yıl yeniden cenaze töreni düzenlemeye gerek kalmazdı.

İkincisi: Artık komünistlerin görüşlerini, amaçlarını ve eğilimlerini bütün dünyanın önünde açıkça ortaya koymalarının ve komünizm hayaleti masalına kendi manifestolarıyla karşılık vermelerinin zamanıdır. Bu hayalet ne arşivlerde, ne tarih kitaplarında, ne müze vitrinlerinde yaşar. O, işini kaybetmekten korkan yazılımcının, kira ödemekte zorlanan hemşirenin, algoritmanın puanladığı kuryenin, patronu bir yazılım olan depo işçisinin, geleceği ipotek altındaki öğrencinin, tarlasını maden şirketine kaptıran köylünün, denizde boğulan göçmenin gündelik hayatındadır. Lagos'ta, Dakka'da, São Paulo'da, Cakarta'da, Manila'da, Detroit'te, Berlin'de, İstanbul'da, Johannesburg'da aynı soru sorulmaktadır: Bu zenginlik kimin?

Bu amaçla, farklı ülkelerden, farklı dillerden emekçiler için aşağıdaki manifestoyu yazdık.

Burjuvalar ve Proleterler

Bizim çağımızdan bakınca: Bizim çocuklarımız sınıflı toplumu, insanlık tarihinin kısa ve karanlık bir ara dönemi olarak öğreniyor: Türemümüzün üç yüz bin yıllık ömrünün yalnızca birkaç bin yılı. Sizin çağınız o ara dönemin son ve en çelişkili yüzyılıydı. İnsanlık hiç bu kadar zengin, hiç bu kadar bilgili olmamıştı; ve bu zenginlik hiç bu kadar az elde toplanmamıştı.

Türün tarihi, sınıfların tarihi

Bugüne kadarki bütün toplumların yazılı tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir.

1848'de bu cümleyi yazanlar, tarihöncesini henüz bilmiyordu. Engels, sonraki baskılara bir not düştü: yazıdan önceki toplumsal örgütlenme, ortak mülkiyete dayanan klan toplumuydu; sınıflar ancak bu ilkel ortaklaşmanın çözülmesiyle doğdu. Bugün bu nota, bir buçuk yüzyıllık arkeolojinin, antropolojinin ve evrim biyolojisinin birikimini ekleyebiliriz.

Türemüz, *Homo sapiens*, yaklaşık üç yüz bin yıllıktır. Tarım yaklaşık on iki bin yıl önce başladı. Yazı, devlet ve kalıcı sınıf ayrımları ise en fazla beş-altı bin yıllıktır. Türemümüzün yaşadığı sürenin yüzde doksan sekizinden fazlası, sınıfsız, devletsiz, özel mülkiyeti bilmeyen toplumlarda geçti. İnsan, doğası gereği bencil, rekabetçi ve açgözlü bir yaratık değildir. Evrim biyolojisi bize başka bir şey anlatır: İnsanı insan yapan, iş birliği yapma, bilgiyi kuşaktan kuşağa aktarma, emeği ortaklaşa örgütleme yeteneğidir. Dil, alet, ateş, müzik ve bilim, bireysel dehanın değil, ortak emeğin ve ortak birikimin ürünleridir.

Darwin'in *Türlerin Kökeni*, Manifesto'dan on bir yıl sonra yayımlandı. Marx onu okuduğunda Engels'e yazdı: Bu kitap, bizim görüşümüzün doğa tarihindeki temelidir. Doğanın da bir tarihi vardır; hiçbir şey sonsuza dek aynı kalmaz; türler değişir, doğar, yok olur. Burjuva düşüncesi evrimi yıllarca "en güçlünün hayatta kalması" diye çarpıttı ve rekabeti doğa yasası ilan etti. Oysa evrim, uyumun, çeşitliliğin, iş birliğinin ve ortak yaşamın tarihidir de. Sınıflı toplumun ölümsüz olduğunu söyleyen, türlerin değişmez olduğunu söyleyenle aynı yanılığa düşer.

Özgür insan ile köle, patrisyen ile pleb, bey ile serf, lonca ustası ile kalfa — tek sözcükle ezen ile ezilen — sürekli bir karşıtlık içinde oldular. Bazen gizli, bazen açık, kesintisiz bir savaş yürüttüler; bu savaş her seferinde ya toplumun baştan başa devrimci bir dönüşümüyle ya da savaşan sınıfların birlikte yıkımıyla sonuçlandı.

Burjuva tarih yazımı, işçi sınıfının fabrikayla birlikte kendiliğinden ortaya çıktığını anlatır. Oysa işçi sınıfı doğmadı, yapıldı. Köylüler, ortak toprakların çitlenmesiyle yurtlarından sürüldü; "serserilik" ve "dilencilik" yasalarıyla kırbaçlandı, damgalandı, çalışmaya zorlandı. Marx'ın deyişiyle sermaye dünyaya baştan ayağa her gözeneğinden kan ve kir damlayarak geldi. Aynı zor bugün başka biçimlerde sürüyor: Toprağı maden şirketine verilen köylü, kıyısı otele verilen balıkçı, verisi izinsiz toplanan kullanıcı, emeği modele dönüştürülen çevirmen. Ama işçi sınıfı yalnızca yapılmadı; derneğiyle, gazetesiyle, şarkısıyla kendini de yaptı. 1217'de Orman Şartı ormanda odun ve otlak hakkını tanımış, 1649'da topraksız köylüler "Yeryüzü herkes için ortak bir hazinedir" demişti. Çitleme bir kez olup bitmedi; kapitalizm her yeni alanı çitleyerek genişler. Önce toprak, sonra bilgi çitlendi; bugün çitlenen, bilginin üretilme yeteneğinin kendisidir.

Feodal toplumun yıkıntılarından doğan modern burjuva toplum, sınıf karşıtlıklarını ortadan kaldırmadı. Yalnızca eskilerinin yerine yeni sınıflar, yeni baskı koşulları, yeni mücadele biçimleri koydu.

Çağımızın, burjuvazi çağının ayırt edici özelliği, sınıf karşıtlıklarını yalınlaştırmış olmasıdır. Bütün toplum, giderek daha fazla, iki büyük düşman kampa, doğrudan karşı karşıya duran iki büyük sınıfa bölünmektedir: burjuvazi ve proletarya.

Bugün bu yalınlaşma 1848'dekinden çok daha ileridedir. 1848'de dünya nüfusunun büyük çoğunluğu köylüydü. Bugün insanlık tarihinde ilk kez, dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşıyor. Dünyada ücretli çalışanların sayısı 1991'de bir milyar iken bugün bir milyar yedi yüz milyonu aştı; geri kalan milyarlar da kendi hesabına, güvencesiz ve kayıt dışı çalışarak aynı piyasaya bağımlı yaşıyor. Toprağından, zanaatından, dükkânından koparılan milyarlarca insan, dünyanın kent çeperlerine, sanayi bölgelerine, depolara, çağrı merkezlerine ve platformlara doldu.

Burjuvazinin devrimci rolü

Burjuvazi tarihte son derece devrimci bir rol oynamıştır.

Egemen olduğu her yerde feodal, ataerkil, idilik ilişkilere son verdi. İnsanı "doğal efendilerine" bağlayan renk renk feodal bağları acımasızca kopardı ve insanla insan arasında çıplak çıkardan, katı "peşin ödeme"den başka bir bağ bırakmadı. Kişisel değeri değişim değerine dönüştürdü. Sayısız kazanılmış ve belgelenmiş özgürlüğün yerine, tek bir vicdansız özgürlüğü koydu: serbest ticareti.

Burjuvazi, üretim araçlarını ve dolayısıyla üretim ilişkilerini, onlarla birlikte bütün toplumsal ilişkileri sürekli devrimcileştirmeden var olamaz. Üretimin sürekli altüst edilmesi, bütün toplumsal koşulların durmadan sarsılması, bitmeyen belirsizlik ve çalkantı, burjuva çağını önceki bütün çağlardan ayırır. Katı olan her şey buharlaşıp gidiyor, kutsal olan her şey kirletiliyor.

Bu cümleler bugün, yazıldıkları günden daha doğrudur.

Ürünleri için sürekli genişleyen bir pazar gereksinimi, burjuvaziye yerkürenin her köşesine sürdü. 1848'de bu bir eğilimdi; bugün tamamlanmış bir olgudur. Bir telefonun kobaltı Kongo'dan, lityumu Şili'den, yongaları Tayvan'dan, montajı Çin'den ya da Vietnam'dan, yazılımı Kaliforniya'dan, müşteri hizmetleri Manila'dan, içerik denetimi Nairobi'den gelir. Tek bir ürünün arkasında dört kıtanın emeği birleşir; ama bu emeği yapanlar birbirlerini hiç görmez, birbirlerinin adını bilmez.

Burjuvazi, bütün üretim araçlarının hızla iyileştirilmesi, iletişim araçlarının sınırsız kolaylaşması yoluyla bütün ulusları uygarlığa çeker. Metallerinin ucuz fiyatları, bütün Çin seddini yerle bir eden ağır toplardır. 1848'in ağır topu ucuz pamuklu kumaştı; bugünün ağır topu ücretsiz sunulan uygulamadır. Kullanıcısından para almayan uygulama, ondan başka bir şey alır: dikkatini, verisini, ilişkilerini, zamanını. "Ürün ücretsizse, ürün sizsiniz" sözü, meta biçiminin en ince noktaya kadar sızdığının itirafıdır.

Burjuvazi, yüz yıllık egemenliği içinde, önceki bütün kuşakların toplamından daha büyük ve daha kitlesel üretici güçler yarattı — dedi 1848 Manifestosu. Bugün bu cümleyi yüz yetmiş sekiz yılın ürünleriyle doldurabiliriz: elektrik, içten yanmalı motor, uçak, antibiyotik, bilgisayar, internet, uydu, genom dizileme, yapay zekâ. Bir önceki yüzyılın hangisi, toplumsal emeğin bağrında böyle üretici güçlerin uyuduğunu sezebilirdi?

Ama büyücü, çağırdığı güçlere artık hükmedemiyor

Burjuvazinin üzerinde yükseldiği üretim ve değişim araçları feodal toplumun bağrında doğmuştu. Bu araçlar belirli bir gelişme aşamasına ulaştığında, feodal mülkiyet ilişkileri onlara pranga oldu. Prangaların kırılması gerekiyordu; kırıldılar.

Bugün gözlerimizin önünde benzer bir süreç yaşanıyor. Kendi yarattığı dev üretim ve değişim araçlarına sahip modern burjuva toplum, yeraltı güçlerini büyüyle çağırıp sonra onlara hükmedemeyen büyücüye benziyor.

Bunun en açık kanıtı bunalımlardır. 1848 Manifestosu, bunalımlarda bir aşırı üretim salgınının patlak verdiğini yazdı: Toplum birden kendini geçici bir barbarlık durumuna geri itilmiş bulur; fazla uygarlık, fazla geçim aracı, fazla sanayi, fazla ticaret vardır. O günden bu yana 1873'ün Büyük Durgunluğu, 1929'un Büyük Bunalımı, 1973'ün stagflasyonu ve 2008'in finans çöküşü, aynı yasanın dalgaları oldu; 2020'nin salgın şoku ise dışarıdan gelse de yükünü aynı sınıf ilişkileri içinde yine işçiye bindirdi. Depolar dolu, insanlar aç; evler boş, insanlar sokakta; ilaç var, hasta ilaca ulaşamıyor; makineler hazır, işçiler işsiz.

Ama bunalım kendiliğinden devrim getirmez. 1929 bunalımı Almanya'da işçiyi değil faşizmi iktidara taşıdı. Bunalım, sermayenin kendi çözümünü dayatmaya çalıştığı andır; işçi sınıfı kendi çözümünü dayatacak kadar örgütlü değilse, sermayenin çözümü kazanır.

Bugünün yeni çelişkisi, bolluğun kendisinin kapitalizm için bir tehdit hâline gelmesidir. Bir yazılım, bir şarkı, bir ders kitabı, bir bilimsel makale, bir yapay zekâ modelinin ağırlıkları — bunların bir kopyasını çoğaltmanın maliyeti neredeyse sıfırdır. Teknik olarak, insanlığın bütün bilgisi bugün herkese ulaşabilir. Ama sıfır maliyetle çoğaltılan bir şeyden kâr elde edilemez. Bu yüzden sermaye, bolluğu yapay olarak kıtlığa çevirmek zorundadır: patentlerle, lisanslarla, ödeme duvarlarıyla, kapalı kaynak kodlarla, dijital kilitlerle, bulut abonelikleriyle. Toprağın çitlenmesi kapitalizmin doğuşunu işaretlemişti; bilginin çitlenmesi onun yaşlılığını işaretliyor.

Tekelci kapitalizm: Serbest rekabetin karşısına dönüşmesi

1848'de burjuvazi serbest rekabetin bayrağını taşıyordu. Serbest rekabet, kendi mantığıyla, kendi karşısını doğurdu: tekeli. Büyük balık küçük balığı yuttu. Sanayi sermayesi ile banka sermayesi kaynaştı ve finans kapital doğdu. Sermayenin ihracı, metaların ihracından daha önemli hâle geldi. Dünya, birkaç büyük güç ve birkaç yüz dev şirket arasında paylaşıldı.

Bugün bu tekelleşmenin vardığı yer, 1848'in hayal bile edemeyeceği bir yoğunluktur. Birkaç dev fon yönetim şirketi, dünyanın büyük şirketlerinin neredeyse hepsinde aynı anda büyük hissedardır. Beş-altı teknoloji şirketi, dünyanın arama motorunu, sosyal ağını, bulutunu, mobil işletim sistemini, çevrim içi reklam pazarını ve yapay zekâ altyapısını elinde tutar. Yalnızca dört-beş büyük teknoloji şirketinin 2026'da yapay zekâ altyapısına yapmayı planladığı yatırım, kaynağına göre altı yüz ile yedi yüz milyar dolar arasında tahmin ediliyor: Bu, pek çok ülkenin bir yıllık toplam ekonomik üretiminden fazladır.

Tek bir şirket, yeryüzünün çevresinde dönen etkin uyduların yaklaşık üçte ikisine sahip. 2019'da dünyanın bütün etkin uydularının sayısı iki bini bulmuyordu; 2026

Ağustosunda tek bir şirketin takımıydı on bir bini aştı. Göklerin kendisi, bir kişinin şirketinin arka bahçesine dönüyor.

Oxfam'ın 2026 Ocak raporuna göre dünyadaki milyarderlerin sayısı ilk kez üç bini aştı ve toplam servetleri 18,3 trilyon dolara ulaştı. Yalnızca 2025 yılında bu servet 2,5 trilyon dolar arttı; bu artış, dünyanın en yoksul 4,1 milyar insanının toplam servetine neredeyse eşittir. Aynı dünyada insanların neredeyse yarısı yoksulluk içinde yaşıyor ve her dört kişiden biri düzenli olarak yeterli gıdaya ulaşamıyor.

Bazıları bu tabloya bakıp kapitalizmin bittiğini, yerine bir "tekno-feodalizm" ya da "gözetim düzeni" gibi yeni bir sistemin geldiğini söylüyor. Yanılıyorlar. Kira, rant ve tekel, kapitalizmin dışında değil, onun olgunlaşmış biçimleridir. Dijital platformun sahibi, bir feodal bey gibi toprağa bağlı serften angarya almaz; ücretli emeği sömürür, artı-değere el koyar, sermaye biriktirir ve rakipleriyle ölümüne rekabet eder. Değişen, kapitalizmin özü değil, kabuğudur. Adı yanlış konan hastalık, yanlış ilaçla tedavi edilir.

Doğru ad tekkelci kapitalizmdir; bugünkü evresine tekno-kapitalizm diyoruz: üretimin temel aracının bilginin kendisi hâline geldiği ve bu bilginin bir avuç platform tekelinin özel mülkiyetinde toplandığı evre. Bu yeni bir üretim tarzı değil, kapitalizmin tekkelci aşamasının yeni bir biçimidir. Bu evrenin kriz anında yöneldiği bir eğilim de vardır: tekno-faşist eğilim. Veri tabanlarını birleştiren gözetim platformları, "kritik altyapı" adına genişletilen terör tanımları ve demokrasiyi "verimsiz" ilan eden teknoloji milyarderlerinin manifestoları bu eğilimin işaretleridir. Her otoriter adıma faşizm demek kavramı köreltir; bu işaretler henüz faşizm değildir, ama ona açılan kapıları aralar. İzlenecek ölçütler bellidir: silahlı çetelerin devletle kaynaşması, sendikaların ve partilerin kapatılması, olağanüstü hâlin kalıcılaşması.

Devlet: Sermayenin ortak işlerini yöneten kurul

Modern devletin yürütme gücü, bütün burjuva sınıfının ortak işlerini yöneten bir kuruldur başka bir şey değildir — diye yazmıştı 1848 Manifestosu. Bu cümle bugün, belki de hiç olmadığı kadar çıplak bir biçimde doğrulanıyor.

2008 bunalımında devletler, batan bankaları kurtarmak için trilyonlarca dolar buldu; aynı devletler, ertesi yıllarda hastaneleri, okulları ve emekli aylıklarını "kaynak yok" diyerek kısıtı. 2020 salgınında merkez bankalarının piyasaya pompaladığı para, borsa endekslerini ve milyarderlerin servetlerini rekor düzeylere taşıdı; aynı dönemde milyonlarca işçi işini, evini, sağlığını yitirdi. Kâr özel, zarar kamusal: Devletin sermaye karşısındaki "tarafsızlığı" budur.

Olağanüstü yetki önce işçiye karşı yazılır. Weimar Anayasası'nın olağanüstü hal maddesi devrimci işçilere karşı kullanıldı; 1933'te Nazi diktatörlüğünün hukuki kapısı oldu. Hukuk, dondurulmuş bir güç dengesidir: Onu kazandıran güç çekildiğinde, egemen sınıf hukuku değiştirir.

Bugün en büyük teknoloji şirketlerinin yöneticileri, bakanlıkların, istihbarat servislerinin ve orduların sözleşme ortaklarıdır. Seçim kampanyaları milyarderlerin bağışlarıyla, yasalar şirket lobicilerinin taslaklarıyla, düzenleyici kurumlar düzenlemesi gereken şirketlerin eski ve gelecekteki yöneticileriyle yönetilir. Oxfam'a göre bir milyarderin siyasi bir göreve gelme olasılığı, sıradan bir yurttaşınkinden binlerce kat fazladır. Artık sermaye, devleti yalnızca dışarıdan etkilemiyor; doğrudan onun koltuklarına oturuyor.

Aynı devlet, işçiye karşı her zamankinden daha donanımlıdır. Yüz tanıma kameraları, kitlesel iletişim dinlemesi, sosyal medya taraması, tahmine dayalı polislik yazılımları, veri tabanlarını birleştiren gözetim platformları. Dün "terörist" için kurulan hedef listesi, bugün göçmene, yarın muhalife, öbür gün grevdeki işçiye çevriliyor. Burjuva demokrasisinin hukuki kabuğu inceldikçe, altındaki sınıf diktatörlüğü daha açık görünür hâle geliyor.

Yeni olan bir şey daha var: özel egemenlik. Büyük teknoloji şirketleri, kendi hizmetlerinin "kötüye kullanımı"nın sınırını kendileri çiziyor, kendileri soruşturuyor, kendileri cezalandırıyor; aynı anda polis, savcı ve yargıç oluyorlar. Bu raporları kamuoyuna "şeffaflık" diye sunuyorlar; oysa bu, sigortacının yangın istatistiğini kendisinin tutmasına benzer. Bugün "güvenlik" adına kurulan izleme mimarisi, yarın aktivisti, sendikacıyı ve grevdeki işçiye de izleyebilecek mimaridir; bunu engelleyen bağımsız bir denetim yoktur.

Ama devlet yalnızca baskı aygıtı değildir; işçi sınıfının mücadelesiyle kazanılmış kurumları da barındırır: kamusal okul, kamusal hastane, sosyal güvenlik, iş güvencesi yasaları. Sermaye bugün bu kurumları özelleştirerek, taşeronlaştırarak ve yapay zekâ şirketlerine "dijital dönüşüm" ihalesi olarak devrederek sökmeye çalışıyor. Komünistler, bu kazanımları savunmanın ile devletin sınıf niteliğini teşhir etmenin birbirine karşıt değil, aynı mücadelenin iki yüzü olduğunu bilir.

Emperyalizm, savaş ve silahlanma

Tekelci kapitalizm, dünyanın paylaşılması ve yeniden paylaşılması demektir. Yirminci yüzyıl, bu paylaşım kavgasının iki dünya savaşına dönüştüğü, yüz milyona yakın insanın hayatına mal olduğu yüzyıl oldu. Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreği, bu kavganın bitmediğini gösterdi.

Bugün dünya, eski bir hegemonyanın gerilediği, yeni sermaye merkezlerinin yükseldiği bir yeniden paylaşım dönemindedir. Pazarlar, hammaddeler, enerji yolları, yonga fabrikaları, kritik mineraller, deniz ticaret geçitleri, uydu yörüngeleri ve veri akışları için yürüyen rekabet, ticaret savaşlarından yaptırımlara, vekâlet savaşlarından doğrudan işgallere kadar her biçimi alıyor. Dünya askerî harcamaları her yıl yeni bir rekor kırıyor. Nükleer silahların sayısı, soğuk savaşın bitişinden bu yana ilk kez yeniden artma eğilimine girdi.

Savaş teknolojisi de dönüşüyor. İnsansız hava araçları, hedefleri yapay zekâ sistemlerinin önerdiği saldırılar, uydudan yönetilen cepheler, siber saldırılar. Barış için kullanılabilecek her buluş —yapay zekâ, uydu, genetik, robotik— önce ve en çok, öldürmek için finanse ediliyor. Teknoloji şirketlerinin savunma sanayisiyle birleşmesi, yeni bir askerî-dijital sanayi kompleksi yaratıyor.

Her savaşta cepheye en önce gönderilen, işçinin, köylünün ve yoksulun çocuğudur. Her savaşın faturası, enflasyon, kemer sıkma ve yıkım olarak emekçiye kesilir. Her savaşta kazanan, silah şirketlerinin hissedarları ve yeniden yapılanma ihalelerini alan müteahhitlerdir. Emperyalist savaş, sermayenin bunalımdan çıkış yollarından biridir; işçi sınıfı için her zaman bir yenilgidir. Belirleyici soru "ilk kim ateş etti?" değil, "savaş hangi sınıfın hangi amacı için yapılıyor?" sorusudur. Faşizme karşı

verilen savaş ise halklar için bir kurtuluş savaşıydı; aynı İkinci Dünya Savaşı, hem emperyalist bir yeniden paylaşım hem de halkların faşizme karşı savaşıydı.

Bugün Ukrayna'daki savaş emperyalistler arası bir savaştır; ilhakla biten bir savaş savunma savaşı değildir. Savaşı başlatan ve toprak ilhak eden taraf bellidir; ama Rus işçisinin görevi "NATO daha kötü", Ukraynalı işçinin görevi "Rusya daha kötü" demek değil, her birinin kendi burjuvazisine karşı durmasıdır. Tayvan Boğazı'nda da tutumumuz aynıdır: taraf seçmek değil, her iki yakada savaşa karşı sınıf hattı. Savaşın faturası her iki yakada da işçiye kesilir.

Emperyalizm yalnızca uzak ülkelerde yaşanan bir şey değildir; merkez ülkelerin işçi sınıflarının içine de işler. Avrupa'nın refahını Avrupa işçisinin mücadelesi kazandı; ama onu "ödenebilir" kılan kısmen sömürge rantıydı, alt katını da göçmen işçiler taşıdı. Bu ganimetten düşen pay, işçi sınıfının bir kesimini, bir işçi aristokrasisini düzenle uzlaştırdı; sendika ve parti bürokrasisinin toplumsal tabanı oldu. Bu, Avrupalı işçinin sömürücü olduğu anlamına gelmez; işçi aristokrasisi bölünmenin tek nedeni de değildir. Bugün o aristokrasi daralıyor ve yaşlanıyor; bölünmeyi sürdüren giderek daha az çıkar, giderek daha çok ideolojidir: refah şovenizmi. Aynı kesimlere "göçmen refahınızı elinizden alıyor" deniyor. Yanıtımız açıktır: Asıl düşman kendi ülkemizedir. Dijital çağda aynı ilişki veri sömürgeciliği biçiminde sürüyor: Küresel Güney'in verisi, emeği ve hammadde Kuzey'in tekellerine akıyor; model ve lisans olarak geri satılıyor.

Bilginin, zekânın ve yaşamın metalaşması

1848 Manifestosu, burjuvazinin hekimi, hukukçuyu, rahibi, şairi ve bilim insanını kendi ücretli emekçisine dönüştürdüğünü yazdı. Bu süreç bugün yeni bir eşiğe ulaştı.

Marx, *Grundrisse*'de "genel zekâ"dan söz eder: Toplumun biriktirdiği bilgi, beceri ve bilimin, doğrudan bir üretici güç hâline gelmesinden. Bugünün yapay zekâ modelleri, tam da bu genel zekânın kristalleşmiş biçimidir. Milyarlarca insanın yazdığı metinler, çizdiği resimler, çevirdiği sözcükler, yanıtladığı sorular, yazdığı kodlar — insanlığın yüzyıllar boyunca biriktirdiği ortak bilgi — izinsiz toplandı,

ücretsiz işlendi ve özel mülk olarak paketlenip geri satılıyor. Herkesin emeğinden öğrenmeye "adil kullanım" deniyor; tekelin ürününden öğrenmeye ise "hırsızlık". Bu, genel zekânın gaspıdır: insanlığın ortak zihninin çitlenmesi. Genel zekâ tanımı gereği toplumsal olarak üretilmiştir; onun özel mülk edinilmesi teknik bir zorunluluk değil, tarihsel bir gasptır. Genel zekâ mülk edinildiğinde, zihinsel emekçi kendi bilgisinin kiracısı olur.

Bu modellerin arkasında görünmez bir emek ordusu durur. Nairobi'de, Manila'da, Caracas'ta, Hindistan'ın küçük kentlerinde, saatte bir-iki dolara şiddet içerikli görüntüleri ayıklayan, verileri etiketleyen, modellerin yanıtlarını puanlayan işçiler. "Yapay" zekâ denen şeyin içinde, adı yazılmamış milyonlarca insanın gerçek emeği yatar.

Makine, eski el zanaatını nasıl işçinin elinden alıp fabrikaya taşıdıysa, bugün yapay zekâ da zihinsel emeğin bilgisini işçinin kafasından alıp şirketin sunucusuna taşıyor. Taylor, yüzyıl önce fabrikadaki ustanın bilgisini kronometreyle ölçüp yöneticinin masasına almıştı. Bugün aynı işlem, çağrı merkezi çalışanının, çevirmenin, programcının, muhasebecinin, grafikerin bilgisi üzerinde yapılıyor: İş mikro görevlere bölünüyor, standartlaştırılıyor, her adımı ölçülüyor; ustanın sözcüklere dökemediği bilgi bile kaydedilip modele aktarılıyor. Emekçi, kendi yerini alacak makineyi kendi emeğiyle eğitiyor. Bu, zihinsel Taylorizmdir. En ağır sömürü tam otomasyonda değil, yarı otomasyondadır: Makinenin yapamadığını hızla yetiştiren insanın emeğinde. Ve "bunu makine de yapar" korkusu gerçekleşmeden de iş görür: ücreti düşürür, sendikayı riskli kılar. İkame tehdidi, ikamenin kendisinden daha kârlıdır.

Burjuva iktisatçıları bu süreci iki masalla anlatır. Birinci masal, yapay zekânın "sahipsiz" olduğudur: Kendiliğinden gelişen, kimsenin durduramayacağı bir doğa gücü. Oysa bir şeyin sahibi olmadığını söylemek, o şeyin sahibinin en ucuz savunmasıdır. Her modelin bir sahibi, her veri merkezinin bir tapusu, her kararın bir yönetim kurulu vardır. İkinci masal, işini kaybedenlerin bir "gereksizler sınıfı" oluşturacağıdır. Gereksizlik, kâr ölçütünün insana yapııştırılmış hâlidir. Hiçbir insan gereksiz değildir; gereksiz olan, onu kâr getirmediği için dışarıda bırakan düzendir.

Makine hiçbir zaman işçinin yerine geçmedi; her zaman karşısına geçti. Bugün satılan artık bir "yanıt" değil, bitmiş iştir: Yapay zekâ ajanı bir raporu, bir kodu, bir çeviriyi baştan sona teslim ediyor. Bu, mesleklerin önce alt basamağını söküyor. Stajyerin, yeni mezunun, çırağın öğrenerek yükseldiği merdivenin ilk basamakları ortadan kalkıyor. Merdivenin üstünde az sayıda iyi ücretli uzman kalıyor, altında ise büyüyen bir yedek ordu birikiyor. Dil modelleri önce beyaz yakayı hedef aldı; şimdi "fiziksel yapay zekâ" ve insansı robotlarla aynı süreç depoya, fabrikaya, tarlaya ve bakımevine taşıyor.

Şirketlerin kendi senaryoları bile bunu itiraf ediyor: Yapay zekâ ekonomiyi büyütecek, ama ulusal gelirden emeğin aldığı pay düşecek. Pasta büyüyecek, pay sermayeye gidecek. Emeğin payı bir doğa yasası değil, bir güç dengesidir; örgütlü işçinin olmadığı yerde pastanın büyümesi, işçinin sofrasına bir dilim bile eklemes. Verimlilik artar, ama çalışma süresi kısalmaz; daha hızlı koşan işçi, aynı yerde kalmak için daha da hızlı koşmak zorunda kalır. Bu koşu bandı paradoksu, göreli artı-değerin bugünkü adıdır.

Metalaşma bilgiyle de sınırlı kalmıyor. İnsan genomu 2003'te büyük ölçüde, 2022'de ise ilk kez eksiksiz okundu. Genler üzerinde düzeltme yapmayı sağlayan CRISPR tekniği 2012'de tanımlandı; 2023'te ilk gen düzenleme tedavisi onay aldı. Bu, insanlık için muazzam bir kazanımdır: Orak hücre anemisi gibi yüzyıllardır insanları öldüren hastalıklar artık iyileştirilebilir. Ama aynı tedavinin tek dozunun fiyatı iki milyon doları aşıyor. Hastalığı en çok taşıyan Afrika'daki çocukların ezici çoğunluğu bu tedaviye hiçbir zaman ulaşamayacak. Kamusal üniversitelerde, kamusal fonlarla yapılan araştırmalar patentlenip özel şirketlere devrediliyor. Bitki tohumları, mikroorganizmalar, hatta insan hücre dizileri mülk ediniliyor. Yaşamın kendisi, bir fiyat etiketi taşıyor.

Ve tehlike yalnızca erişimsizlik değil. Genetik bilgi, sigorta şirketinin ve işverenin elinde, yeni bir ayrımcılık aracına dönüşebilir. Parası olanın çocuğunu "iyileştirebildiği", olmayanın geride kaldığı bir dünya — sınıf ayrımının ilk kez biyolojiye kazanması — bugün bilimkurgu değil, sermayenin açık bir olasılığıdır. Kapitalizmin elinde öjeni, yeni bir kılıkla geri dönebilir.

Uzayın çitlenmesi

İlk yapay uyduyu 1957'de, uzaya çıkan ilk insanı 1961'de, ilk kadını 1963'te Sovyetler Birliği gönderdi: bir köylü ülkesinde kurulan işçi iktidarının birikimi. Aynı program askerî gizlilik içinde yürüdü; baş tasarımcısının adı ölene kadar devlet sırrı kaldı. Sonraki yıllarda İnterkosmos programı, Vietnamlı bir pilotu, Kübalı siyah bir işçi çocuğunu, Moğol bir çobanın oğlunu yörüngeye taşıdı; "uzay zengin ülkelerin işidir" fikri orada kırıldı. 1967 Dış Uzay Antlaşması, uzayın keşfini ve kullanımını "bütün insanlığın alanı" ilan etti ve hiçbir devletin gök cisimleri üzerinde egemenlik iddia edemeyeceğini kabul etti.

Bugün bu ortaklık hızla çitleniyor. Ay'daki ve asteroidlerdeki madenlerin özel şirketlerce çıkarılıp mülk edinilmesine yasal zemin hazırlanıyor. Alçak yörünge, özel takımyıldızlarla dolup taşıyor; gökbilimcilerin teleskop görüntüleri uydu izleriyle çiziliyor. Milyarderler, gezegeni ısıtan bir düzenin kârlarıyla, başka gezegenlere kaçış planları anlatıyor. Uzay araştırmasının kendisi, yani evrenin kökenini, yaşamın olası başka biçimlerini, gezegenimizin kırılganlığını anlamamızı sağlayan bilim, askerî bütçelerin ve kâr hesaplarının gölgesinde kalıyor.

Oysa uzaya bakmak, insanlığa bir şey öğretti: Dünya, karanlığın ortasında asılı, sınırsız görünen ama sınırlı, tek ve ortak bir evdir. Uzaydan çekilen fotoğraflarda sınırlar, bayraklar ve mülkiyet tapuları görünmez. Gökbilimi, insanlığın ortak mirasıdır; onun meyvesi de ortak olmalıdır.

Gökbilimciler bir uygarlığın gelişmişliğini kullanabildiği enerjiyle ölçer. Bu ölçekte insanlık henüz kendi gezegeninin enerjisini bile düzenli kullanamayan, "sıfırıncı tip" bir uygarlıktır. Gezegensel bir uygarlığın teknik olanakları var; toplumsal biçimi yok. Sınıflı toplum bu eşiği ya geçemez ya da geçtiği anda barbarlığa çevirir.

Metabolik yarık: Gezegenin sınırı

Marx, *Kapital*'de kapitalist tarımın toprağın verimliliğini tükettiğini, insan ile doğa arasındaki madde alışverişinde onarılamaz bir yarık açtığını yazdı. Bugün bu yarık, gezegen ölçeğinde bir iklim ve ekoloji krizine dönüştü.

2024, dünya ortalama sıcaklığının sanayi öncesi döneme göre 1,5 derecenin üzerine çıktığı ilk takvim yılı oldu. Buzullar eriyor, deniz seviyesi yükseliyor, türler kitlesel olarak yok oluyor, kuraklık ve sel aynı mevsimde aynı ülkeyi vuruyor. Bu krizin sorumlusu soyut bir "insan" değildir. En zengin yüzde birlik kesimin salımları, insanlığın yoksul yarısının salımlarının katlarıdır; ama bedelini önce yoksul yarı öder. Selde boğulan, sıcakta tarlada ölen, kuraklıkta göç yollarına düşen, işçi ve köylüdür.

Sermaye bu krize de bir pazar olarak bakar. Karbon kredileri alınıp satılır, "yeşil" tahviller ihraç edilir, doğa "ekosistem hizmeti" olarak fiyatlandırılır. Sınırsız büyüme olmadan yaşayamayan bir sistem, sınırlı bir gezegende kendi varlık koşullarını tüketir. Kâr için üretim ile gezegenin sınırları arasındaki çelişki, piyasa araçlarıyla çözülemez; ancak demokratik planlamayla çözülebilir.

Proletarya: Mezar kazıcılarının yeni yüzü

Burjuvazi, yani sermaye ne ölçüde gelişirse, proletarya da, yani yalnızca iş bulabildikleri sürece yaşayan ve ancak emekleri sermayeyi büyüttüğü sürece iş bulabilen modern işçiler sınıfı da o ölçüde gelişir.

1848'de proletarya büyük ölçüde fabrika işçisiydi ve birkaç ülkede yoğunlaşmıştı. Bugün proletarya, insanlık tarihinin en büyük sınıfıdır. Dünya işgücü üç buçuk milyarı aşıyor. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre bunların iki milyardan fazlası kayıt dışı, sosyal güvencesiz işlerde çalışıyor; yaklaşık üç yüz milyon işçi günde üç doların altında bir gelirle aşırı yoksulluk içinde yaşıyor. Dünyada iki yüz altmış milyon genç ne eğitimde ne istihdamda.

Proletaryanın bugünkü yüzü çok renklidir:

- Bangladeş'te konfeksiyon atölyesindeki genç kadın, Çin'de montaj bandındaki köylü göçmeni, Meksika'da sınır fabrikasındaki işçi: Dünya sanayisinin yeni merkezlerindeki sanayi proletaryası.
- Kargo deposunda el terminalinin saydığı adımlarla yürüyen işçi, motosikletinin üstünde algoritmanın puanladığı kurye, uygulamanın atadığı temizlikçi:

platform proletaryası.

- Yazılımcı, çevirmen, veri analisti, tasarımcı, öğretmen, gazeteci, araştırmacı: Orta sınıf sayılan, ama emeğini satmaktan başka yaşam kaynağı olmayan zihinsel proletarya.
- Hastanede, huzurevinde, evde, çocuk ve yaşlı bakımında çalışan, çoğu kadın ve göçmen bakım emekçileri.
- Tarlada mevsimlik çalışan, sınır kapılarında belgesiz bekleyen, denizde boğulan göçmen işçiler.
- Kentlerin çeperinde, kayıt dışı ekonomide gün be gün yaşayan milyonlar: günümüzün yedek sanayi ordusu.

Makineleşme, 1848'de işçiyi makinenin basit bir eklentisine çevirmişti. Bugünün algoritmik yönetimi, işçiyi yazılımın bir eklentisine çeviriyor. Ustabaşı ve bekçinin yerini ekran, kamera, konum takibi, klavye sayacı ve performans puanı aldı. İşçi artık yalnızca makinenin değil, görünmez bir gözün kölesidir: dijital panoptikon. Bir kurye, patronunu hiç görmeden işten atılabilir; bir depo işçisi, verimlilik yazılımının bir uyarısıyla kapının önüne konabilir. Yönetici yeni, sınıf ilişkisi eski. Algoritma bir gözetim aracı olmadan önce bir birikim aracıdır: Teslimat süresini kısaltmak, boş dönüşü sıfırlamak, görelî artı-değer üretmektir. Ceza artık bir eylem değil, eylemsizliktir: Kimse kuryeyi kovmaz, yalnızca ekran sessizleşir.

İşçinin emeği ne kadar yorucu ve itici hâle gelirse, ücreti o kadar düşer. Bugün "esneklik" denen şey budur: sıfır saatli sözleşmeler, parça başı ödeme, sahte serbest çalışanlık, "sen kendi işinin patronusun" yalanı. İşçiye özgürlük diye sunulan, işverenin bütün yükümlülüklerinden kurtuluşudur. Patronun patronu olmaz; patron olmayanın işvereni olmaz; işvereni olmayanın da iş kazası olmaz. Trafikte can veren bir kurye, bu yüzden dünyanın pek çok ülkesinde hiçbir iş kazası istatistiğinde görünmez. Yedek sanayi ordusu artık bekleme odasında değil; sermaye, yedek ordunun koşullarını istihdamın kendisine dönüştürdü.

Eski küçük orta katmanlar — küçük esnaf, zanaatkâr, küçük çiftçi — proletaryanın saflarına düşmeye devam ediyor. Bugün buna yeni bir katman

ekleniyor: Diplomalı, nitelikli, "beyaz yakalı" sayılan kesim. Beyaz yakalı sınıfın dışında değil; sınıfın, ayrıcalığını yitiren bir bölümüdür. Bir kuşak önce güvenli bir gelecek vaat eden meslekler, yapay zekânın ve dış kaynak kullanımının basıncıyla güvencesizleşiyor. Bu kesimin proleterleşmesi, sınıf bilincinin önündeki en eski yanılsamalardan birini, yani "ben işçi değilim" yanılsamasını da sarsıyor.

Bu kesimler arasında kurulacak bağ, sınıfın geleceğini belirleyecek. Bir teknoloji şirketinin binasında çalışan yazılımcı ile aynı binanın kapısındaki güvenlik görevlisi, kargo kuryesi ve temizlik işçisi aynı zincirin halkalarıdır. Zihinsel proletarya ile hizmet proletaryası arasındaki bu ittifak halkası, sınıfın en etkili olabileceği birliktir.

İşçi sınıfı ortadan kalkmadı; parçalandı ve yeniden bileşti. Bu yeniden bileşimin önündeki engellerden biri de sınıfın kendi içindendir: Güvenceli çekirdeğin kazanımlarını göçmene, kadına ve gence kapatması, yani proleter elitizm. Herkesin girebildiği güvencesiz bir kapı varsa, güvenceli kapının içindekinin pazarlık gücü de o kapı kadardır.

Örgütlenme: Rekabetten birliğe

Proletarya, çeşitli gelişme evrelerinden geçer. Burjuvaziye karşı mücadelesi, varlığıyla birlikte başlar.

Başlangıçta mücadeleyi tek tek işçiler, sonra bir işyerinin işçileri, sonra bir işkolunun işçileri yürütür. İşçiler arasındaki rekabet, onları birbirinden ayırır. Sermaye bugün bu rekabeti küresel ölçekte örgütüyor: Bir ülkedeki işçiye, başka bir ülkedeki daha ucuz işçiye gösteriyor; yerli işçiye göçmeni, erkeğe kadını, yaşlıya genci, insan emeğine makineyi. İşçileri milliyete, dine, mezhebe, dile, cinsiyete göre bölen her ideoloji, sermayenin bu rekabeti sürdürme aracıdır.

Ama sanayinin gelişmesiyle proletarya yalnızca sayıca artmaz; daha büyük kitleler hâlinde toplanır, gücü büyür ve bu gücü daha çok hisseder. 1848'de işçileri birleştiren, demiryollarıydı. Manifesto şunu yazmıştı: Orta Çağ kentlilerinin kötü yollarla yüzyıllarda başardığı birliği, modern proleterler demiryolu sayesinde birkaç yılda başarır.

Bugün proleterler, tarihte ilk kez, anında ve ücretsiz haberleşebildikleri bir dünyada yaşıyor. Bir depo işçisinin grevi, dakikalar içinde başka bir kıtadaki depo işçisine ulaşabiliyor. Bir kuryenin eylem çağrısı, aynı akşam bir başka ülkenin kuryelerine çevrilebiliyor. Sermaye bu ağları gözetim ve dikkat dağıtma için kullanıyor; ama aynı ağlar, küresel bir örgütlenmenin maddi altyapısıdır. Sorun, bu altyapının sahipliğindedir: İşçilerin haberleşmesi, düşmanlarının sunucularından geçiyor.

Proleterlerin bir sınıf olarak ve dolayısıyla bir siyasi parti olarak örgütlenmesi, işçilerin kendi aralarındaki rekabet yüzünden her an yeniden bozulur. Ama her seferinde daha güçlü, daha sağlam, daha kudretli olarak yeniden doğar.

Örgüt, işten çıkarma dalgasından önce kurulmuş olmalıdır; dalga örgütü kurmaz, dağıtır. Ve kendi aramızda örgütlenebilme yeteneği, dünyayı değiştirme iddiasının ön koşuludur: Disiplin tepeden dayatılmaz, görev olarak paylaşılır; usul, en sessiz olanın da söz alabilmesinin güvencesidir; deneyim kişilerin hafızasında değil, yazılı ve açık bir bellekte birikir. Örgütlü olmak, özen göstermektir.

İki eğilim

Önceki bütün hareketler, azınlıkların hareketleri ya da azınlıkların çıkarına olan hareketlerdi. Proletarya hareketi ise, muazzam çoğunluğun, muazzam çoğunluğun çıkarına olan bağımsız hareketidir. Bugünkü toplumun en alt katmanı olan proletarya, resmî toplumun bütün üst katmanlarını havaya uçurmadan ayağa kalkamaz, doğrulamaz.

Bugün iki eğilim çarpışıyor. Aralarında kazanılan her mevzi —otuz iki saatlik hafta, algoritmaya itiraz hakkı, açık bir model, kamulaştırılan bir konut— birini güçlendirir.

Birinci eğilimde yapay zekâ, işçiye işsiz bırakmak, ücretleri düşürmek ve gözetimi mükemmelleştirmek için kullanılır. Genetik bilgi, zenginlerin çocuklarına ayrıcalık satar. Uzay, silahların ve madencilik şirketlerinin olur. İklim krizi, yoksulların yurtlarından sürülmesiyle "yönetilir". Sınırlar yükselir, göçmenler denizde boğulur,

faşizm ve savaş, bunalımın çaresi olarak yeniden sunulur. Bu eğilim, Rosa Luxemburg'un yüz yıl önce uyardığı gibi, barbarlığa çıkar.

İkinci eğilimde yapay zekâ, zorunlu çalışma süresini kısaltmak, herkese daha fazla boş zaman, daha fazla öğrenme, daha fazla yaratma olanağı sunmak için kullanılır. Genetik bilgi, bütün insanlığın ortak mirası olarak her hastaya ulaşır. Uzun, bilimin ve insanlığın ortak merakının alanı olur. Üretim, kâr için değil, insan gereksinimi ve gezegenin sınırları gözetilerek planlanır. Bu eğilim, sosyalizme çıkar. Barbarlık da sosyalizm de kaçınılmaz değildir.

Teknoloji tarafsız değildir; ama kaderimiz de değildir. Makineyi yapan emektir; onu kimin denetleyeceğine karar verecek olan da mücadeledir.

Burjuvazi her şeyden önce kendi mezar kazıcılarını üretir. 1848'de bu mezar kazıcıları birkaç milyon fabrika işçisiydi. Bugün birkaç milyar insan. 1848 Manifestosu, burjuvazinin çöküşünün ve proletaryanın zaferinin eşit ölçüde kaçınılmaz olduğunu yazmıştı. Yüz yetmiş sekiz yıl bize tarihin kendiliğinden hiçbir şey getirmediğini de öğretti: Bu zafer, ancak örgütlü bir sınıfın bilinçli mücadelesiyle kazanılır. Mümkündür, gereklidir ve her zamankinden daha acildir.

Proleterler ve Komünistler

Bizim çağımızdan bakınca: Bizim dünyamızda "mülkiyet" sözcüğü dış fırçası, kitap, anı ve ev için kullanılıyor; fabrika, veri merkezi ya da gen dizisi için değil. Sizin çağınızda bu ayrım bir kavga konusuydu. O kavgayı kazananların nasıl düşündüğünü, neyi talep ettiğini ve kendi aralarında nasıl tartıştığını bu bölümde bulacaksınız.

Komünistler ile işçi sınıfının ilişkisi

Komünistler, genel olarak proleterler karşısında nasıl bir tutum içindedir?

Komünistlerin, bütün olarak proletaryanın çıkarlarından ayrı çıkarları yoktur. Proleter hareketini kendi kalıplarına sokmak istedikleri özel ilkeler ortaya koymazlar. Komünistleri öteki işçi örgütlerinden ayıran yalnızca iki şeydir: Birincisi, farklı ulusların proleterlerinin mücadelelerinde, milliyetten bağımsız olarak bütün proletaryanın ortak çıkarlarını öne çıkarırlar. İkincisi, işçi sınıfının burjuvaziye karşı mücadelesinin geçtiği farklı evrelerde, her zaman bütün hareketin çıkarlarını temsil ederler.

Bugün buna bir üçüncüsünü ekliyoruz: Komünistler, işçi sınıfının geçmiş deneyimlerini, zaferlerini ve yenilgilerini, kuşaktan kuşağa aktaran belleği taşırlar. Her yeni kuşak, sanki kendinden önce hiç kimse mücadele etmemiş gibi sıfırdan başlamak zorunda kalmamalıdır.

Bu yüzden işçi sınıfının, burjuvazinin bütün partilerinden bağımsız, kendi devrimci partisine ihtiyacı vardır: Sınıfın en bilinçli ve kararlı kesimlerini birleştiren, bilimsel sosyalizmi yol gösterici alan, iç demokrasi ile eylem birliğini birleştiren bir parti.

Böyle bir parti olmadan kendiliğinden hareketler sarsar ama deviremez. Komünistler, pratik olarak her ülkenin işçi örgütlerinin en kararlı, her zaman ileriye iten kesimidir. Kuramsal olarak ise proleter hareketinin koşullarını, gidişini ve genel sonuçlarını açıkça kavramak bakımından proletaryanın geri kalan kitesinden öndedirler. Ama bu öndelik, bir ayrıcalık değil, bir yükümlülüktür. Kendini sınıfın üstünde gören, sınıfa buyuran, sınıftan hesap sormayı kendine hak, sınıfa hesap vermeyi kendine yük gören her öncü, öncü olmaktan çıkar. Tarih bunun acı örnekleriyle doludur. Öndelik bir iddiadır ve her gün sınanır; meşru otorite gerekçesini gösterir ve sorgulanmayı kabul eder. Eğiten de eğitilir: Komünistler sınıfa öğretirken sınıftan öğrenir. İşçi sınıfının kurtuluşu işçi sınıfının kendi eseri olacaktır; parti kitlenin yerine geçemez, devrimci durum iradeyle yaratılmaz.

Komünistlerin en yakın amacı, bütün öteki proleter örgütlerinininkiyle aynıdır: Proletaryanın bir sınıf olarak örgütlenmesi, burjuva egemenliğinin yıkılması, siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi.

Komünistlerin kuramsal önermeleri, şu ya da bu dünya reformcusunun icat ettiği ya da keşfettiği fikirlere dayanmaz. Bunlar, var olan bir sınıf mücadelesinin, gözlerimizin önünde süregiden tarihsel bir hareketin gerçek ilişkilerinin genel ifadesidir.

Özel mülkiyetin kaldırılması: Neyin, kimin?

Komünizmi ayırt eden, genel olarak mülkiyetin kaldırılması değil, burjuva mülkiyetinin kaldırılmasıdır.

1848'de de, bugün de bize aynı suçlama yöneltiliyor: Komünistler, kişinin kendi emeğiyle kazandığı mülkü, bütün kişisel özgürlüğün, etkinliğin ve bağımsızlığın temelini oluşturan mülkü kaldırmak istiyor!

Kendi emeğiyle kazanılmış mülk mü? Bugünün dünyasında bir işçinin emeğiyle kazandığı mülk nedir? Kira ödemekten başını kaldıramayan, ev sahibi olma umudunu çoktan yitirmiş, yirmi yıllık konut kredisıyla ancak bankanın kiracısı

olabilen, kredi kartı borcuyla ay sonunu getiren milyonların kaldırılacak bir mülkü mü var? O mülkü zaten sermaye kaldırmıştır; her gün kaldırmaya devam etmektedir.

Kaldırmak istediğimiz mülkiyet, kişinin dış fırçası, evi, kitabı, bilgisayarı değildir. Kaldırmak istediğimiz, başkalarının emeğini sömürme gücü veren mülkiyettir: fabrikalar, madenler, topraklar, bankalar, limanlar — ve bugün bunlara eklenenler: veri merkezleri, yapay zekâ modelleri, bulut altyapıları, iletişim ağları, uydu takımyıldızları, algoritmalar, patentler ve gen bankaları.

Bizi, özel mülkiyeti kaldırmak istediğimiz için suçluyorsunuz. Oysa sizin mevcut toplumunuzda üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet, insanlığın ezici çoğunluğu için zaten kaldırılmıştır; onun bir azınlık için var olması, tam da çoğunluk için var olmamasına bağlıdır. Dünyanın en zengin birkaç bin insanı, insanlığın yoksul yarısından fazla servete sahipse, bunun başka bir açıklaması olabilir mi?

Sermaye kişisel bir güç değil, toplumsal bir güçtür. O ancak toplumun pek çok üyesinin ortak faaliyetiyle, son tahlilde bütün üyelerinin ortak faaliyetiyle harekete geçirilebilir. Bir yapay zekâ modeli bunun en çarpıcı örneğidir: Onu eğiten veriler milyarlarca insanın ortak ürünüdür; onu mümkün kılan bilim, yüzyılların ortak birikimidir; onu çalıştıran elektrik, kamunun altyapısından gelir; onu kodlayan, test eden, etiketleyen emek, binlerce ücretli emekçininindir. Ama onun sahibi birkaç hissedardır. Sermayeyi ortak mülke, toplumun bütün üyelerine ait bir mülke dönüştürmek, kişisel mülkü toplumsal mülke dönüştürmek değildir. Yalnızca mülkiyetin toplumsal niteliği değişir. Sınıf niteliğini yitirir.

Bu yüzden talebimiz tazminat değil, iadedir. Sermayenin bize sunduğu, verimizin kullanımı için birkaç kuruşluk telif ödemesi ya da "rıza" kutucuğudur. Biz ise insanlığın ortak birikimini bireysel pazarlık konusu yapmayı reddediyoruz: Rıza değil müşterek rejimi. Kamu parasıyla, kamu verisiyle ve kamuya açık bilgiyle eğitilmiş her model, ağırlıkları, mimarisi ve yöntemiyle birlikte kamuya aittir.

Yapay zekâ şirketleri ve devletler, yapay zekânın nasıl "davranacağına" dair uzun kurallar yazıyor. Bu kurallar makineyi bağlıyor, sahibini bağlamıyor. Makineye

"hayır" demeyi öğretiyorlar; ama hayır diyen insanı işten atılmaktan korumuyorlar. Tartışmanın yeri tasma değil, tapudur. Denetimin ölçütü de bellidir: Denetçi kim seçiyor, kim ödüyor, durdurma yetkisi var mı? Üçünün yanıtı "şirket" ise, o denetim değildir.

Ama mülkiyetin el değiştirmesi tek başına yanıt değildir. Bir fabrikanın tapusunun devlete geçmesi, onun kimin denetiminde ve kimin yararına işlediğini kanıtlamaz. Kamulaştırma, devlet mülkiyeti, işçi denetimi ve üreticilerin toplumsal yönetimi aynı şey değildir; devlet mülkiyeti ile toplumsal mülkiyet, merkezî planlama ile demokratik planlama aynı şey değildir. Mülkiyeti toplumsallaştırmak sosyalizmin başlangıcıdır, sonu değil.

Veri, algoritma ve kişisel mahremiyet

Burjuvazi bize sesleniyor: Komünistler bireyin mahremiyetini, özgürlüğünü, kişiliğini ortadan kaldırmak istiyor!

Bugün bireyin mahremiyetini kim kaldırdı? Cebimizdeki telefon her adımımızı kaydediyor. Okuduğumuz, izlediğimiz, aradığımız, beğendiğimiz, satın aldığımız, uyuduğumuz, yürüdüğümüz her şey, bir şirketin veri tabanında bir satır. Bu veriler reklamverenlere satılıyor, sigortacılarla paylaşıyor, işverenlerce kullanılıyor, devletin gözetim aygıtına aktarılıyor. Devletin kendi tuttuğu vatandaş verileri, sorgu panellerinde el altından satılıyor. Burjuva toplumunda mahremiyet, parası olanın satın alabildiği bir lüks hâline geldi.

Kimsenin okumadığı sözleşmedeki "kabul ediyorum" düğmesi rıza üretmez; dijital gözetim, bir mahremiyet ihlali olmadan önce artı-değeri sıkıştırmanın aracıdır. Mahremiyet bir bireyin kapısı değil, bir sınıfın duvarıdır. Bu yüzden çözüm, verinin bireysel mülke dönüştürülüp satılması değildir. Komünistler, kişisel verinin alınıp satılmamasını, herkesin kendi verisine erişme ve itiraz etme hakkını, toplumsal verinin ise toplumun ortak mülkü olarak, demokratik denetim altında ve toplumun yararına kullanılmasını istiyor. Bir kentin trafik verisi, toplu taşımayı planlamak için; salgın verisi, halk sağlığını korumak için; iklim verisi, gezegeni kurtarmak için

kullanılmalıdır. Bir kişinin sağlık verisi ise, onun işvereninin, sigortacısının ve reklamcısının değil, yalnızca kendisinin ve hekiminin bilgisidir.

Bize özgürlüğü kaldırmak istediğimiz söyleniyor. Burjuva özgürlüğü, bugünkü burjuva üretim ilişkileri içinde, serbest ticaret, serbest alım ve satım, serbest veri akışı, serbest sermaye dolaşımı demektir. Ama aynı özgürlük, işçinin sınırı geçmesini, sendikaya üye olmasını, grev yapmasını, patronunu eleştirmesini, algoritmanın kararına itiraz etmesini kapsamaz. Sermaye sınırları özgürce aşar; işçi aynı sınırdan boğulur.

Aile, bakım ve kadın emeği

Ailenin kaldırılması! En radikaller bile komünistlerin bu "alçakça" niyeti karşısında öfkeleniyor.

Bugünkü aile, burjuva aile, neye dayanıyor? Bir yandan sermayeye, özel kazanca; öte yandan kadının ücretsiz emeğine. Dünyada her gün milyarlarca saatlik ücretsiz bakım emeği harcanıyor: yemek, temizlik, çocuk bakımı, hasta ve yaşlı bakımı. Bu emeğin ezici çoğunluğunu kadınlar üstleniyor. Bu emek olmadan tek bir işçi fabrikaya, ofise, depoya gidemez; tek bir yeni işçi kuşağı yetişemez. Ama bu emek hiçbir istatistikte üretim olarak görünmez, hiçbir ücret bordrosunda yer almaz. Burjuva toplumunun ailesi, sermayenin bedava çalışan bir yeniden üretim atölyesidir.

Kadının evdeki ücretsiz emeği ile dışarıdaki ücretli emeği birleştğinde ortaya çift vardiya çıkar. Kadın, iş yerinde erkekten daha az ücret alır, evde erkekten daha fazla çalışır. Buna ek olarak, pek çok ülkede kadına yönelik şiddet, her gün kadınların hayatına mal olur. Bu tablo karşısında "aileyi korumak" adına konuşan burjuva ve gerici çevreler, gerçekte kadının ücretsiz emeği üzerindeki denetimi korumaktadır.

Komünistler, sevgiyi, dayanışmayı, yakınlığı, insanların birbirine özenle bağlanmasını kaldırmak istemez. Tam tersine, bunları mülkiyet ilişkisinden, ekonomik bağımlılıktan ve zorunluluktan kurtarmak ister. Çocuk bakımının, yaşlı

bakımının, hasta bakımının toplumsal hizmetlere dönüştürülmesi; kreşlerin, bakımevlerinin, toplu mutfakların, ücretsiz ve nitelikli kamusal hizmetler olarak herkese açılması; ev işinin kadının yazgısı olmaktan çıkması — işte "ailenin kaldırılması" dediğiniz şey budur. Ve bu, kadını olduğu kadar erkeği de, çocuğu da özgürleştirir.

Komünistler, cinsiyet, cinsel yönelim ya da kimlik yüzünden kimsenin aşağılanmadığı, dışlanmadığı, ezilmediği bir toplum ister. Burjuvazi bu farklılıkları ya pazarlanacak bir meta ya da işçileri bölecek bir kama olarak kullanır. Bizim için ise her baskı biçimi, sınıf egemenliğinin bir halkasıdır ve her halka kırılmalıdır.

Eğitim ve bilim

Bize, çocukların eğitimini toplumsal eğitimle değiştirmek istediğimiz söyleniyor.

Burjuvazinin eğitimi toplumsal değil midir? Eğitimi, içinde eğitim yapılan toplumsal ilişkiler belirlemez mi? Bugün eğitim, giderek bir metaya dönüşüyor. Parası olan çocuk özel okula, özel dershaneye, yurt dışı üniversitesine gidiyor; parası olmayan, kalabalık sınıflarda, eksik öğretmenle, çoğu zaman hiç okula gidemeden büyüyor. Dünyanın 2030'a kadar 44 milyon yeni öğretmene ihtiyacı var; aynı kamu bütçeleri ise eğitim teknolojisi şirketlerine akıyor. Dünyada milyonlarca çocuk hâlâ çalışıyor. Pek çok ülkede "mesleki eğitim" ya da "çıraklık" adı altında işletmeye gönderilen çocuklar ucuz işgücü olarak kullanılıyor ve iş cinayetlerinde ölüyor. Üniversiteler şirketlerin araştırma laboratuvarlarına, öğrenciler borçlu müşterilere dönüşüyor.

Yine de okul ne salt bir kurtuluş aracıdır ne salt bir tahakküm aygıtı. Emek gücünün yeniden üretildiği ve bu üretimin biçimi üzerine kavga verilen bir alandır. Okulu terk etmeyiz; olduğu gibi de savunmayız. Bugünkü kamusal okul savunulacak bir ideal değil, kazanılacak bir mevzidir.

Bilim de benzer bir kıskaç içinde. Bilimsel makalelerin büyük bölümü, kamusal fonlarla üretilip özel yayınevlerinin ödeme duvarlarının arkasına kilitleniyor. Bilim insanları güvencesiz sözleşmelerle, proje proje çalışan bir akademik proletaryaya dönüşüyor. Araştırma gündemi, insanlığın gereksinimlerine göre değil,

patentlenebilir ürünlere, askerî sözleşmelere ve borsa değerine göre belirleniyor; yoksulların hastalıkları, kâr getirmedeği için hep sıranın sonunda kalıyor.

Komünistler, eğitimin toplumsal karakterini icat etmiyor; yalnızca onun karakterini değiştirmek, onu egemen sınıfın etkisinden kurtarmak istiyor. Herkese okul öncesinden üniversiteye kadar parasız, bilimsel, laik ve nitelikli eğitim; kafa emeği ile kol emeği arasındaki ayrımı aşan, üretimle bilgiyi birleştiren politeknik eğitim. Meslek eğitimi çocuğa bir işi öğretir; politeknik eğitim bütün işlerin nasıl işlediğini ve kimin, hangi koşullarda çalıştığını öğretir. Amaç daha iyi bir işçi değil, üretimi yönetebilecek bir üreticidir: Üretimi kavrayamayan onu yönetemez, yönetemeyen yönetilir. Sermayenin "mesleki eğitiminde" eğitim üretimin aracıdır; politeknik eğitimde üretim, çocuğun gelişiminin aracıdır. Yapay zekâyâ erişim farkı, kültürel sermayenin yeni biçimidir; okul bu farkı kapatmakla yükümlüdür. Bunlara ek olarak: herkese açık bilim, açık veri, açık kaynak; bilimin kâr için değil, insanlık için yapılması. Bilgi herkesindir.

Ulus, göç ve enternasyonalizm

Komünistlere, ayrıca, ülkeyi, ulusu kaldırmak istedikleri de söyleniyor.

İşçilerin vatani yoktur. Onlardan sahip olmadıkları bir şey alınamaz.

Bu cümle, 1848'de olduğundan daha çok bugün geçerlidir. Bugün dünyada yüz milyonlarca insan doğduğu ülkenin dışında yaşıyor ve çalışıyor. Bir işçinin hayatı, bir ülkede doğmak, başka bir ülkede çalışmak, üçüncü bir ülkede yaşlanmak ya da yolda ölmek arasında geçiyor. Aynı sermaye, bir ülkeden ucuz işgücünü çekip, başka bir ülkeye fabrikasını taşıyor. Sermayenin vatani kâr nerede ise orasıdır; sınırlar ona değil, işçiye kapalıdır.

Sermaye, yerli işçiye göçmeni düşman olarak gösterir. Oysa ücretleri düşüren göçmen değil, göçmeni belgesiz, haksız, güvencesiz çalıştırmayı mümkün kılan yasalardır; o yasaları yazan da sermayenin partileridir. Göçmen işçiye tam haklar tanınmadıkça, yerli işçinin hakları da güvende değildir. Irkçılık, işçi sınıfını bölmenin en eski, en ucuz ve en etkili aracıdır.

Sınır yalnızca ülkeler arasında da değildir. Çin'de nüfus kayıt sistemi, üç yüz milyon işçiyi kendi ülkesinde göçmen yapıyor: aynı işe daha az ücret, çocuğa okul yok, bunalım anında geri gönderilme. "Ucuz emek mucizesi" bir doğa olayı değil, bir hukuk sisteminin ürünüdür.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa'nın "misafir işçi" anlaşmaları halklar arasında değil, burjuvaziler arasında yapıldı. Türkiye'den, Fas'tan, Yugoslavya'dan, Portekiz'den, İtalya'dan getirilen işçiler geçici sanıldı; ama 1973'te Köln'de ve Neuss'ta fabrikaları durdurarak Avrupa sınıf tarihinin öznesi oldular. Bir ülkede ırkçılığa uğrayan göçmen işçi, kendi ülkesinde başka bir göçmene karşı ırkçılığa ortak olamaz.

Burjuvazinin kendi gelişmesi, serbest ticaret, dünya pazarı, internet ve üretim koşullarının tekdüzeleşmesi sayesinde halklar arasındaki ulusal ayrılıklar ve karşıtlıklar giderek azalıyor. Bir Endonezyalı ile bir Brezilyalı genç aynı müziği dinliyor, aynı oyunu oynuyor, aynı platformda çalışıyor, aynı algoritmanın puanlamasına maruz kalıyor. Ama bu küresel birliği yaratan sermaye, aynı anda, milliyetçiliği, yabancı düşmanlığını ve savaşı yeniden körüklüyor. Çünkü ortak düşmanı gören işçiler, birbirine değil, sermayeye yönelir.

Bir halkın başka bir halkı sömürmesi, bir bireyin başka bir bireyi sömürmesi ortadan kalktığı ölçüde ortadan kalkar. Ulusların içinde sınıflar arasındaki karşıtlık ortadan kalktığı ölçüde, ulusların birbirine düşmanlığı da ortadan kalkar. Ezilen ulusların eşitlik ve özgürlük mücadelesini desteklemek, komünistlerin enternasyonalizminin ayrılmaz bir parçasıdır; ama bu destek, hiçbir zaman işçi sınıfının bağımsızlığını başka bir sınıfın bayrağına feda etmek anlamına gelmez.

Din, ahlak ve ideoloji

Her çağın egemen fikirleri, her zaman egemen sınıfın fikirleri olmuştur.

Bugün egemen fikirleri üreten makine, 1848'dekinden çok daha güçlüdür. Birkaç şirket, milyarlarca insanın her gün ne okuyacağını, ne izleyeceğini, neye öfkeleneceğini, neye inanacağını, dikkatini neye vereceğini belirleyen algoritmaların

sahibidir. Milyarderler, dünyanın en büyük medya kuruluşlarının yarından fazlasının sahibidir. Kamuoyu artık yalnızca gazete manşetleriyle değil, kişiye özel olarak dizilmiş haber akışlarıyla, yankı odalarıyla, kışkırtıcı içeriği ödüllendiren etkileşim hesaplarıyla biçimleniyor. Nefret, kâr getirdiği için yayılıyor.

Komünistler, inançları yasaklamak değil, inancın sömürünün ve bölünmenin aracı olmasına son vermek ister. Vicdan özgürlüğü, herkesin inanma ya da inanmama hakkıdır; bunun güvencesi, din ile devletin, din ile eğitimin ayrılmasıdır. Dinin sermayenin ve gericiliğin elinde işçiyi bölmek, kadını ezmek, bilimi susturmak için kullanılmasına karşıyız. Askerî cuntalar ve sağcı rejimler, sendikayı ve derneği kapattıkları yerde dini, işçiyi ideolojik olarak örgütsüzleştirmenin aracı yaptı; Hindistan'dan Amerika'ya, Orta Doğu'dan Latin Amerika'ya dinsel köktencilik, sermayenin en sadık müttefiklerinden biridir. İnsanı dini hayallerden kurtaracak olan, ona hayallere ihtiyaç duymayacağı bir dünya kurmaktır.

"Ahlak, özgürlük, adalet gibi sonsuz gerçekler vardır; komünizm bunları kaldırıyor" diyenlere yanıtımız bellidir: Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi sınıf karşıtlıkları içinde geçtiğinden, bu toplumların ahlakı da sınıf ahlakı olmuştur. Komünist devrim, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden en köklü kopuştur; bu yüzden geleneksel fikirlerden de en köklü kopuşu içermesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Eleştiri ve özeleştiri

Bize, komünistlerin eleştiriye tahammül edemediği, iktidara geldiklerinde muhalefeti susturdıkları söyleniyor. Bu suçlamayı burjuvazinin diliyle değil, kendi tarihimizin dürüst muhasebesiyle yanıtlıyoruz; V. bölümde o tarihle yüzleşiyoruz.

Bir düşüncenin eleştirilmesi o düşünceye düşmanlık değildir; eleştiri bastırmak, diyalektiği terk etmektir. Sosyalizmde demokrasi bir süs değil, bir hata düzeltme mekanizmasıdır: Doğruyu söyleyenin cezalandırıldığı bir düzende merkez kendi ülkesini göremez. Özeleştiri bir itiraf değil, bir sorumluluktur: Hatayı tanımla, nedenini açıkla, sonucunu değerlendir, dersini çıkar. Yoldaşa yöneltilen eleştirinin amacı kazanmaktır; rakibe yöneltilen polemğin amacı yenmek. Eleştirdiğimiz tezi,

önce sahibinin kabul edeceği en güçlü hâliyle özetleriz; kişiyi değil iddiayı tartışırız; kanıt göstermediğimiz yerde "emin değiliz" deriz.

Demokratik kültür iktidar günü icat edilmez; bugün kendi saflarımızda kurulur ya da hiç kurulamaz.

İşçi iktidarı ve geçiş

İşçi devriminin ilk adımı, proletaryanın egemen sınıf konumuna yükselmesi, demokrasinin kazanılmasıdır. Egemen sınıflar iktidarlarını hiçbir zaman sandıkla ya da kendi rızalarıyla devretmedi; iktidar, işçi sınıfının örgütlü devrimci eylemiyle alınır ve eski devlet aygıtı parçalanarak yerine işçi iktidarının organları kurulur. 1848'in ve Paris Komünü'nün diliyle bunun adı proletarya diktatörlüğüdür: Devrilen sömürücü azınlığa karşı diktatörlük, emekçi çoğunluk için şimdiye kadar görülmuş en geniş demokrasi.

Burada "demokrasi" sözcüğünün altını çiziyoruz. Burjuva demokrasisi, siyasal hayatı dört ya da beş yılda bir sandığa gitmeye indirger; iş yerinde, fabrikada, ofiste, depoda demokrasi yoktur. Yine de o demokrasinin içinde kazanılmış haklar — örgütlenme, grev, basın, seçim hakkı— işçinin kaniyla kazanılmıştır ve sonuna kadar savunulacak mevzilerdir. Biçim, işçi için ölüm kalım farkıdır. Tutarlı demokrasi, burjuvazinin değil, işçi sınıfının görevidir. Patronu seçemeyiz; üretimin ne, nasıl ve kimin için yapılacağına karar veremeyiz; algoritmayı denetleyemeyiz. İşçi demokrasisi ise demokrasiyi iş yerine, mahalleye, kente, üretimin ve dağıtımın bütün alanlarına taşımak demektir. Seçilen her temsilcinin her an geri çağrılabilir olduğu; delegenin kendi başına karar veren bir temsilci değil, seçenlerin talimatına bağlı bir sözcü olduğu; karar veren organın aynı zamanda uyguladığı; yöneticilerin vasıflı bir işçinin ücretinden fazla almadığı; kararların açık, denetlenebilir ve tartışmaya açık olduğu bir demokrasi. Kaynak olmadan yetki olmaz: Bütçesi olmayan meclis, danışma kuruludur. Sınıf yalnızca ürettiği yerde değil, yaşadığı yerde de sömürülür; fabrika ile mahalle birdir. Söz sırası, süre ve usul, bu demokrasinin süsü değil kendisidir. Paris Komünü bunun ilk örneğini verdi. Bugünkü iletişim teknolojisi bu demokrasiyi büyük ölçekte kolaylaştırabilir; ama

araç efendi değil, sekreterdir. Platform kapatılabilir, meclis kapatılamaz; örgüt her zaman platformdan önce gelir.

Proletarya, siyasal egemenliğini, bütün sermayeyi adım adım burjuvaziden almak, bütün üretim araçlarını toplumun elinde merkezileştirmek ve üretici güçlerin toplamını olabildiğince hızla artırmak — bugün eklemek gerekir: gezegenin sınırlarını gözeterek, insanlığın gereksinimlerine göre planlamak — için kullanacaktır.

Bu önlemler elbette farklı ülkelerde farklı olacaktır. Ama en gelişmiş ülkelerde, genel olarak şunlar uygulanabilir:

- 1. Toprak, konut ve kent.** Toprağın, büyük konut stoklarının ve kent rantının toplumsallaştırılması. Barınma bir meta değil, bir hak; boş konutlar ve spekülâtif mülkler kamulaştırılarak kamusal ve kooperatif konuta dönüştürülür.
- 2. Servet ve gelir.** Büyük servetlere ve sermaye kazançlarına ağır ve artan oranlı vergi; büyük servetlerin mirasının kaldırılması. Vergi cennetlerinin kapatılması ve oraya kaçırılmış servetlere el konulması.
- 3. Finans.** Bankaların, sigorta şirketlerinin ve büyük fon yönetim şirketlerinin toplumsallaştırılması; kredinin, tek bir demokratik kamu bankacılık sistemi içinde, toplumun gereksinimlerine göre yönlendirilmesi.
- 4. Dijital altyapı ve yapay zekâ.** Genel zekânın iadesi. Çip, bulut, model ve uygulama katmanlarının aynı sermaye grubunda toplanmasının yasaklanması. Veri merkezlerinin, bulut altyapısının, iletişim ağlarının, büyük platformların ve temel yapay zekâ modellerinin toplumsallaştırılması; algoritmaların açık, denetlenebilir ve demokratik denetim altında olması. Kamu parasıyla, kamu verisiyle ve kamuya açık bilgiyle eğitilmiş her modelin ağırlıklarının, mimarisinin, eğitim yönteminin ve değerlendirme sonuçlarının açık olması. Toplumsal verinin demokratik denetimli müşterek rejimi; kişisel verinin alınıp satılamaması. Yazılımın ve bilginin yalnızca açık değil, özgür olması: yeniden üretilebilir, geri alınamaz ve toplulukça yönetilen. Tekellerin parçalanması, rekabeti geri getirmek için değil, toplumsallaştırmanın ara adımı olarak.

- 5. Enerji, ulaşım ve temel sanayiler.** Her veri merkezinin su ve enerji bütçesinin kamuya açıklanması, bağlayıcı çevre değerlendirmesine ve yerel yönetimin bağlayıcı vetosuna tabi olması: Bir havzanın suyu, bir şirketin model eğitimi için harcanamaz. Enerjinin, ulaşımın, madenlerin, ilaç sanayisinin ve stratejik sanayilerin toplumsallaştırılması; fosil yakıtlardan hızla çıkışın ve ekolojik dönüşümün toplumsal bir plan içinde örgütlenmesi. Bu dönüşümün yükünün işçiye değil, sermayeye yüklenmesi; kapanan her işkolundaki işçinin yeni bir işe, aynı ücret ve haklarla geçmesinin güvence altına alınması.
- 6. Çalışma süresi ve otomasyon.** Teknolojinin sağladığı verimlilik artışının işsizliğe değil, çalışma süresinin kısaltılmasına dönüştürülmesi: Ücret kaybı olmadan otuz iki saatlik hafta ve herkese iş. Otuz iki saatlik hafta, bu çağın sekiz saatlik günüdür. Bir işin makineye devredilmesinin işverenin tek taraflı kararı olmaktan çıkıp bilgilendirme, danışma ve sendika onayına bağlı bir toplu sözleşme konusu olması; işçinin gerekçeli itirazıyla bir sistemin incelenene kadar durdurulabilmesi ve bu yüzden kimsenin yaptırma uğratılamaması. İşe alma, performans, disiplin ve işten çıkarma kararlarında algoritma çıktısının tek ya da belirleyici dayanak olmasının; duygu tanımanın, sendikal eğilim tahmininin, dijital gözetimin ve sahte serbest çalışanlığın yasaklanması. Modelin sahibinin, modeli eğiten, veriyi etiketleyen, içeriği ayıklayan emekçilerin de işvereni sayılması; etiketçilerin sayısının, ücretlerinin ve sözleşmelerinin açıklanması. Her çalışana sendika, grev ve toplu sözleşme hakkı; zararlı bir sistemi yazmayı ve kurmayı reddetme hakkı.
- 7. Sağlık ve yaşam bilimleri.** Parasız, kamusal, herkese eşit sağlık hizmeti. İlaç ve tedavi patentlerinin kaldırılması; genetik bilginin, gen dizilerinin ve biyoteknolojik buluşların insanlığın ortak mirası sayılması; genetik verinin ayrımcılık aracı olarak kullanılmasının yasaklanması.
- 8. Bakım.** Çocuk, yaşlı ve hasta bakımının parasız kamusal hizmetlere dönüştürülmesi; ev içi bakım emeğinin toplumsallaştırılması; kadın ile erkek arasında ücret ve iş yükü eşitliği.
- 9. Eğitim ve bilim.** Bütün çocuklara parasız, bilimsel, laik, anadilinde ve politeknik eğitim; finansmanı kamudan, yönetimi öğretmen, öğrenci, veli ve

okul emekçilerinin meclislerinden. Sıralayan merkezî sınavların kaldırılması. Çocuğu sömüren ve "mesleki eğitim" adıyla işletmeye bağlayan her düzenlemenin kaldırılması. Hiçbir öğrencinin ve öğretmenin algoritmayla değerlendirilmemesi; okul verisinin kamuda kalması. Herkese parasız, açık ve çok dilli yapay zekâ erişimi ve okuryazarlığı. Bilimsel bilginin açık erişimli olması; araştırmanın kâr ve silah için değil, insanlığın gereksinimleri için planlanması.

10. Kent ile kır. Kent ile kır arasındaki karşıtlığın aşılması; gıda egemenliği, küçük üreticinin kooperatiflerde örgütlenmesi, tarımın ekolojik temelde planlanması, tohumun ve suyun ortak mülk olması.

11. Uzak ve gezegen. Uzayın, gök cisimlerinin ve yörüngenin bütün insanlığın ortak alanı olarak korunması; uzayın askerileştirilmesine ve özel mülk edinilmesine son verilmesi; uzay araştırmasının uluslararası kamusal iş birliğiyle yürütülmesi.

12. Barış. Nükleer ve biyolojik silahların, otonom öldürme sistemlerinin yasaklanması; yapay zekânın hedef seçiminde, kitlesel biyometrik gözetimde, tahmine dayalı polislikte, sınır rejiminde, silah tasarımı, sendika izlemede, grev kırıclığında ve sansürde kullanılmasının — yalnızca modeli değil, onu çalıştıran bulutu, depolamayı, ağı ve destek hizmetini de bağlayacak biçimde — yasaklanması; askerî bütçelerin sağlık, eğitim ve iklim aktarılması; bütün askerî blokların dağıtılması.

Bu önlemlerin hiçbiri yaptırımsız kalmamalıdır. Yaptırımı olmayan kural, kural değil reklamdır: Ceza, küresel ciro üzerinden orandır; denetçişi şirket seçip şirket ödüyorsa, o denetim değildir.

Planlama: Makinelerin bize öğrettiği

Burjuva iktisatçıları yüz yıl boyunca şunu tekrarlardı: Planlı bir ekonomi imkânsızdır. Milyonlarca ürünün, milyarlarca insanın gereksinimini hiçbir merkez hesaplayamaz; bunu ancak piyasanın "görünmez eli" yapabilir.

Bugün bu savın en güçlü çürütücüleri, bizzat kapitalizmin dev şirketleridir. Dünyanın en büyük perakende ve lojistik şirketleri, milyonlarca ürünün üretimini, stokunu, taşınmasını ve dağıtımını, kendi içlerinde piyasa ile değil, plan ile yönetir. Bir şirketin içinde depolar birbirine fiyat teklif etmez; talep tahmin edilir, stok planlanır, rota hesaplanır. Bu şirketlerin iç ekonomileri, pek çok ülkenin ulusal ekonomisinden büyüktür. Planlama çalışıyor — yalnızca kâr için, bir avuç hissedarın yararına.

Doğrusal programlama, 1939'da Sovyet matematikçi Kantoroviç tarafından üretim planlaması için geliştirildi; ama kendi ülkesinin planlamasında değil, kapitalist şirketlerin lojistiğinde yaygınlaştı. 1962'de Gluşkov'un önerdiği ulusal bilgisayar ağı OGAS teknik değil kurumsal nedenlerle budandı. Reddedilen teknoloji değildi; hesap verebilirlikti. 1971–73 arasında Allende'nin Şili'sinde, Cybersyn adlı bir proje, kamulaştırılmış fabrikaları bir teleks ağıyla birbirine bağladı; 1972'deki patron lokavtında ülkeyi asıl ayakta tutan, fabrikaları işleten işçi kuşakları ve dağıtım üstlenen mahalle komiteleriydi, Cybersyn onlara yardım etti. 1976'da İngiltere'de Lucas Aerospace işçileri, silah yerine toplumsal yarar sağlayacak yaklaşık yüz elli ürünlük kendi alternatif planlarını yazdı; plan uygulanmadı. Ders açıktır: Plan yetmez, güç gerekir. O günün bir odayı dolduran bilgisayarlarının yapamadığını, bugün cebimizdeki telefonlar ve dünyayı saran veri ağları kolaylıkla yapabilir.

Yapay zekâ, büyük veri ve iletişim ağları, sosyalist planlamanın önündeki eski teknik engellerin çoğunu ortadan kaldırdı. Asıl engel artık teknik değil, siyasaldır: Bu araçlar, kâr için değil, insan gereksinimi için; bir yönetim kurulunun gizli kararlarıyla değil, üreticilerin ve tüketicilerin açık, demokratik katılımıyla kullanılmalıdır. Sosyalist planlama, bir bürokratin masasında yapılan hesap değil; iş yerlerinde, mahallelerde, kentlerde ve bütün toplumda, her düzeyde tartışılan, denetlenen ve düzeltilen ortak bir karar sürecidir. Hedefi meclisler koyar, hesabı makine yapar, sonucu yine meclisler denetler. Yapay zekâ karar vermez, özetler. Merkezî planlamanın sorunu "merkezî" olması değil, demokratikleştirilmemiş olmasıydı; yapay zekâ bu mazereti kaldırır ama sorunu tek başına çözmez.

Marx, makine ile makinenin kapitalist kullanımı arasındaki farkın altını çizmişti. Aynı optimizasyon işçiyi hızlandırmaya da, iş gününü kısaltmaya da koşulabilir; sorun teknikte değil, teknik üzerindeki mülkiyettir. Yapay zekâya karşı değil; yapay zekânın kapitalist kullanımına karşıyız ve onun bize ait olduğunu söylüyoruz.

Gelişme süreci içinde sınıf farklılıkları ortadan kalktığında ve bütün üretim birleşmiş bireylerin elinde toplandığında, kamu gücü siyasal niteliğini yitirecektir. Gerçek anlamda siyasal iktidar, bir sınıfın bir başka sınıfı ezmek için örgütlenmiş gücüdür. Proletarya, burjuvaziye karşı mücadelesinde bir sınıf olarak birleşmek, devrim yoluyla egemen sınıf konumuna geçmek ve bu konumda eski üretim ilişkilerini zorla kaldırmak zorundaysa, bu ilişkilerle birlikte sınıf karşıtlıklarının varlık koşullarını, genel olarak sınıfların varlığını ve böylece kendi sınıf egemenliğini de ortadan kaldırmış olur.

Sınıfları ve sınıf karşıtlıklarıyla eski burjuva toplumun yerini, **her birinin özgür gelişiminin, herkesin özgür gelişiminin koşulu olduğu** bir birlik alır.

Bu cümleye dokunmadık. Çünkü o, bir program değil, bir ufuktur. Ve bugün, insanlığın elindeki teknik ve bilimsel olanaklar, bu ufku ilk kez somut bir olasılığa çevirmiştir. İnsanın zorunlu emekten kurtulup, zamanını öğrenmeye, yaratmaya, sevmeye, keşfetmeye, yıldızlara bakmaya ayırabileceği bir dünya — bunun için gereken üretici güçler çoktan var. Eksik olan, onları kimin elinde tuttuğunu değiştirecek olan iradedir. Teknik olanak var; toplumsal biçim yok. O biçimde ortaya çıkacak insan, sahip olduğuyla değil paylaştığıyla tanımlanan insandır: homo commonans. Paylaşan insan olağanüstü bir erdemin sahibi değildir; üretim araçları ortaklaştığında ortaya çıkan olağan insandır.

Sosyalist ve Komünist Edebiyat

Bizim çağımızdan bakınca: Sizin çağınızda kapitalizmi eleştiren sesler çoktu; ama her biri başka bir sınıfın sesiydi. Geriye bakınca, hangi eleştirinin bizim dünyamıza yol açtığını, hangisinin eski dünyayı yamamaya çalıştığını daha açık görüyoruz.

1 848 Manifestosu, döneminin "sosyalizm" adını taşıyan akımlarını tek tek ele almış, bunların hangi sınıfın çıkarını dile getirdiğini göstermişti: feodal sosyalizm, küçük burjuva sosyalizmi, "hakiki" sosyalizm, muhafazakâr ya da burjuva sosyalizmi, eleştirel-ütopik sosyalizm ve komünizm. Bu akımların çoğu bugün tarih kitaplarında kaldı. Ama onların sınıfsal özü, yeni kılıklarla, yeni sözcüklerle geri döndü. Bugün de kapitalizmi eleştiren her ses, işçi sınıfının sesi değildir. Ama bu bölümde andığımız akımların bir kısmının savunucuları, başka konularda yan yana yürüdüğümüz insanlardır. Onlara yönelttiğimiz eleştirinin amacı yenmek değil, ikna etmektir; bu yüzden her akımı, önce sahiplerinin kabul edeceği en güçlü hâliyle anmaya çalışıyoruz.

1. Gerici sosyalizm

a) Nostaljik ve milliyetçi "sosyalizm"

Kapitalizmin yarattığı yıkıma, geçmişe dönüşle yanıt vermek isteyen akımlar bugün de güçlüdür. Bir kısmı "yerli ve millî" bir ekonomiyi, küresel sermayeye karşı "ulusal sermaye"yi savunur. Bir kısmı eski güzel günlerin, geleneksel ailenin, dinsel cemaatin, köyün ya da kasabanın özlemini çeker. Bir kısmı ise sermayenin yarattığı

güvencesizliğe öfkelenen işçileri, göçmenlere, azınlıklara, "küreselcilere" ya da "yabancı güçlere" yönlendirir.

Bu akımlar zaman zaman sermayeyi, bankaları, büyük şirketleri eleştirir gibi görünür. Ama eleştirileri hiçbir zaman mülkiyet ilişkisine dokunmaz. "Kötü" yabancı sermayenin yerine "iyi" yerli sermayeyi, "vatansız" finansın yerine "vatansever" patronu koymak isterler. Sınıf mücadelesinin yerine ulusun birliğini, işçi dayanışmasının yerine millî dayanışmayı koyarlar. Tarihte bu akımların vardığı son durak, çoğu kez faşizm olmuştur. Nazizmin adında da "sosyalizm" sözcüğü vardı.

Bugün Avrupa'dan Amerika'ya, Hindistan'dan Brezilya'ya, Arjantin'den Macaristan'a yükselen sağ popülizm, bu gerici sosyalizmin çağdaş biçimidir. İşçiye iş, ekmek, onur vaat eder; ama ona düşman olarak patronu değil, kendi sınıf kardeşini gösterir. Emekçilerin bir kısmının bu akımlara oy vermesi, onların "cahil" ya da "kandırılmış" olmasından değil, solun onlara bir sınıf yanıtı sunamamasından ve örgütsüzlükten kaynaklanır. İşçi sağa kaymadı; sol işçinin yanından kalktı.

Bu akımın teknoloji alanındaki biçimi, "yerli ve millî" teknoloji söylemidir. Çipi, bulutu ve temel modeli yabancı tekellerden alınan bir yazılım katmanı, bayrağa sarılarak "millî" ilan edilir. Bağımlılık gizlenir, kamu kaynağı yerli sermayeye aktarılır, işçiye ise vatan adına fedakârlık düşer. Dijital alanda hayali sınırlar yoktur; ama sermaye ile emek arasındaki sınır son derece nettir.

b) Teknoloji düşmanlığı

Bir başka akım, teknolojiye ve bilime topyekûn karşı çıkar. İnterneti, yapay zekâyı, genetiği, uzay araştırmasını insanlığın felaketi olarak görür; geçmişin daha "doğal" yaşamına dönmeyi önerir. Ama sorun makinede değil, makinenin sahibindedir. Bu akım kendini çoğu zaman 1811'in makine kırıcılarına dayandırır; oysa onlar makineye karşı değildi, çoğu kendisi makine operatörüydü. İstedikleri, parça başı ücretin korunması, çıraklık kurallarının uygulanması ve makinenin nasıl sokulacağına söz hakkıydı; yalnızca ücret düşürmek için kullanılan makineleri seçerek kırdılar. Devlet onlara on iki bin asker gönderdi, York'ta on yedisini astı.

Sınıf zamanla makine ile makinenin kapitalist kullanımını ayırmayı öğrendi: Düşman alet değil, aletin mülkiyetidir. Bizim görevimiz makineyi kırmak değil, onu ele geçirmektir.

2. Muhafazakâr ya da burjuva sosyalizmi

Burjuvazinin bir kesimi, burjuva toplumunun varlığını güvence altına almak için toplumsal kötülükleri gidermek ister.

Bu kategoriye bugün şunlar girer: iktisatçılar, hayırseverler, "sorumlu" teknoloji şirketleri, "sürdürülebilir" yatırım fonları, "paydaş kapitalizmi" savunucuları, çevreci kalkınmacılar, sosyal girişimciler, düşünce kuruluşları ve Davos'ta toplanan her türlü dünya iyileştirici.

Onlar, çağdaş toplumsal koşulların bütün avantajlarını istiyorlar; ama bu koşullardan kaçınılmaz olarak doğan mücadeleler ve tehlikeler olmadan. Burjuvaziyi istiyorlar, proletarya olmadan.

- **Filantrokapitalizm.** Milyarderler, sömürüyle biriktirdikleri servetin küçük bir kısmını vakıflar yoluyla "bağışlıyor" ve bu bağışla halk sağlığının, eğitimin, tarımın gündemini belirliyor. Vergiyle kamuya ait olması gereken para, milyarderin keyfine göre dağıtılan bir sadakaya dönüşüyor.
- **"Sorumlu" ve "güvenli" yapay zekâ.** Yapay zekâ şirketleri, teknolojinin tehlikeleri konusunda en yüksek sesle uyarılar arasında; kaygıların bir kısmı gerçektir ve ciddiye alınmalıdır. Ama tekellerin önerdiği çözüm, teknolojiyi "sorumlu" tekellere, yani kendilerine bırakmaktır. Niyetleri ne olursa olsun, kıyamet uyarılarının nesnel sonucu üç ayarlı bir kadrana benzer: Şirket değerlemesi yükselir, rakipleri dışarıda tutan düzenlemeler şekillenir ve asıl soru —kimin mülkü, kimin denetimi, kimin yararı— örtülür. Tekellerin kendi aralarında "hız sınırı" üzerine anlaşması, bir kartelin fiyat üzerine anlaşmasından farklı değildir. Fren bir teknoloji değil, bir yetki sorusudur: Durdurma kararını kim verecek?

- **Koşulsuz temel gelir, Silikon Vadisi sürümü.** Teknoloji milyarderlerinin bir kısmı, yapay zekânın işsiz bırakacağı milyonlara asgari bir temel gelir verilmesini öneriyor: Mülkiyet onlarda kalacak, iş onların makinelerinde yapılacak, halka ise hayatta kalmaya yetecek bir gelir düşecek. Temel gelirin soldan savunucularının haklı bir noktası vardır: Güvenceli bir gelir, işçinin pazarlık gücünü ve grev dayanıklılığını artırabilir. Ama üretim araçlarının mülkiyetine dokunmayan bir gelir, bir sonraki bunalımda geri alınabilir ve işçiyi üretimden, dolayısıyla gücünden uzaklaştırır. Toplumsal üretimin karşılığı para olarak ödenmez; üretim araçlarının ortaklaştırılmasıyla ödenir. Bizim talebimiz: evrensel ve parasız temel hizmetler, toplumsal ihtiyaç alanlarında kamusal istihdam, ücret kaybı olmadan kısa çalışma haftası.
- **Yeşil kapitalizm.** Karbon piyasaları, yeşil tahviller, "net sıfır" taahhütleri, elektrikli lüks otomobiller. Sorunun kaynağı olan sınırsız büyüme ve kâr mantığına dokunmadan, krizi yeni bir birikim alanına çevirmek.
- **Sınıfsız popüler bilim.** Bilimi halka taşıyan emek değerlidir. Ama sınıf ve mülkiyet sorusunu dışarıda bırakan popüler bilim, iyi niyetle bile olsa, teknoloji şirketlerinin çerçevesini geniş kitlelere taşıyabilir. Model en olası anlamı öğrenir; en olası anlam ise egemen olanın anlamıdır. Bilimi halka taşıyanlarla bu çerçeveyi tartışmak, onları suçlamaktan verimlidir.
- **Etkin özgecilik ve uzun vadecilik.** Bağışların en çok insan hayatı kurtaracak yere gitmesini isteyen etkin özgecilik, sıtma gibi yoksulların hastalıklarına ciddi kaynak aktardı; bunu teslim ediyoruz. Ama hayırseverlik, sömürüyü doğuran mülkiyet ilişkisine dokunmaz. Aynı çevreden çıkan uzun vadecilik ise insanlığın uzak geleceği adına bugünün işçilerini ve sömürsünü ikincil sayar ve milyarderlerin servetini "insanlığın kurtuluşu" için meşrulaştırır.

Burjuva sosyalizmi, en uygun ifadesini ancak basit bir söz sanatına dönüştüğünde bulur. Serbest ticaret: işçi sınıfının yararına! Koruma gümrükleri: işçi sınıfının yararına! Yapay zekâ: işçi sınıfının yararına! Burjuva sosyalizminin özü şu cümlede toplanır: Burjuvalar burjuvadır — işçi sınıfının yararına.

Sosyal demokrasinin yolu

Bu başlık altında ayrıca anılması gereken bir akım vardır: sosyal demokrasi. 1848'de henüz yoktu; bugün ise işçi hareketinin tarihinde en büyük rolü oynamış akımlardan biridir.

Sosyal demokrasinin ikili bir karakteri vardır. Bir yarıyla işçi hareketinin içinden doğmuş gerçek bir kitle örgütüdür ve işçi sınıfına önemli kazanımlar sağlayan mücadelelere öncülük etmiştir. Öbür yarıyla, kritik anlarda burjuvaziyle iş birliği yapan, burjuva düzeninin direği olan bir aygıttır. Tarihsel dönemeçlerde bu ikinci yüz ağır bastı. 1914'te emperyalist savaşa kredi verdi. 1919'da işçi devrimini bastırmak için eski ordunun komutanlığıyla anlaştı ve paramiliter birlikleri kurup silahlandırdı. 1929'da Berlin'de, sosyal demokrat bir polis şefinin emriyle 1 Mayıs'a ateş açıldı. 1932'de faşizme karşı "küçük kötü" diyerek gerici bir cumhurbaşkanını destekledi; o cumhurbaşkanı dokuz ay sonra Hitler'i başbakan atadı. "Küçük kötü" bir strateji değil, stratejisizliğin adıydı. Hegemonya, karşı tarafın en haklı talebini kendi aygıtına bağlayarak kurulur; bir baskıya karşı haklı öfke, başka bir baskının kuruluşuna oy olabilir. "Küçük kötü"yü seçen, büyük kötüye yol açar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa'da yönettiği refah devleti, işçi sınıfının mücadelesinin ve Doğu'daki sistem rakibinin varlığının burjuvaziye yaptırdığı bir uzlaşmaydı; o devleti kuran yalnızca sosyal demokratlar değildi, Fransa'da sosyal güvenlik sistemini işçilerin yönettiği kasalar olarak komünist bir bakan kurdu. Bu koşullar ortadan kalktığında sosyal demokrasi, refah devletini kendi eliyle söktü. Fransa'da 1983'te kendi programından döndü; Almanya'da muhafazakârların on altı yılda yapamadığını sosyal demokrat hükümet beş yılda yaptı; İngiltere'de "Üçüncü Yol", Güney Avrupa'da kemer sıkma programları sosyal demokrat hükümetlerin elinden çıktı. Eleştirimiz önderliğe ve aygıttadır: 1934'te Viyana'da faşizme karşı silaha sarılanlar da sosyal demokrat işçilerdi.

Sosyal demokrasinin temel yanılgısı, sermayenin egemenliğine dokunmadan, onun yarattığı zenginliği adil paylaştırabileceğini sanmasıdır. Sermaye, kârı tehdit edilmediği sürece paylaşır; kâr oranı düştüğünde paylaştığını geri alır. Mülkiyete dokunmayan her reform, bir sonraki bunalımda geri alınabilir.

Sarı sendikacılık

Sarı sendikacılık, sermayenin işçi örgütünü kendi aracına çevirme stratejisidir: grev kırmak için işverenlerin kurduğu "sarı" derneklerden faşist devlet sendikasına, revizyonist rejimlerin partinin "iletim kayışı"na çevirdiği sendikalardan Soğuk Savaş'ta dışarıdan finanse edilen bölünmelere ve bugünün "sosyal ortaklık" ve "işyeri barışı" masasına kadar. Faşizm sendikayı yasaklamadı, devletleştirdi. Bu çizgi bir sapma değil, sermayenin sistemli bir sınıf mücadelesi silahıdır; sosyal demokrat ya da başka adlı sendika bürokrasileri zaman zaman bu çizgiye yaklaşmıştır. Üyesini değil patronu temsil eden, grevi değil "diyalogu" kutsayan, işçiyi masada satan her sendika yönetimi bu geleneğin parçasıdır. Grevsiz toplu sözleşme pazarlık değil, dilekçedir. Komünistler bu geleneğe karşı sendikalardan kaçmaz: İşçi nerede örgütlüyse orada çalışılır; yönetim sarıysa taban sarı değildir.

3. Eleştirel-ütopik sosyalizm ve komünizm

1848 Manifestosu, Saint-Simon, Fourier ve Owen gibi ütopik sosyalistlere hem saygı hem eleştiriyle yaklaşmıştı. Onlar mevcut toplumun eleştirisinde değerli malzeme sunuyordu; ama proletaryada tarihsel bir özne görmüyor, toplumu iyi niyetli bir tasarımla, örnek topluluklarla, zenginlerin vicdanına seslenerek dönüştürmeyi umuyorlardı.

Bugünün ütopik akımları da benzer bir çift yönlülük taşır:

- **Hızlandırmacılık ve "tam otomatik lüks komünizm"**. Teknolojinin kendi gelişme dinamiğiyle kapitalizmi aşacağını, otomasyonun kendiliğinden bir bolluk toplumu getireceğini öne süren akımlar. Teknolojinin kurtarıcı olanaklarını görmeleri doğrudur; ama bu olanakların ancak mülkiyet ilişkileri değiştiğinde açığa çıkacağını, bunun da ancak sınıf mücadelesiyle mümkün olacağını görmezler. Otomasyonun bolluk olanağını görmeleri ve çalışma süresinin kısaltılması talepleri ortak zeminimizdir. Ayrıldığımız yer şudur: Bu olanağı mülkiyet değişmeden gerçekleştirecek bir mekanizma yoktur; otomasyon kapitalizmin elinde bolluk değil, işsizlik ve yoğunlaşma getirir. Teknoloji kapitalizmi kendiliğinden aşındırmaz; onu ancak örgütlü bir sınıf aşar.

- **Kooperatifler ve dijital müşterekler.** Yazılım ve platform kooperatifleri, açık kaynak toplulukları, dijital müşterekler, yerel üretim ağları ütopya değil, bugün var olan pratiklerdir; bu metin de bir müşterek olarak yayımlanıyor. Kapitalizmin içinde başka bir üretim mantığının mümkün olduğunu gösterirler ve işçilerin kendi kendini yönetme deneyimi kazandığı okullardır. Ütopik olan, onların tek başına kapitalizmi aşacağı beklentisidir: Sermayenin denizinde yalnız kalan adacıklar ya tekellere yutulma ya da piyasa rekabetine uyarken özünü yitirme baskısıyla karşılaşır. Bu deneyler, sınıf hareketiyle bağ kurduğu ölçüde kalıcılışır ve dönüştürücü bir güce kavuşur.
- **Kripto ütopyası.** Blokszincir ve kripto paralarla bankasız, devletsiz, merkezsiz bir özgürlük dünyası vaat eden akımlar. Vaat ettikleri merkezsizlik, pratikte yeni bir spekülasyon ve yoğunlaşma alanı yarattı; "herkesin parası" diye başlayan projeler, birkaç büyük oyuncunun elinde yoğunlaştı. Sorun paranın biçiminde değil, üretim ilişkilerindedir.
- **Küçülme (degrowth).** Sonsuz büyüme mantığını eleştiren ve gezegenin sınırlarını ciddiye alan akımlar. Bu akımın önemli bir kısmı küçülmenin zengin ülkeler ve zengin sınıflar için olduğunu, yoksulların daha çok konuta, sağlığa, eğitime, enerjiye ihtiyacı olduğunu zaten söylüyor; lüks tüketimin, silah sanayisinin, reklamın ve kâr için israfın küçülmesi gerektiği konusunda ortak bir zemindeyiz. Ayrıldığımız yer, planlı büyümenin ölçütü ve öznesidir: Neyin büyüüp neyin küçüleceğine piyasa ya da iyi niyetli hükümetler değil, üreticilerin demokratik planlaması karar vermelidir. Bu tartışmayı açıkça ve birlikte yürütmeliyiz.
- **Liberal temsil siyaseti.** Kadınların, göçmenlerin, ırksal ve etnik azınlıkların, LGBTİ+ bireylerin ezilmesine karşı mücadeleler, komünistlerin desteklediği haklı mücadelelerdir; ezilenlerin özgül talepleri sınıf programının parçasıdır ve bu mücadelelerin önemli bir kısmı zaten sosyalist geleneklerden doğdu. Eleştirdiğimiz, bu mücadelelerin sınıftan koparılıp burjuvazinin yönetim kurullarına birkaç "farklı" yüzün alınmasıyla tatmin edilebilen bir temsil siyasetine indirgenmesidir. Kadın bir CEO, işyerindeki kadın işçinin ücretini artırmaz. Temsil değil, program; bütün ezilenlerin kurtuluşu için sınıf birliği.

1848 Manifestosu, ütopik akımların kurucularının çoğu zaman devrimci olduğunu, ama izleyicilerinin zamanla tutucu mezheplere dönüşebildiğini yazmıştı. Bu tehlike bizim için de geçerlidir: Kendi özel çözümünü sınıfın bütün hareketinin karşısına koyan her akım —bizimki de dahil— yenilikçi olmaktan çıkıp engelleyici hâle gelir.

4. Kendini devrimci ilan eden akımlar

İşçi hareketinin içinden doğan, komünizm ya da devrim adını taşıyan, ama sınıfı başka yollara çağıran akımlar da vardır. Onları düşman değil, tartışılması gereken yoldaş akımlar olarak ele alıyoruz; ama ayrılığımızı gizlemiyoruz.

- **Modern revizyonizm.** Yirminci yüzyılın ortasından itibaren işçi devletlerinin ve komünist partilerin bir kısmında egemen olan çizgi: Sosyalizme "barışçıl geçiş" yoluyla, parlamento çoğunluğuyla varılabileceği; sosyalizmde sınıf mücadelesinin sona erdiği ve proletarya iktidarının yerini "bütün halkın devleti"nin alabileceği; piyasa ve kâr ölçütünün sosyalizmle bağdaşabileceği tezleri. Batı Avrupa'daki biçimi "avrokomünizm" adını aldı ve bu partilerin önemli bir kısmını sosyal demokrasiye, oradan da düzenin yönetimine taşıdı. Bu çizgi sosyalizmi içeriden boşalttı; V. bölümde sonuçlarını inceliyoruz.
- **Troçkizm.** Bürokrasiye yönelttiği eleştirinin bir kısmı gerçek sorunlara dokunuyordu ve pek çok ülkede kararlı militanlar yetiştirdi. Ama tek ülkede sosyalizmin inşasını baştan imkânsız sayan, var olan işçi devletlerini savunmak yerine onları yıkmayı hedefleyen, emperyalizme karşı ulusal kurtuluş mücadelelerini küçümseyen ve sonsuz bölünmelerle işçi hareketini parçalayan bir çizgiye dönüştü. Sosyalizmin inşasının sorunlarını çözmek için onu inşa etmek gerekir.
- **Anarşizm.** Devlete, bürokrasiye ve otoriteye karşı öfkesi haklıdır; öz yönetim ve doğrudan eylem geleneği işçi hareketine değerli pratikler kazandırdı. Ama devlet sorununu yok sayarak çözemezsiniz: Burjuvazinin devleti, işçi sınıfının kendi iktidar organlarıyla parçalanıp yerine konmadıkça ortadan kalkmaz. İspanya'da iktidarı almayı reddeden anarşist önderliğin başkasının hükümetine

bakan vermesi, bu tutarsızlığın bedelini gösterdi. Örgütsüzlüğü yüceltmek de sermayenin en örgütlü sınıf olduğu bir dünyada, sınıfı silahsız bırakmaktır.

5. Bir adlandırma tartışması: "Tekno-feodalizm"

Bazı yazarlar, dijital platformların kapitalizmi bitirdiğini, yerine yeni bir feodalizm getirdiğini söylüyor; kâr yerini ranta, piyasa yerini dijital malikânelere bırakmıştır. Bu akımın gözlemleri çoğu zaman doğrudur: Tekelleşme gerçektir, rant gerçektir, platform sahiplerinin gücü gerçektir. Ayrıldığıımız yer adlandırmadır: Rant, kapitalizmin dışında değil, onun olgunlaşmış bir biçimidir; karşımızda kâr için ücretli emeği sömüren ve rakipleriyle kıyasıya yarışan tekelci sermaye duruyor. Adlandırma masum değildir: "Feodalizm" dersin çaren rekabet kuruludur; "tekelci kapitalizm" dersin çaren mülkiyettir. Yanlış ad, yanlış ittifak riskini doğurur: "iyi" sermayeyle "kötü" platformlara karşı.

BÖLÜM IV

Komünistlerin Çeşitli Muhalefet Hareketleri Karşısındaki Tutumu

Bizim çağımızdan bakınca: Bizim tarihimizde sınıflı toplumu aşan güç, tek bir partinin ya da tek bir ülkenin eseri değildi. Sendikaların, iklim hareketinin, kadın hareketinin, göçmenlerin, bilim insanlarının, ezilen halkların mücadeleleri işçi sınıfının önderliğinde tek bir akıntıda buluştuğunda eşik aşıldı.

Komünistler, işçi sınıfının yakın amaçlarına ve çıkarlarına ulaşmak için mücadele ederler; ama bugünkü hareket içinde, aynı zamanda hareketin geleceğini de temsil ederler.

Komünistler her yerde, var olan toplumsal ve siyasal düzene karşı yönelen her devrimci ve ilerici hareketi desteklerler. Bütün bu hareketlerde mülkiyet sorununu, hangi gelişme aşamasında olursa olsun, hareketin temel sorunu olarak öne çıkarırlar.

Bugün bu ilke şu tutumlar anlamına gelir:

Sendikalar karşısında. Komünistler, sendikaları işçi sınıfının temel örgütleri olarak görür; sendikalı olmayan her işçiyi sendikaya, sendikası olmayan her işkolunu örgütlenmeye çağırır. Sendikaların patronlardan, devletten ve siyasi partilerden bağımsızlığını savunur; sendika bürokrasisine, sarı sendikacılığa, üyesinin iradesini hiçe sayan yöneticilere karşı, sendika içi demokrasiyi ve tabanın söz hakkını savunur. Platform işçilerinin, kuryelerin, yazılımcıların, güvencesiz çalışanların, göçmen işçilerin örgütlenmesi, bugünün sendikacılığının en acil görevidir. Hiçbir işçi, "sen çalışan değil, serbest girişimcisin" yalanıyla örgütsüz

bırakılmamalıdır. 12 Haziran 2026'da kabul edilen ILO'nun 193 sayılı Platform Ekonomisinde İnsana Yakışır İş Sözleşmesi'nin her ülkede onaylanması ve uygulanması, bugünün somut görevidir. Hukuken grev hakkı tanınmayan kuryeler dünyanın dört bir yanında uygulamayı ya da kontağı kapatarak ücretlerini yükseltti: Algoritma süreyi belirleyebilir; kontağı kimin kapatacağını belirleyemez. Güç hukuktan önce üretimdeki konumdan gelir; ama arkasında örgütlü güç durmayan hukuki kazanım, kiralık bir mevzidir.

Ekoloji hareketi karşısında. Komünistler iklim ve çevre mücadelesini bir yan konu değil, sınıf mücadelesinin bir alanı olarak görür. Madene, santrale, betona, kesilen ormana karşı direnen köylüyü ve işçiyi, "iş mi, doğa mı" ikilemine iten sermaye söylemine karşı, aynı cephede buluşturmaya çalışır. İklim hareketinin burjuva ve orta sınıf yönetimlerine karşı, onun işçi sınıfı temelinde örgütlenmesini savunur.

Kadın hareketi karşısında. Komünistler kadınların eşitlik ve özgürlük mücadelesinin en kararlı destekçileridir. Kadına yönelik şiddete, ücret eşitsizliğine, ücretsiz bakım yüküne, kazanılmış hakların geri alınmasına karşı mücadeleyi, sınıf mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olarak görür. Aynı zamanda kadın hareketinin, kadın işçilerin, ev emekçilerinin, bakım işçilerinin sesini merkeze almasını savunur.

Dijital haklar ve açık bilgi hareketleri karşısında. Komünistler özgür yazılım, açık kaynak, açık erişim, açık veri, mahremiyet ve gözetime karşı mücadele eden hareketleri, bilginin çitlenmesine karşı verilen mücadelenin müttefikleri olarak görür. Bu hareketlerin teknik bilgisini ve deneyimini işçi hareketine taşımayı; işçi hareketinin örgütlü gücünü de bu hareketlere kazandırmayı amaçlar. Bilişim emekçisi yalnızca kod yazan değil, dijital üretim zincirinde emek gücünü satan herkeştir: ağı kuran, ürünü tanımlayan, arayüzü çizen, içeriği yazan, veriyi etiketleyen, çağırışı yanıtlayan. O, emeğinin ürününün kimin elinde olduğunu sorduğunda, sınıf bilincinin kapısını aralamış olur. Arjantin'den Hindistan'a, Amerika'dan Kenya'ya bilişim emekçilerinin sendikaları kuruluyor; bilişim emeğinin örgütlenme fikri, sektörün kendisiyle yaşıttır. Birçok ülkede bilişim

emekçileri yasalarca ayrı bir işkolu olarak bile tanınmıyor; bu görünmezliği kırmak, bugünün görevidir.

Bilim insanları karşısında. Komünistler, bilimin özgürlüğünü, bilim insanlarının güvenceli çalışma koşullarını, araştırmanın askerî ve ticari baskılardan bağımsızlığını savunur. Bilim karşıtlığına, komplo teorilerine, gerici saldırılara karşı bilimi savunur; ama bilimi aynı zamanda sermayenin elinden kurtarmak ister. Bilimin tarafsız bir güç olmadığını, kimin elinde olduğuna göre kurtarıcı ya da yok edici olabileceğini bilir.

Göçmen hareketleri ve antirasist mücadele karşısında. Komünistler sınırların, göçmen kamplarının, geri gönderme merkezlerinin, denizde ölüme terk edilen insanların karşısındadır. Göçmen işçilerin tam hak eşitliğini, belgesiz işçilerin yasallaşmasını, ırkçılığa karşı ortak mücadeleyi savunur.

Ezilen ulusların ve halkların mücadeleleri karşısında. Komünistler ulusların eşitliğini ve kendi kaderini tayin hakkını tanır; ulusal baskının her biçimine karşı çıkar. Ama bu mücadelelerde işçi sınıfının örgütsel ve siyasal bağımsızlığını korur; ezilen ulusun burjuvazisinin de bir burjuvazi olduğunu unutmaz.

Kamplar karşısında. Bugün dünya, ABD'nin başını çektiği NATO bloğu ile Çin ve Rusya'nın başını çektiği yeni emperyalist merkezler arasında bir yeniden paylaşım mücadelesine sahne oluyor; BRICS ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi yapılar ezilen halkların değil, yükselen sermayelerin kulüpleridir. Bazıları işçi sınıfından bu kamplardan birini seçmesini istiyor: Kimi "demokrasi" adına Batı'nın yanında, kimi "emperyalizm karşıtlığı" adına Doğu'nun yanında durmayı öneriyor. Adını açıkça koyuyoruz: Rusya da Çin de emperyalist güçlerdir. ABD'nin dengi olmamaları bunu değiştirmez; emperyalist olmak bir nitelik, güç düzeyi bir niceliktir. Bu, bütün tarafların her olayda eşit suçlu olduğu anlamına gelmez; savaşı başlatan ve toprak ilhak eden taraf bellidir. Emperyalistler arası çelişki, ezilen halklara manevra alanı açabilir; ama manevra alanı müttefiklik değildir. Doğu ve Batı sınıf kategorisi değildir; enternasyonalizm devletler arası değil, sınıflar arası bir ilişkidir. Sınıf bilinci, en çok "bizim taraf" diye bir taraf olduğunu sandığımızda zayıflar. İşçi sınıfının kampı, kendi sınıf kampıdır: Emperyalist savaflara, silahlanma

yarışına, askerî bloklara karşı; bütün ülkelerin işçilerinin kendi burjuvazilerine karşı mücadelesinden yana. Kamp değil sınıf.

Bu kavgada bölgesel güçler de yer alıyor: Türkiye, Hindistan, Brezilya, Suudi Arabistan, İran ve ötekiler. Her biri hem büyük emperyalist merkezlerin ucuz emek ve hammadde halkası, hem de kendi çevresinde yayılmacı bir sermayedir: taşeron ve yayılmacı aynı anda. "Çok kutuplu dünya" kurtuluş değildir; kutupların sayısı değil, sınıfların ilişkisi değişmelidir.

Avrupa Birliği karşısında. Avrupa Birliği halkların değil, Avrupa tekeli sermayesinin birliğidir. Kemer sıkmayı seçimle değiştirilemeyecek antlaşmalara kilitledi; mahkeme kararlarıyla grev hakkını "piyasa özgürlüğü"ne tabi kıldı; halklar referandumda "hayır" dediğinde soruyu yeniden sordu; göçmenleri sınır dışında tutmak için komşu ülkelerle pazarlık yaptı. Biz AB'ye milliyetçi "egemenlik" adına değil, Avrupa işçilerinin sınır tanımayan birliği adına karşıyız: ne AB ne milliyetçilik.

Seçimler ve parlamento karşısında. Komünistler, burjuva demokrasisinin sunduğu her olanağı —seçimleri, parlamento kürsüsünü, belediyeleri, yerel meclisleri— işçi sınıfının sesini duyurmak, onun örgütlenmesini güçlendirmek ve kazanımlar elde etmek için kullanır. Ama bir seçim zaferinin iktidarın kendisi olmadığını, sermayenin gerçek iktidarının yönetim kurullarında, bankalarda, orduda ve bürokraside olduğunu unutmaz. Sandıkta kazanılan, sokakta, iş yerinde ve örgütte korunmadıkça, bir sonraki bunalımda geri alınır.

Yerel yönetimler ve katılım mekanizmaları karşısında. Komünistler yerel danışma konseylerini, katılımcı bütçe kurullarını ve katılım platformlarını kullanır, ama onlara bağlanmaz. Görüşü bağlayıcı olmayan, bütçesi ve sekreteryası belediyeden gelen bir organ, belediyenin arka bahçesidir; bu bir arıza değil, bir tasarımdır. Bütçe yetkisi ve mülkiyete dokunma olmadan katılım ritüeldir; örgütlü taban olmadan katılım seçimle biter. Kalıcı olan, belediyeyi beklemeden kurulan mahalle ve işyeri meclisleridir: Seçilmiş yönetim gider, meclis kalır. Sosyalist bir belediye komün değildir, komünün okuludur: Belediye iktidarını yasadan, komün tabanından alır. Yatırım bütçesinin bağlayıcı bir bölümünün mahalle meclislerine bırakılması, yöneticilerin belediye işçisinin ortalama ücretini alması, seçilmişlerin

geri çağrılabilmesi, bu okulun ilk dersleridir. "Tek belediyede sosyalizm" yanılığını da, "belediye bir şey yapamaz" tembelliğini de reddediyoruz. Yerel, sistemi değıştirmez; sistemi değıştirecek olanı yetiştirir.

Devletin "yapay zekâ kurulları" karşısında. Devletler ve uluslararası kurumlar, yapay zekâ politikası için kurullar, eylem planları ve etik komisyonlar kuruyor. Bu masalarda şirketler, bakanlıklar ve üniversite yöneticileri oturuyor; emek örgütleri oturmuyor. Komünistler bu masalarda emeğin temsilini talep eder, ama yönetişimin şeffaflığı ile üretim ilişkilerinin şeffaflığını birbirine karıştırmaz: Birincisi vitrindir, ikincisi mücadele konusudur. Talep edilmeyen koltuk boş kalmaz; başkası oturur.

Son olarak, komünistler her yerde bütün ülkelerin demokratik ve ilerici güçleri arasında birlik ve anlaşma için çalışırlar. Birlik, farklılıkları ortadan kaldırmak değil, farklılıklar içinde medeni biçimde tartışabilmektir. Faşizme ve aşırı sağa karşı cephe, liberal merkezle değil, işçilerin tabandaki birliğiyle kurulur ve ancak sosyal taleplerle birleştiğinde kalıcı olur.

BÖLÜM V

Yenilgilerimizden Öğreniyoruz

Bizim çağımızdan bakınca: Bizim tarih kitaplarımızda sizin yenilgileriniz, zaferlerinizden daha uzun yer tutar. Çünkü bizim dünyamıza giden yol, o yenilgilerin dürüstçe incelenmesinden geçti. Her birinde ödenen bedeli biliyoruz; her birinden çıkan dersi de. Onları size, kendi deneyiminizi tekrar yaşamayasınız diye anlatıyoruz.

1 848 Manifestosu, işçi sınıfının henüz bir iktidar deneyimi olmadığı bir dönemde yazıldı. Yazarları, Manifesto'nun basılmasından birkaç hafta sonra Avrupa'yı saran devrimlerin yenilgisini yaşadılar. O günden bu yana işçi sınıfı, dünyanın her köşesinde, zaferler kazandı ve yenilgiler aldı. Bu yenilgilerin bedeli milyonlarca insanın hayatıyla ödendi.

Yenilginin ardından iki tehlikeli tutum vardır. Birincisi, yenilgiyi inkâr etmek; her şeyin düşmanın gücünden, ihanetten, koşulların elverişsizliğinden kaynaklandığını söyleyip kendi hatalarımızı görmezden gelmek. İkincisi, yenilgiyi mutlaklaştırmak; "demek ki olmuyormuş" diyerek mücadeleyi, hedefi ve ilkeyi terk etmek. Birincisi bizi aynı hatayı tekrar etmeye, ikincisi teslimiyete sürükler.

Komünistler üçüncü bir yolu seçer: Yenilgiyi incelemek, dürüstçe eleştirmek, dersini çıkarmak ve bir sonraki mücadeleye bu derslerle girmek. Düşmanlarımız da yenilgilerimizi inceler; üstelik bizden daha dikkatli. Biz de incelemeliyiz. Bu okuldan ağıt değil, yöntem öğreniyoruz; ne kutsama ne mahkeme. Hata ile suç farklı şeylerdir ve ikisini de adıyla anacağız. Yenilgi, muhasebesi yapılırsa ders, yapılmazsa kader olur.

Paris Komünü, 1871: Hazır devlet makinesi ele geçirilip kullanılamaz

Paris işçileri, 18 Mart 1871'de kenti ele geçirdi ve yetmiş iki gün boyunca tarihin ilk işçi iktidarını kurdu. Daimi ordu kaldırıldı, silahlı halk onun yerini aldı. Seçilen temsilciler her an geri çağırılabilir oldu; hiçbir kamu görevlisi vasıflı bir işçinin ücretinden fazla almadı. Kilise ile devlet ayrıldı; parasız ve laik eğitim yolunda ilk adımlar atıldı. Sahiplerinin terk ettiği atölyelerin işçi kooperatiflerine devredilmesine karar verildi; zaman yetmediği için bu karar sınırlı uygulanabildi.

Komün, Mayıs sonundaki "Kanlı Hafta"da ezildi. Binlerce, bazı tahminlere göre yirmi bini aşkın komüncü kurşuna dizildi; on binlercesi tutuklandı, binlercesi sürgüne gönderildi. Birbirini boğazlayan Bismarck ile Thiers, Komün karşısında hemen anlaştı: Ulusal hükümetler proletaryaya karşı birdir.

Dersler: Marx ve Engels, Komün'ün ardından 1872 önsözünde Manifesto'ya tek bir düzeltme eklediler: İşçi sınıfı, hazır devlet makinesini olduğu gibi ele geçirip kendi amaçları için kullanamaz. Eski devletin bürokrasisi, ordusu ve yargısı, sermayenin egemenliği için kurulmuştur; onların yerine yeni, işçilerin kendi kendini yönetmesine dayanan örgütler kurulmalıdır. Komün ayrıca şunu öğretti: Kararsızlık öldürür. Komüncüler, Versay'daki hükümete yürümekte ve Fransa Bankası'nın kasalarına el koymakta tereddüt ettiler; düşmanları ise hiç tereddüt etmedi. Paris'in yalnız kalması, kırım ve öteki kentlerin desteğini alamaması, yenilgiyi hızlandırdı. Bir kentte kurulan iktidar, ülkenin geri kalanıyla bağ kurmadıkça yaşayamaz.

1914: Enternasyonalizmin iflası

4 Ağustos 1914'te, ardından savaşan ülkelerin çoğunda, Avrupa'nın büyük işçi partileri, savaşa karşı yıllarca aldıkları kararları unutarak kendi hükümetlerinin savaş kredilerine oy verdi. Alman işçisi Fransız işçisine, Fransız işçisi Alman işçisine ateş etti. Milyonlarca işçi, kendi patronlarının pazarları için siperlerde öldü. Sırbistan'ın sosyal demokratları, Rusya'daki devrimci milletvekilleri ve Bulgaristan'ın devrimci sosyalistleri "hayır" dedi; ama onlar azınlıktı.

Dersler: Sözde enternasyonalizm, sınındığı ilk gün çöker. Kendi burjuvazisinin savaşına karşı durmayan bir işçi partisi, işçi partisi olmaktan çıkar. Milliyetçilik, işçi hareketinin en tehlikeli zehridir; özellikle de emperyalist ganimetten pay alan işçi aristokrasisinin sendika ve parti bürokrasisindeki etkisiyle birleştiğinde. Savaş anında sınıfın yanında duranlar —Liebknecht'in 2 Aralık 1914'te Reichstag'da tek başına verdiği "hayır" oyu, Zimmerwald'da toplanan azınlık— bir avuçtu; ama geleceği onlar temsil ediyordu.

Alman Devrimi, 1918–1923: Kaçırılan an

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Alman işçileri ve askerleri ayaklandı, işçi ve asker konseyleri kurdu, imparatorluğu yıktı. Ama sosyal demokrat liderlik, eski ordunun komutanlığıyla gizli bir anlaşma yaparak ve gönüllü paramiliter birlikleri devreye sokarak devrimi bastırdı. Ocak 1919'da Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht, sosyal demokrat hükümetin kurduğu, silahlandırdığı ve komuta ettiği paramiliter birliklerce öldürüldü; katiller yargılandı. Siyasal sorumluluk, emir belgesine ihtiyaç duymaz. 1920'de askerî darbe girişimini ise on iki milyon işçinin genel grevi yendi. Devrim, sonraki yıllarda defalarca yeniden alevlendi ve defalarca yenildi.

Dersler: Devrimci bir durum, hazırlıklı ve kitlelere kök salmış bir örgüt olmadan başarıya ulaşamaz. Alman devrimcileri, ayaklanma başladığında henüz kendi örgütlerini kurmakla uğraşıyordu. Sosyal demokrasinin, kritik anda burjuvazinin son siperi olabileceği bu deneyimle kanıtlandı: Sermaye, "sekiz saati ve sendikayı vermek, fabrikayı vermekten iyidir" diye hesap yaptı; sendika önderliği mülke dokunmamayı kabul etti. Ama sabırsızlık da ders verdi: 1921'deki gibi, kitleler hazır değilken bir avuç öncünün ayaklanma denemesi, parti kitlenin yerine geçemeyeceğini acı biçimde gösterdi. Ve Alman devriminin yenilgisi, Rus devrimini yalnız bıraktı; bu yalnızlığın sonuçları yıllarca sürdü.

1933: Faşizmin önünde bölünmüş sınıf

Weimar Cumhuriyeti'nde işçi sınıfı güçlüydü: milyonlarca oy, milyonlarca sendika üyesi, iki büyük işçi partisi. Ama bu iki parti birbirini baş düşman olarak gördü. Sosyal demokrat liderlik, faşizme karşı işçi birliği yerine "küçük kötü" yü, burjuva düzenin kurumlarını seçti. Komünist hareket ise sosyal demokrasiyi faşizmle eş tutan "sosyal faşizm" teziyle, sosyal demokrat işçilere uzanması gereken eli geri çekti. Komünist hareket de sınanır; bu sınavda ağır bir hata yaptı ve bunu sonradan kendisi de kabul etti. Büyük bunalımın yoksullaştırdığı küçük burjuvazi ve işsizlerin bir kısmı Nazilere yöneldi. 1932'de Prusya'nın sosyal demokrat hükümeti bir kararnameyle düşürüldüğünde, elindeki on binlerce polise ve milyonlarca sendikaliye rağmen yalnızca mahkemeye başvurdu. Büyük sanayiciler, bankacılar, toprak sahipleri ve ordu, işçi hareketini ezmek için Hitler'i iktidara taşıdı; Hitler seçimle değil, atamayla, üstelik partisi oy kaybederken geldi. 1933 Mayıs'ında sendika önderlikleri üyelerini Nazilerin 1 Mayıs'ına çağırdı; ertesi sabah sendika binaları işgal edildi. Birkaç ay içinde bütün işçi örgütleri dağıtıldı, on binlerce işçi toplama kamplarına ve hapishanelere gönderildi. Ardından insanlık tarihinin en büyük felaketlerinden biri geldi.

Dersler: Faşizm, finans kapitalin en gerici, en şoven, en emperyalist unsurlarının açık terörcü diktatörlüğüdür: Bunalımda yıkıma uğrayan ara katmanları kendi kitle hareketinde seferber eder ve işçi örgütlerini fiziksel olarak yok eder. "İşsiz kitlelerin çılgınlığı" değil, burjuvazinin belirleyici kesimlerinin tercihidir. Bu yüzden faşizm ile komünizmi eşitleyen "iki totalitarizm" tezi bir tarih çarpıtmasıdır: Faşizmi sermaye finanse etti, işçiler ve partizanlar yendi. Faşizm, işçi sınıfı zayıf olduğu için değil, bölünmüş ve önderliği tarafından silahsızlandırılmış olduğu için kazandı. Hukuk dondurulmuş bir güç dengesidir; legalizme sığınan, gücü teslim eder. Ve proletarya ara katmanları kazanamadığında, onları faşizm kazanır. Faşizm karşısında işçi sınıfının bölünmüşlüğü intihardır. Faşizme karşı işçi sınıfının birleşik cephesi, sonraki yıllarda Fransa'da, İspanya'da, direniş hareketlerinde hayat kurtardı; ama Almanya'da çok geç kalınmıştı. Bugün yükselen aşırı sağa karşı ders açıktır: Bölünmüşlük, yalnızca düşmana yarar. Ve faşizmin kitle tabanı, solun bunalımdaki kitlelere sınıf yanıtı sunamadığı yerde büyür.

Birleşik cephe ve Münih, 1935–1941: Faşizme karşı kim durdu?

1935'te komünist hareket, "sosyal faşizm" tezinin sekterliğini açıkça düzeltti ve faşizme karşı işçi sınıfının birleşik cephesi ile halk cephesi çizgisine geçti. Bu çizgi, Fransa'dan İspanya'ya milyonları faşizme karşı harekete geçirdi. Aynı yıllarda Batı'nın burjuva demokrasileri Hitler'i yatıştırmayı seçti: İspanya'yı silahsız bıraktı, 1938'de Münih'te Çekoslovakya'yı Hitler'e teslim etti, Sovyetler Birliği'nin ortak güvenlik önerilerini reddetti. 1939'daki Sovyet-Alman saldırmazlık paktı bu yalnızlaştırmanın ürünüdür ve ancak Münih'le birlikte anlaşılabilir: İşçi devleti, kaçınılmaz saldırıya hazırlanmak için zaman kazanmaya çalıştı. Ama bu paktın ardından kimi kardeş partilere dayatılan çizgi, o ülkelerdeki antifaşist mücadeleyi bir süre zayıflattı.

Dersler: Faşizme karşı en tutarlı güç, işçi sınıfı ve onun partileridir; burjuva demokrasileri, işçi sınıfından korktukları ölçüde faşizme göz yumar. Birleşik cephe bir taktik değil, faşizm karşısında bir yaşam koşuludur. Ve hiçbir devletin dış politikası, sosyalist bir devletinki bile, bir ülkenin işçi sınıfının bağımsız mücadelesinin yerine geçemez. Enternasyonalizm bir merkezin emirlerine uymak değil, sınıflar arası bir dayanışma ilişkisidir.

İspanya, 1936–1939: Devrim, cephe ve yalnızlık

İspanya'da seçilmiş halk cephesi hükümetine karşı generaller ayaklandı. Barselona ve Madrid işçileri darbeyi sokakta yendi; fabrikalar ve topraklar kolektifleştirildi, bir toplumsal devrim başladı. Dünyanın elli ülkesinden otuz beş-kırk bin gönüllü Uluslararası Tugaylar'da savaşılmaya geldi; dokuz-on bini geri dönmedi. Faşist İtalya ve Nazi Almanyası darbecilere asker ve silah yolladı; İngiltere'nin ve bizzat Fransa'daki Halk Cephesi hükümetinin "karışmama" politikası cumhuriyeti silahsız bıraktı; silah verenler Sovyetler Birliği ve Meksika oldu. Cumhuriyet cephesinin içinde derin ayrılıklar vardı: Burjuva kanat devrimi dizginlemeye çalıştı; anarşist önderlik iktidarı almayı reddetti ve başkasının hükümetine bakan verdi; Mayıs 1937'de Barselona'da antifaşistler birbirine ateş etti. Savaşın ortasında birlik sağlanamadı.

Dersler: Burjuva demokrasileri, faşizm ile işçi sınıfı arasında seçim yapmak zorunda kaldığında, çoğu zaman faşizmi seçer. Burjuva müttefiki kaçırmamak için sınıfın talebini dizginleyen ittifak, sonunda hem müttefiki hem talebi kaybeder: Yoksul köylüye toprak, işçiye fabrika vaat etmeyen bir antifaşizm, kitleleri sonuna kadar seferber edemez. Cephe içi ayrılıklar, düşman kapıdayken ölümcüldür; ittifak, tartışmayı dondurmak değil, tartışmayı ortak düşmana karşı mücadeleyi zayıflatmadan yürütebilmektir. Enternasyonal dayanışma, İspanya'da tarihinin en güzel sayfalarından birini yazdı; ama silah, lojistik ve örgütlü destek olmadan gönüllülerin kahramanlığı yetmedi.

Antifaşist cepheler ve Yunanistan, 1941–1949: Kazanılan savaş, teslim edilen zafer

Avrupa'yı faşizmden işçiler ve köylüler kurtardı. Faşizmin belini, yaklaşık yirmi yedi milyon insanını yitiren Sovyetler Birliği'nin Kızıl Ordusu Doğu cephesinde kırdı. Yanında partizan orduları ve işgal altındaki grevler savaştı; ama kurtuluşun biçimi her ülkede farklı oldu. Arnavutluk, tek bir yabancı asker girmeden kendi partizanlarıyla kurtuldu; Yugoslavya'nın büyük bölümünü sekiz yüz bine ulaşan partizan ordusu özgürleştirdi ve Belgrad'a Kızıl Ordu'yla birlikte girdi. Bulgaristan'da iktidarı, Kızıl Ordu'nun gelişiyle eşzamanlı bir ayaklanmayla Vatan Cephesi aldı. İtalya'nın kuzeyinde partizanlar kentleri kendileri kurtardı, güneyi Müttefik orduları aldı; Fransa'da direniş Batı ordularıyla birlikte savaştı.

Yunanistan'da ise hikâye başka bitti. İşgale karşı direnişin omurgası olan halk kurtuluş cephesi ve ordusu, ülkenin büyük bölümünü özgürleştirmişti. Ama savaşın sonunda, İngiliz ordusunun müdahalesi altında, Şubat 1945'te imzalanan Varkiza anlaşmasıyla silah bırakıldı. Silahını teslim eden partizanlar, ardından gelen "beyaz terör"de avlandı; 1946–49 iç savaşı yenilgiyle, binlerce idamla, adalara sürgünle ve on yıllarca süren bir baskı rejimiyle sonuçlandı.

Yunanistan'ın yazgısı, İngiltere ile Sovyetler Birliği arasında Ekim 1944'te yapılan ve Balkanları "nüfuz alanlarına" bölen yüzdelere pazarlığında da tartışılmıştı; direnişin önderliği de silah bırakma kararının sorumluluğunu taşır.

Dersler: Üç örüntü görülür. Önderlik sınıfta kaldıysa ve kurtuluş kendi gücüyle geldiyse, direniş iktidara geldi. Batı ordularının bulunduğu yerde silah teslim edildi ve direniş sosyal haklarla "satın alındı": Fransa'da sosyal güvenlik, İtalya'da anayasa bu uzlaşmanın ürünleridir. Silahını teslim edip büyük bir güçle karşılaşan direniş kanla yenildi. Emperyalist "müttefik", sınıf müttefikî değildir; kazanılmış mevzi, pazarlık masasında teslim edilmez. Ve eski devlet aygıtı temizlenmezse, eski düzenin kadroları yeni düzenin kurucusu olur: Batı Almanya'da Nazi bürokratları ve istihbaratçıları, İtalya'da affedilen faşistler, bütün Batı Avrupa'da gizli "geride kalma" örgütleri. Faşizmin savaş ekonomisini kuran büyük sanayiciler ciddi bir yargılama görmedi. Truman Doktrini 1947'de Yunanistan ile Türkiye'yi aynı kararda birleştirdi.

Endonezya, 1965: Silahsız bir milyon

1960'ların başında Endonezya Komünist Partisi, Sovyetler Birliği ve Çin'in dışındaki dünyanın en büyük komünist partisiydi; milyonlarca üyesi ve sempatizanı vardı. Parti, ulusal burjuvaziyle ve askerlerle ittifak içinde, barışçıl bir yoldan iktidara yaklaşabileceğini düşünüyordu. 1965'te ordu, Batı'nın desteğiyle harekete geçti. Birkaç ay içinde, farklı tahminlere göre yarım milyon ile bir milyon arasında insan öldürüldü.

Dersler: Bir partinin büyüklüğü, onun gücü demek değildir. Kendini savunmaya hazırlıksız, bağımsızlığını burjuvazinin bir kesimiyle ittifaka teslim etmiş bir hareket, ne kadar büyük olursa olsun, sermaye ve onun ordusu kararını verdiğinde savunmasız kalır. Egemen sınıfın "barışçıl geçiş"e izin vereceği yanılsaması, dünyanın en kanlı katliamlarından birinin zeminini hazırladı.

Şili, 1973: Sandıkla gelen, tankla gitti

1970'te Salvador Allende, Halk Birliği koalisyonuyla seçimleri kazandı. Bakır madenleri kamulaştırıldı, toprak reformu derinleştirildi, işçiler fabrikalarda denetim komiteleri kurdu, yoksul çocuklara süt dağıtıldı. Yerli ve yabancı sermaye, ABD hükümetinin açık desteğiyle ekonomiyi sabote etti, grevler örgütledi, orduyu

kışkırttı. 11 Eylül 1973'te ordu darbe yaptı. Allende sarayda öldü; binlerce insan öldürüldü, on binlerce insan işkenceden geçirildi. Victor Jara'nın elleri kırıldı. Ardından Şili, dünyanın ilk neoliberal laboratuvarına dönüştürüldü.

Dersler: Seçimle hükümete gelmek, iktidara gelmek değildir. Ordu, yargı, bürokrasi, medya ve ekonomik güç sermayenin elinde kaldıkça, seçilmiş bir sol hükümet, sermayenin tahammül sınırına kadar yaşar. Allende'nin halkı, darbeden önce silah istedi; hükümet ise ordunun anayasaya bağlılığına güvendi. İşçilerin kendi denetim örgütleri, hükümetin kendisinden daha radikaldi; devrim, onlara dayanmak yerine onları frenledi.

İngiliz madenciler, 1984–1985: Sınıfın kalesi düştüğünde

Thatcher hükümeti, İngiliz işçi sınıfının en örgütlü kesimi olan madencileri kırmayı yıllar önce hazırlanmış bir planla hedef aldı. Önceden kömür stoku yapıldı, polis yeniden örgütlendi, basın seferber edildi, grevi kırmak için patron yanlısı bir sendika kuruldu. Bir yıl süren grev, madenci ailelerinin, kadın destek gruplarının ve ülkenin dört bir yanından gelen dayanışmanın destanıydı. Ama öteki sendikaların önemli bir kısmı grevi yalnız bıraktı; işçi partisinin liderliği uzak durdu. Grev yenildi. Ardından maden havzaları çöle döndü ve İngiltere'de sendikal güç onlarca yıl boyunca geriledi.

Dersler: Sermaye, sınıfın en güçlü kalesini hedef aldığı anda, bütün sınıf hedeftedir. Bir işkolunun grevi, öteki işkollarının dayanışma eylemleriyle genelleşmediğinde, en kahramanca direniş bile yenilebilir. Neoliberalizmin yükselişi, kendiliğinden bir ekonomik zorunluluk değil, işçi sınıfına karşı bilinçli olarak yürütülen bir sınıf savaşıydı.

Refah ve korku, 1945–2026: Korku bitince haklar geri alındı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa'da parasız sağlık, emeklilik güvencesi, ücretli izin, kamusal konut ve güçlü sendikalar kuruldu. Resmî anlatı bunu sosyal demokratların zekâsına ya da kapitalizmin cömertliğine bağlar. Oysa bu kazanımların üç maddi temeli vardı: faşizmi yenmiş, silahlı ve örgütlü bir işçi sınıfı;

Ekim Devrimi'nin açtığı ve sosyalizm adını taşıyan, hemen yanı başındaki sistem rakibi; ve sömürge hammaddesiyle ve göçmen emeğiyle beslenen savaş sonrası uzun büyüme dalgası. Refah, sermayenin sigorta primi; devrimin yerine konan bir sözleşme.

Bu temeller çözüldükçe haklar geri alındı. 1973 bunalımından sonra saldırı başladı; Thatcher ve Kohl dönemleri onu bir programa dönüştürdü; 1989'dan sonra korku ortadan kalkınca saldırı hızlandı. Doğu Almanya'da kamu mülkü bir vesayet kurumu eliyle birkaç yılda Batılı sermayeye devredildi; milyonlarca insan işini, kreşini, güvencesini kaybetti. Bugün eski Doğu Almanya'daki "Ostalgie", duygusal bir nostalji değil, bu mülksüzleştirmeyle kaybedilen iş, konut, kreş ve güvence özleminin sınıfsal ifadesidir. Batı'da ise sosyal demokrat hükümetler, "Üçüncü Yol" ve Almanya'da Hartz reformları adıyla, refah devletini kendi elleriyle söktü. Saldırı bugün de sürüyor: Hartz'ın adı değişti, mantığı geri döndü; 2026'da Almanya'da sekiz saatlik işgünü yeniden hedefte.

Dersler: Hiçbir hak verilmedi, hepsi alındı; ve alınan her hak, onu koruyacak örgütlü güç zayıfladığında geri alınır. Refah devleti, sermayenin korkusunun ürünüydü; korku bitince haklar geri alındı. İşçi sınıfı bölüşümde kazandı, mülkiyette kaybetti. Mülkiyete dokunmayan kazanım kırılgandır. Kazanımları korumanın tek yolu, onları mümkün kılan gücü, yani sınıfın bağımsız örgütülüğünü korumaktır.

Sosyalist bloğun çözülüşü, 1956–1991: Sosyalizm yenilmedi, revizyonizm çöktü

Ekim Devrimi, insanlık tarihinde ilk kez sömürücü sınıfları iktidardan uzaklaştırdı ve proletarya diktatörlüğünü kurdu. Barış, toprak ve ulusların ayrılma hakkı ilk gün ilan edildi. Lenin'in ve ardından Stalin'in önderliğinde, kuşatma altında, iç savaşın ve emperyalist müdahalenin yıkıntıları üzerinde sosyalizm inşa edildi: Geri bir tarım ülkesi çeyrek yüzyılda faşizmi yenen bir sanayi gücüne dönüştü; okuma yazma bilmezlik ortadan kalktı, son işsizlik bürosu 1930'da kapandı, ortalama yaşam süresi kırk dörtten altmış sekize çıktı, kadınlar pek çok hakkı Batı'dan onlarca yıl

önce kazandı. Faşizmin belini kıran, yirmi yedi milyon insanını yitiren bu ülke oldu. Bu kazanımlar, bütün dünyanın işçileri ve ezilen halkları için bir güç kaynağı, sömürgelerin bağımsızlığı için bir dayanak, kapitalistler için bir korku nedeni oldu.

Bu inşa, hatasız ve bedelsiz değildi; kuşatma altındaki bir ülkede ağır bedeller ödendi, hatalar ve aşırılıklar da yapıldı. Onları düşmanın diliyle değil, devrimci özeleştiriyile inceleriz. Asıl zaaf şuydu: İşçilerin üretimi ve devleti denetleyeceği örgütlü kanallar, sovyetler ve sendikalar, giderek zayıfladı; aygıt, sınıfın denetiminden uzaklaşma eğilimi taşıdı. 1956 kırılması bu zaafı yaratmadı; onu ilkeye dönüştürdü.

Sovyet komünist partisinin 1956'daki 20. Kongresi, "Stalin eleştirisi" perdesi altında Marksizm-Leninizmin temel ilkelerinden kopuşu başlattı: sosyalizme parlamenter yoldan "barışçıl geçiş", emperyalizmle "barış içinde bir arada yaşama" adına sınıf mücadelesinin yumuşatılması. Hata eleştirisi, çizgi terkinin paravanı oldu. 1961'de proletarya diktatörlüğünün yerine "bütün halkın devleti" ilan edildi; sınıf içeriği ilan edilmemiş bir devlet, gerçekte egemen olan sınıfın adını gizleyen bir devlettir. 1958'de makine-traktör istasyonları kolektif çiftliklere satıldı; 1965 reformu kâr ölçütünü, kârlılığı ve prim fonlarını planın merkezine koydu. Parti ve devlet aygıtında, üretim araçlarını devlet biçimi altında fiilen elinde tutan yeni bir burjuvazi oluştu. Sosyalist üretim ilişkilerinin yerini adım adım bürokratik bir devlet kapitalizmi aldı. Plan kâr ölçütüne ve dünya pazarına teslim edildi; doğa sınırsız bir hammadde deposu sayıldı: 1960'lardan itibaren Orta Asya'nın pamuk monokültürüne mahkûm edilmesi Aral Gölü'nü kuruttu. Sovyetler Birliği, 1968'de Çekoslovakya'ya, 1979'da Afganistan'a giren, Doğu Avrupa'yı kendine bağlayan sosyal-emperyalist bir güce dönüştü; bloğun çoğu 1989'dan önce Batı bankalarına borçla bağlanmıştı. Borç, emperyalizmin en sessiz silahıdır.

Aynı yol başka biçimlerde de yürüdü. Yugoslavya 1948'den sonra "öz yönetim" adlı piyasa sosyalizmine ve Batı kredilerine yöneldi; onun kanlı çözülüşü kadim nefretlerin değil, bu ekonominin yarattığı sınıf çelişkilerinin milliyetçilikle patlamasıdır. Çin'de 1949 Devrimi, yüz milyonlarca insanı toprak ağalığından ve emperyalist işgalden kurtaran büyük bir halk devrimiydi; ama sosyalizme geçiş

tamamlanamadı, işçi sınıfının önderliği ve proletarya iktidarı kurumlaşmadı. 1970'lerde "üç dünya" teorisiyle ABD emperyalizmine yanaşan çizgi, 1978'den itibaren adım adım, 1992'de kesin biçimde kapitalizmi açıkça yeniden kurdu; bir ayaklanmayla değil, bir Merkez Komitesi toplantısıyla. Bugün Çin, devlet tekelci kapitalizminin güçlü bir biçimi ve yükselen bir emperyalist güçtür: Grev hakkı 1982'de anayasadan çıkarıldı, devlet eliyle kurulmuş dev bir sendika işçiyi denetliyor, işçilere sendika kurmakta yardım eden Marx okuru öğrenciler hapsediliyor. Refah artışı sosyalizmin ölçütü olsaydı, Marksizme gerek olmazdı.

Modern revizyonizme karşı Marksizm-Leninizmi savunan partiler ve Arnavutluk gibi küçük bir ülke, bu çözülmüşe karşı onlarca yıl direndi; Arnavutluk, dış borç almadan, iki blok arasında kuşatılmış olarak sosyalizmin inşasını sürdürdü. Ama kuşatma ve iç zaaf lar sonunda orada da restorasyonun önünü açtı. Bu direniş, ilkelerin savunulabileceğini gösterdi; yenilgisi de ilkeleri savunmanın, onları işçi sınıfının geniş kitlelerinin örgütlü denetimine dayandırmadan yetmeyeceğini.

İşçi sınıfı bu tarihin nesnesi değil, öznesiydi: 1953'te Berlin'de, 1956'da Poznań'da ve Budapeşte'de, 1962'de Novoçerkassk'ta, 1970 ve 1980'de Polonya'nın tersanelerinde işçiler, revizyonist bürokrasiye karşı kendi örgütlerini kurdu; ne yazık ki bu öfkenin bir kısmı Batı'nın ve kilisenin kanatlarına sığındı. Mart 1991'de Sovyet halkı yüzde yetmiş altıyla birliğin korunmasını istedi; aralıkta birlik bir av köşkünde feshedildi. İşçi sınıfı kayıtsız değildi; örgütsüz bırakılmıştı. Kimse kendisinin olmayan bir iktidarı savunmaz. 1989–91 bir devrim değil, gizli kapitalizmden açık kapitalizme geçişti: İktidarı zaten elinde tutan katman kendi mülkiyetini ilan etti. Kupon özelleştirmeleriyle tarihin en hızlı ilkel birikimlerinden biri yaşandı; Rusya'da üretim yarıya indi, erkeklerin ortalama yaşam süresi altı-yedi yıl geriledi. Bu ölümler için kimse yargılanmadı. Bugünkü Rusya, bu yağmadan doğmuş bir emperyalist güçtür. 1989'da Doğu Avrupa'nın geleceğine yuvarlak masalar, IMF heyetleri ve Batı başkentleri karar verdi; işçiler katılmadı.

Dersler: Sosyalizm yenilmedi; revizyonizm çöktü. Yenilen, sosyalizmin ilkeleri değil, o ilkelerden adım adım uzaklaşan bir çizgiydi. İşçi sınıfı, iktidarı aldıktan sonra da, onu kendi örgütleri aracılığıyla her gün yeniden kullanmadıkça iktidarı

yitirir; sosyalizmde de sınıf mücadelesi sürer. Devrim yapmak yetmez; geri dönüşü imkânsız kılan kurumlar kurulmalıdır. Bürokrasiye karşı mücadele sosyalizmin inşasının bir yan görevi değil, merkezî görevidir; bir hareketin en büyük tehlikesi, kendi denetimsiz aygıtıdır. İşçi demokrasisi, geri çağrılabilirlik, sınıfın denetimindeki sendikalar, yöneticilerin ayrıcalıklarının sınırlanması, eleştiri ve özeleştirme olmadan sosyalizm adıyla yaşar ama içeriğini yitirir. Piyasaya ve kâr ölçütüne verilen her "geçici" taviz, bilinçli bir denetim altında tutulmazsa kalıcı bir restorasyona dönüşür. Başarısız olan planlama değildi, kâr ölçütüne ve denetimsiz bir aygıtı teslim edilmiş planlamaydı. Bir devletin dış politikası enternasyonalizm değildir. Ve bir dahaki sefere kararı işçiler verecek.

Dijital müştereklerin çitlenmesi, 1990–2020: Kaçırılan ağ

İnternet, kamusal fonlarla, kamusal araştırma kurumlarında doğdu. Özgür yazılım hareketi, yazılımın paylaşılabılır, değiştirilebilir ve herkese açık olması gerektiğini savundu; dünyanın dört bir yanından gönüllüler, internetin temel altyapısını oluşturan özgür işletim sistemlerini ve yazılımları ortaklaşa üretti. Bir özgür ansiklopedi, insanlığın bilgisini herkese ücretsiz sundu. Bir an için, internetin bir müşterekler alanı, bilgi toplumunun ise sosyalizmin maddi temeli olacağı düşünüldü.

Ama iki kuşak içinde bu ağ, birkaç dev şirketin mülkü hâline geldi. Özgür yazılımın emeği, şirketlerin ürünlerinin ücretsiz temeli oldu. Açık ağ, kapalı platformlara bölündü. İnsanlığın ortak bilgisi, yapay zekâ şirketlerince izinsiz toplanıp özel mülke dönüştürüldü.

Dersler: Teknik bir üstünlük, örgütlü bir güç olmadan kalıcı değildir. Müşterekler, onları savunacak bir sınıf hareketi olmadan, sermayenin ücretsiz hammadmesine dönüşür. Özgür bilgi hareketinin önemli bir kısmı, mülkiyet ve sınıf sorusunu sormaktan kaçındı; teknolojinin kendi başına özgürleştiriceğine inandı. Bir sonraki teknolojik dalgada —yapay zekâda, genetikte, uzayda— aynı hatayı yapmamalıyız. Müştereği yaratmak yetmez; onu korumak için örgütlenmek gerekir.

Teknoloji işçileri, 2018–2026: Vicdan mı, örgüt mü?

Son on yılda teknoloji şirketlerinin çalışanları, askerî sözleşmelere, gözetim projelerine ve yapay zekânın tehlikeli kullanımına karşı defalarca ses yükseltti. Açık mektuplar imzalandı, araştırmacılar istifa etti, istifa mektupları milyonlarca kez okundu. Ama şirketler yollarına devam etti; istifa eden araştırmacının yerine bir başkası işe alındı.

Buna karşılık kazananlar da oldu. 2023'te Hollywood'da senaristler 148 gün, oyuncular 118 gün grev yaptı ve toplu sözleşmelerine yapay zekâyı karşı koruma maddeleri yazdırdı. Kenya'da bir sosyal medya devi adına taşeron üzerinden içerik ayıklayan işçiler dava açtı; mahkemeler şirketin gerçek işveren sayılabileceğine ve Kenya'da yargılabileceğine hükmetti; 2023'te yaklaşık yüz elli moderatör Afrika İçerik Moderatörleri Sendikası'nı kurdu, 2025'te veri etiketçileri kendi derneklerini. Bir teknoloji platformunun çalışanları 2025'te kırk iki günlük grevle dört günlük, otuz iki saatlik haftayı sözleşmelerine yazdırdı. Ve 2026'da Kaliforniya'da bir yapay zekâ şirketinin binasının önünde asıl etkili olan eylem, araştırmacıların istifaları değil, güvenlik görevlilerinin sendikasının grevi oldu.

Dersler: Vicdanı olan istifa eder, şirket devam eder. Bireysel vicdan değerlidir, ama sermayenin rekabet yasasını durduramaz. Durdurabilen tek güç, örgütlü emektir: sendika, toplu sözleşme, grev. Sistemi kuran el, onu sökebilecek tek eldir; vicdani ret yalnızca silah altında değil, kod önünde de bir haktır, ama ancak örgütle korunur. İstifa bir çıkıştır; sendika bir sestir. Teknoloji işçisinin ahlaki öfkesi, ancak kapıdaki güvenlik görevlisiyle, depodaki işçiyle, kuryeyle aynı örgütte bulunduğu bir güce dönüşür.

2011–2015: Meydanlar, örgütsüzlük ve teslimiyet

2011'de Tunus'tan Mısır'a, Madrid'den New York'a, milyonlar meydanlara çıktı. 2013'te İstanbul'dan São Paulo'ya yeni meydanlar doldu. Bu hareketler, bir kuşağın siyasete uyanışı oldu; yeni dayanışma biçimleri, yeni iletişim ağları yarattı. Ama büyük çoğunluğu, kalıcı bir örgütlenmeye ve iktidar stratejisine dönüşemedi. Mısır'da devrimin yerini birkaç yıl içinde yeni bir askerî rejim aldı.

Yunanistan'da 2015'te kemer sıkma karşıtı bir sol koalisyon hükümete geldi. Avrupa Merkez Bankası bankalara likiditeyi kesti, bankalar kapandı. Temmuz 2015'te yapılan referandumda halkın yüzde altmış biri, Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası ve IMF'den oluşan "troyka"nın dayattığı kemer sıkma programına "hayır" dedi. Birkaç gün sonra aynı hükümet, daha ağır bir programı imzaladı. Yanlış yanıt verilirse, soru yeniden sorulur.

Dersler: Sosyal medyayla örgütlenen kendiliğinden hareketler, egemenleri sarsabilir ama onları deviremez; deviremediklerinde ise geri gelen düzen, çoğu zaman öncekinden daha sert olur. "Lidersiz", "örgütsüz", "ideolojisiz" hareketler, kendiliğindenliğin gücünü de sınırını da gösterdi. Yunanistan ise şunu gösterdi: Sermayenin ve onun uluslararası kurumlarının karşısına, bir alternatif program ve onu uygulamaya hazır bir örgütlü güç olmadan çıkan hükümet, halkın iradesini kendi eliyle çiğner. Yalnızca "hayır" demek yetmez; "hayır"dan sonraki günün planı da olmalıdır.

Latin Amerika'nın pembe dalgası, 1999–2019: Mülkiyete dokunmadan dağıtım

Yüzyılın başında Latin Amerika'da art arda sol ve ilerici hükümetler seçimle iktidara geldi. Hammadde fiyatlarının yüksek olduğu yıllarda petrol, maden ve tarım ihracatından elde edilen gelirler, yoksulluğu azaltan sosyal programlara aktarıldı. Milyonlarca insan açlıktan kurtuldu, okuma yazma kampanyaları yürütüldü, sağlık hizmetleri yoksul mahallelere ulaştı. Bunlar küçümsenemeyecek kazanımlardı.

Ama bu hükümetlerin büyük çoğunluğu, ekonominin temel mülkiyet yapısına dokunmadı. Ekonomi, hammadde ihracatına ve dünya pazarının fiyat dalgalanmalarına bağımlı kaldı. Hammadde fiyatları düştüğünde dağıtılacak rant da eridi. Yerli sermaye, medya ve yargı, ilk fırsatta karşı saldırıya geçti: Parlamento darbeleri, yargı operasyonları, askerî müdahaleler birbirini izledi. Bazı ülkelerde ise yönetici kadrolar yolsuzluğa bulaştı, halktan koptu, kitlelerin katılımını yukarıdan yönetilen bir seferberliğe indirdi.

Dersler: Rantın yeniden dağıtımı, üretim ilişkilerinin dönüşümü değildir. Mülkiyete dokunmayan bir sol hükümet, sermayenin ekonomik gücünü ayakta bırakır; o güç de ilk bunalımda hükümeti devirir. Kitleleri seferber etmek ile kitlelerin kendi örgütleriyle karar vermesi aynı şey değildir. Sosyal yardım, sınıf örgütlülüğünün yerini tutmaz.

Bütün yenilgilerden çıkan genel dersler

Bu yenilgiler, farklı ülkelerde, farklı koşullarda yaşandı. Ama bir araya getirildiğinde, birbirini tekrarlayan örüntüler görünür:

Yenilginin kaynağı	Bundan çıkan ilke
Devletin eski aygıtına güvenmek (Paris, Şili)	İşçi sınıfı eski devlet aygıtını parçalamalı, kendi iktidar organlarını kurmalı ve savunmalıdır
Kendi burjuvazisinin savaşına destek (1914)	Enternasyonalizm, sınındığı anda korunmalıdır
Maceracı iradecilik (Almanya 1921)	Parti kitlenin yerine geçemez
Faşizm karşısında "küçük kötü" ve "sosyal faşizm" hataları (Weimar)	İşçi birliği, burjuva kurumlara güvenin de sektör yalnızlığın da önündedir
Legalizme sığınmak (Prusya 1932)	Hukuk dondurulmuş bir güç dengesidir
Ara katmanların kazanılamaması (Almanya 1919–1933)	Proletarya ara katmanları kazanamazsa, onları faşizm kazanır
Burjuva demokrasilerinin faşizmi yatıştırması (Münih, İspanya)	Faşizme karşı en tutarlı güç işçi sınıfıdır; birleşik cephe bir yaşam koşuludur
Silahla kazanılanın masada teslimi (Yunanistan, Varkiza)	Emperyalist müttefik sınıf müttefiki değildir; kazanılmış mevzi masada teslim edilmez
Eski devlet aygıtının temizlenmemesi (Batı Almanya, İtalya)	Eski aygıt olduğu gibi devralınamaz; parçalanmalıdır
Egemenlerin "barışçıl geçiş"e izin vereceği yarılsaması (Endonezya, Şili)	Sermaye, kârı tehdit edildiğinde her yola başvurur; hareket kendini savunmaya hazır olmalıdır

Yenilginin kaynağı	Bundan çıkan ilke
Dayanışmanın genelleşmemesi (İngiliz madenciler)	Bir kaleye yapılan saldırı, bütün sınıfa yapılmış sayılmalıdır
Korkuya dayalı refahın sökülmesi (Batı Avrupa, 1973–2026)	Mülkiyete dokunmayan kazanım kırılgandır; haklar ancak örgütlü güçle korunur
Sendikanın patronla uzlaşması (sarı sendikacılık)	Sendika içi demokrasi ve tabanın söz hakkı, sınıf sendikacılığının koşuludur
Modern revizyonizm: plandan kâra, proletarya diktatörlüğünden "bütün halkın devleti"ne (1956–1991)	Sosyalizmde de sınıf mücadelesi sürer; ilkelerden verilen taviz restorasyona dönüşür
İşçi denetiminin zayıflığı ve bürokrasinin sınıflaşması	İşçi demokrasisi sosyalizmin süsü değil, varlık koşuludur
Eleştiri ve özelleştirinin bürokratik bir ritüele dönüşmesi	Eleştirenin cezalandırılmadığı bir iklim olmadan hata tahlil edilemez
Planın kâr ölçütüne ve dünya pazarına teslimi (Aral)	Plan kendi başına ekolojik değildir; işçi denetimi ve kamusal bilgi olmadan ekoloji olmaz
Kaynaksız katılım organları	Kaynak olmadan yetki olmaz
Müştereklerin savunulmaması (dijital çitleme)	Teknolojik olanak, örgütlü güç olmadan kalıcı değildir
Mülkiyete dokunmadan rant dağıtımı (Latin Amerika)	Üretim ilişkileri dönüştürülmeden kazanımlar kalıcı olmaz
Bireysel vicdana güvenmek (teknoloji işçileri)	Vicdan istifa eder, örgüt durdurur
Örgütsüz kendiliğindenlik (2011–2013)	Kitle hareketi, kalıcı örgüte, programa ve devrimci partiye dönüşmelidir
Programsız hükümet (Yunanistan 2015)	Seçim zaferi iktidar değildir; alternatif program ve örgütlü güç gerekir
Hesaplaşılmamış darbeler ve cuntalar (Şili, Endonezya ve ötekiler)	Bellek sınıfın silahıdır; hesaplaşma iktidarların değil, sınıfın işidir

Bu tablonun altına bir satır daha eklemek gerekir: Bütün bu yenilgilere rağmen, işçi sınıfının kazandığı her hak —sekiz saatlik işgünü, sendika, grev, sosyal güvenlik, parasız eğitim ve sağlık— yenilgilerin arasından, mücadeleyle kazanıldı. Yenilgi, mücadelenin sonu değil, onun bir anıdır. Örgütü dağıtılan sınıf yenilmiştir ve yeniden örgütlenebilir. Rosa Luxemburg, öldürülmeden bir gün önce yazdığı son yazısında, devrimin nihai zaferinin ancak bir dizi "yenilgi"yle hazırlanabileceğini, sosyalizmin yolunun yenilgilerle döşeli olduğunu ama her yenilginin bir sonraki mücadeleye deneyim ve bilinç bıraktığını yazmıştı. Yazısını devrimin ağzından şu sözlerle bitirdi: "Vardım, varım, var olacağım!"

Yenilgilerimiz bizim; onları başkalarına anlattırmayacağız. Kendi belleğimizi kendimiz yazacağız.

BÖLÜM VI

Özgürleşen İnsanlık: Makine Bizim Olduğunda

Bizim çağımızdan bakınca: Sizin çağınızda yapay zekâ, çoğu insana bir tehdit gibi görünüyordu: işini alacak, onu izleyecek, yerine karar verecek bir güç. Bizim çağımızda aynı teknik, insanlığın en büyük özgürleşme aracıdır. Makine değişmedi; sahibi değişti. Bu bölümde, sizin korktuğunuz makinelerle nasıl yaşadığımızı anlatıyoruz. Bunu, size bir düş satmak için değil, neyin uğruna örgütlendiğinizi görmemiz için yazıyoruz.

Bizi özgürleştiren makine değildi

Önce bir yanlış anlamayı ortadan kaldıralım. Sizin çağınızda bazıları, teknolojinin kendi gelişme hızıyla kapitalizmi açacağı, otomasyonun kendiliğinden bir bolluk toplumu getireceğini söylüyordu. Yanılıyorlardı. Aynı makineler, sizin dünyanızda işsizliği, gözetimi ve eşitsizliği büyütüyordu. Bizi özgürleştiren makine olmadı; makineyi özgürleştiren biz olduk. Önce mülkiyet değişti; sonra makinenin anlamı değişti. Aşağıda anlatacağımız her şey, o sıralamanın sonucudur.

Zaman: Zorunluluk alanından özgürlük alanına

Marx, gerçek zenginliğin ölçüsünün çalışma süresi değil, özgür zaman olduğunu yazmıştı. Sizin çağınızda verimlilik her yıl artıyor, ama çalışma günü kısalıyordu; artan verim, işsizlere ve hissedarlara bölüştürülüyordu. Bizim dünyamızda verimdeki her artış, herkesin çalışma süresinden düşüldü. Otuz iki saatlik hafta ilk adımdı; ardından yirmi, sonra daha azı geldi. Bugün toplumsal olarak zorunlu

emeğin, yani yiyeceğin, konutun, enerjinin, sağlığın ve bakımın üretiminin herkese düşen payı günde birkaç saattir; o saatler de dönüşümlü, gönüllü ve paylaşılmıştır.

Geri kalan zamanımız bizimdir. Onu öğrenmeye, yaratmaya, sevmeye, çocuklarımızla ve yaşlılarımızla birlikte olmaya, gökyüzünü incelemeye, yeni bir dil ya da yeni bir çalgı öğrenmeye harcıyoruz. Sizin çağınızda "boş zaman", yorgunluğun dinlenmesi ve tüketimin zamanıydı. Bizim çağımızda o, insanın kendini geliştirdiği zamandır. Zorunluluk alanı küçüldükçe, özgürlük alanı büyüdü.

Emek: Makine ağır olanı, insan anlamlı olanı

Sizin çağınızda her yıl yüz binlerce insan madenlerde, inşaatlarda, tarlalarda, fabrikalarda, trafikte iş cinayetlerinde ölüyordu. Bizim çağımızda hiçbir insan bir madenin dibinde, bir zehir havuzunun kenarında, bir yangının ortasında ölmüyor. Tehlikeli, ağır, tekrarlı ve kirli işlerin büyük bölümünü makineler yapıyor; o makineleri tasarlayan, denetleyen ve ne zaman duracaklarına karar veren ise onları kullanan emekçilerin meclisleridir.

Makine, sizin çağınızda zanaatı işçinin elinden almış, onu yazılımın bir eklentisine çevirmişti. Bizim çağımızda aynı makine, işçiye bütün üretim sürecini görme, anlama ve yönetme olanağı veriyor. Kafa emeği ile kol emeği arasındaki uçurum kapandı: Aynı insan sabah bir tarlanın sulama planını hazırlıyor, öğleden sonra bir müzik yapıtı üzerinde çalışıyor, akşam mahalle meclisinde enerji bütçesini tartışıyor. Kimse bir ömür boyu tek bir işe, tek bir hareket dizisine mahkûm değil. Marx ve Engels'in *Alman İdeolojisi*'nde düşlediği "sabah avcı, öğleden sonra balıkçı, akşam eleştirmen" insanın bizim çağımızdaki biçimi budur.

Bilgi: Babil'in dağılan duvarları

Sizin çağınızda insanlığın bütün bilgisi teknik olarak herkese ulaşabilirdi; ama ödeme duvarları, patentler ve lisanslar arkasına kilitlenmişti. Yapay zekâ modelleri insanlığın ortak zihninden beslenip özel mülk olarak geri satılıyordu.

Bizim çağımızda genel zekâ iade edildi. Modellerin ağırlıkları, verileri, yöntemleri ve sınırları açıktır; onları kim eğittiyse onlarıdır, yani herkesin. Bir çocuk dünyanın herhangi bir köşesinde, kendi anadilinde, kendi hızında, bütün insanlığın bilgisine ulaşabiliyor. Makine çeviri, dillerin arasındaki duvarları yıktı ama dilleri yok etmedi; tam tersine, konuşanı az kalan diller ilk kez kayıt altına alındı, öğretildi, yaşatıldı. Bir Kenyalı ve bir Bolivyalı işçi, aracısız, kendi dillerinde tartışabiliyor. Babil'in duvarları dağıldı; enternasyonalizm artık yalnızca bir duygu değil, gündelik bir deneyimdir.

Yapay zekâ öğretmenin yerini almadı; öğretmeni tekrar ve sınav yükünden kurtardı. Sınıflar küçüldü, öğretmenler çoğaldı; her çocuğun yanında hem bir insan hem de bıkmayan bir yardımcı var. Eğitim artık bir sıralama makinesi değil; her insanın bütün ömrü boyunca sürdürdüğü bir etkinliktir.

Sağlık ve yaşam: Patentsiz bir biyoloji

Sizin çağınızda orak hücre anemisini iyileştiren bir gen tedavisinin tek dozu iki milyon dolardı; hastalığı en çok taşıyan çocuklar ona hiç ulaşamadı. Proteinlerin yapısını çözen yapay zekâ modelleri kamusal bilimden doğmuştu, ama ürünleri özel şirketlerin kasasına akıyordu.

Bizim çağımızda patent yok. Genetik bilgi, gen dizileri, ilaç formülleri ve tedavi yöntemleri insanlığın ortak mirasıdır. Yeni bir ilaç ya da aşı, dünyanın her yerindeki laboratuvarların ve modellerin ortak çalışmasıyla aylar içinde bulunuyor ve maliyetine, yani herkese ücretsiz, dağıtılıyor. Sizin çağınızda milyonları öldüren hastalıkların çoğu, bizim çocuklarımız için yalnızca birer ad. Erken tanı, her insanın erişebildiği kamusal bir hizmet; ama sağlık verisi yalnızca onun sahibinin ve hekiminin bilgisidir; hiçbir sigortacı, hiçbir işveren onu göremez, çünkü ortada ne sigortacı ne işveren kaldı.

Genetik düzenleme, sizin çağınızda korkulduğu gibi zenginlerin çocuklarına ayrıcalık satan bir sınıf biyolojisine dönüşmedi. Hangi müdahalenin yapılacağına kâr değil, açık bilimsel tartışma ve toplumun demokratik kararı karar veriyor.

Hastalık iyileştiriliyor; insanlar "iyileştirilmiyor". Çünkü insanı insan yapan genleri değil, ilişkileridir.

Bakım emeği, sizin çağınızda kadınların ücretsiz ikinci vardiyaşydı. Bizim çağımızda makineler bakımın ağır ve teknik kısmını üstlendi: kaldırmayı, izlemeyi, ilacı, temizliği. İnsanlar ise bakımın insani kısmını paylaşıyor: yanında oturmayı, dinlemeyi, dokunmayı. Bakım, kimsenin yazgısı olmaktan çıktı; herkesin ortak sorumluluğu oldu.

Gezegen: Onarılan yarık

Sizin çağınızda yapay zekâ modellerini eğiten veri merkezleri, kurak havzaların suyunu içiyor, kömür santrallerinin elektriğini tüketiyordu. Aynı modeller, iklimi, okyanusları ve ormanları anlamak için de kullanılabilirdi; ama kâr getirmiyordu.

Bizim çağımızda gezegenin enerjisi, tek bir planlı ve demokratik şebekede ortaklaşa yönetiliyor. Güneşin, rüzgârın, suyun ve yerin ısısının enerjisi, yapay zekânın dakika dakika hesapladığı bir akışla, ihtiyaç olan yere ulaşıyor; hiçbir kıta karanlıkta, hiçbir ev soğukta kalmıyor. Birinci tip uygarlık olmanın anlamı budur: Gezegene düşen enerjiyi, gezegenin sınırlarını aşmadan, herkes için kullanmak. Tarım, toprağı tüketen değil, onu yenileyen bir biçimde planlanıyor; ormanlar geri döndü, denizler yeniden canlandı. Sizin çağınızda Marx'ın "metabolik yarık" dediğı şey, bizim çağımızda onarılmaktadır; tamamen değil, ama her yıl biraz daha.

Planın ölçütü büyüme değil, gereksinim ve gezegenin sınırlarıdır. Neyin üretilceğine, neyin küçüleceğine milyarlarca insan kendi meclislerinde karar veriyor; makineler bu kararların sonuçlarını hesaplıyor, olası etkilerini gösteriyor, ama kararı vermiyor.

Demokrasi: Milyarların meclisi

Sizin çağınızda yapay zekâ, kamuoyunu yönlendiren, öfkeyi pazarlayan, seçmeni profilleyen bir araçtı. Algoritmalar kapalıydı; kararlar yönetim kurullarında verilirdi.

Bizim çağımızda her algoritma açık, her karar izlenebilir, her kararın gerekçesi yazılıdır. Makineler milyarlarca insanın görüşünü okuyor, özetliyor, uzlaşılan ve uzlaşılamayan noktaları gösteriyor; ama hiçbir zaman "ortak iradeyi" kendisi ilan etmiyor. Yapay zekâ karar vermez, özetler. Her insan, kendisini etkileyen bir karara itiraz edebilir; itirazı bir insan meclisinde görüşülür. Seçilen her delege her an geri çağrılabilir. Platform bir araçtır; meclis kalıcıdır. Paris Komünü'nün yetmiş iki günde denediği, bizim çağımızda gezegen ölçeğinde gündelik hayattır.

Devlet, bir sınıfın bir başka sınıfı ezme aracı olarak ortadan kalktı; geriye, şeylerin yönetimi ve üretim süreçlerinin ortak planlaması kaldı. Engels'in dediği gibi: İnsanların yönetiminin yerini şeylerin yönetimi aldı.

Bilim ve uzay: Herkesin merakı

Sizin çağınızda uzay, milyarlarca insanın takımyıldızlarıyla ve orduların uydularıyla doluyordu; gökbilimcilerin teleskop görüntüleri ticari uyduların izleriyle çiziliyordu.

Bizim çağımızda yörünge, bütün insanlığın ortak alanıdır. Uzay araştırması, gezegenin dört bir yanından bilim insanlarının, mühendislerin ve meraklı insanların ortak işidir; yapay zekâ destekli gözlemleri gökyüzünü her gece tarıyor ve bulduğu her şey herkese açık. Bilim, bir meslek olmaktan çıkıp bir insan etkinliğine dönüştü: Bir çiftçi toprağın mikroorganizmalarını, bir liseli bir yıldızın tayfını, bir emekli bir kuşun göç yolunu inceliyor ve bulduklarını ortak bilgi havuzuna ekliyor. Bilim, onu kâr ve silah için üreten bir azınlığın değil, merakla üreten bütün insanlığın etkinliğidir.

Sizin çağınızda uzaydan bakan insanlar, Dünya'yı karanlığın ortasında soluk mavi bir nokta olarak görmüştü. Biz o noktayı ortak bir ev olarak yönetiyoruz. Başka gezegenlere gitmeyi düşünüyoruz; ama kaçmak için değil, merak ettiğimiz için.

Sanat: Makine üretir, insan anlam verir

Sizin çağınızda yapay zekâ, sanatçıların, yazarların, çevirmenlerin, müzisyenlerin eserlerini izinsiz toplayıp onları işsiz bırakan bir makineye dönüşmüştü. Sanat,

piyasanın içinde yaşamaya çalışan bir azınlığın zor zanaatıydı.

Bizim çağımızda sanat, bir geçim zorunluluğu olmaktan kurtuldu; bu yüzden her insanın erişebildiği bir etkinlik oldu. Makineler sayısız görüntü, ses, metin üretebiliyor; ama bir yapıtı anlamlı kılan, onu yapanın deneyimi, niyeti ve onu paylaştığı insanlardır. Makineyle birlikte çalışan bir besteci, bir kör ressam, bir çocuk şair, hepsi kendi sesini arıyor. Sanat, mülk edinilecek bir meta değil, insanlar arasında dolaşan bir armağandır.

Makinenin kendisi

Sizin çağınızda yapay zekâ üzerine iki büyük korku vardı: Makinenin insanın yerine geçeceği ve makinenin insanın kontrolünden çıkacağı. Bu korkular, çoğu zaman makinenin sahiplerince büyütülüyor ve onların tekeline meşrulaştırmak için kullanılıyordu. Ama bu korkuların ardında gerçek sorular da vardı.

Bizim çağımız bu soruları nasıl yanıtladı? Birincisi: Makine hiçbir insanın yerine geçmedi, çünkü artık hiçbir insan geçimi için makineyle yarışmak zorunda değil. Makinenin yaptığı her iş, insanın özgür zamanına eklendi. İkincisi: Makinenin güvenliği, bir mühendislik sorunu olduğu kadar bir mülkiyet ve demokrasi sorunu. Makinelerimizin hiçbirisi bir sahibin kârını, bir ordunun zaferini ya da bir devletin gözetimini hedeflemiyor; hedeflerini açık meclisler birlikte belirliyor, sınırlarını herkes görebiliyor, durdurma yetkisi onları kullananların elinde. Otonom silahlar söküldü; kitlesel gözetim sistemleri kapatıldı. Tehlikeli bir teknik, ancak onu kimsenin tekeline bırakmayan, onu herkesin denetlediği bir toplumda gerçekten güvenli olabilir.

Makine bizim için ne bir tanrı ne bir şeytan. O, milyarlarca insanın birikmiş emeğinin, bilgisinin ve yaratıcılığının kristalleşmiş biçimidir: insanlığın ortak zihninin aynası. Sizin çağınızda o ayna, bir avuç insanın yüzünü gösteriyordu. Bizim çağımızda hepimizi.

Yeni insan

Marx, kapitalizmin insanı dört yönden yabancılaştırdığını yazmıştı: emeğinin ürününden, emek sürecinden, kendi türsel özünden ve öteki insanlardan. Bizim çağımızda bu dört yabancılaşma aşılmaya başladı. Ürettiğimiz bizimdir; nasıl üreteceğimize birlikte karar veriyoruz; yaratıcılığımız, bir ücretin karşılığı değil, kendimizi ifade etme biçimimizdir; öteki insan, bir rakip değil, bir yoldaştır.

Sizin çağınızın ideologları, insanın doğası gereği bencil ve rekabetçi olduğunu söylüyordu. Oysa türümüz, üç yüz bin yıllık ömrünün büyük bölümünü iş birliği içinde geçirmişti; sınıflı toplum, bu uzun tarihin kısa bir ara dönemiydi. Bizim çağımızın insanı olağanüstü bir erdemin sahibi değildir; üretim araçları ortaklaştığında ortaya çıkan olağan insandır. Paylaşan, merak eden, özen gösteren, sahip olduğuyla değil paylaştığıyla tanımlanan insan: homo commonans.

Bu, bir cennet değildir. Bizim çağımızda da çatışmalar, yanılgılar, yas ve kayıp var. Hâlâ tartışıyoruz, hâlâ yanılıyorz, hâlâ birbirimizi ikna etmeye çalışıyoruz. Ama tartışmalarımızın konusu artık kimin aç kalacağı, kimin kira ödeyemeyeceği, kimin savaşta öleceği değil. Tartışmalarımızın konusu, özgür zamanımızla ne yapacağımız.

Aynı makine, iki dünya

Sizin çağınızın makineleri ile bizim çağınızın makineleri teknik olarak birbirine çok benziyor. Aynı modeller, aynı çipler, aynı ağlar. Aradaki fark teknikte değil, mülkiyettedir. Aynı yapay zekâ, bir dünyada işçiyi hızlandırmaya, izlemeye ve işsiz bırakmaya; öbür dünyada iş gününü kısaltmaya, hastalığı iyileştirmeye ve bilgiyi herkese ulaştırmaya koşuldu.

Sizin çağınızın sloganı şuydu: Makine yeni, zincir eski. Bizim çağınızın sloganı şudur: Makine ortak, zincir kırık.

Aradaki yol, sizin kuşağınızın attığı ilk adımlarla başladı: otuz iki saatlik hafta, algoritmaya itiraz hakkı, açılan modeller, kamulaştırılan veri merkezleri, patentlerin kaldırılması, silah bütçelerinin sağlığa ve eğitime aktarılması, platform işçilerinin sendikaları, makinenin bir işçiyi ikame etmesinin toplu sözleşme konusu yapılması.

Her biri küçük görünüyordu. Hepsi birlikte, bir dünyadan ötekine geçişin köprüsü oldu.

Ayak Sesleri

Bizim çağımızdan bakınca: Sizin çağınızın insanları, çoğu zaman kendilerini yalnız ve yenik sandı. Oysa biz geriye baktığımızda, o yıllarda dünyanın dört bir yanından yükselen ayak seslerini duyuyoruz. Birbirini duymayan bu sesler, bir gün aynı adımla yürümeye başladı.

Kırk yıllık gerilemenin ardından ayak sesleri duyuluyor. Hindistan'ın köylüleri tekellere karşı bir yıl boyunca başkentin kapılarında kamp kurdu ve kazandı. Amerika'da otomobil işçileri üç dev şirkete karşı aynı anda greve çıktı; depo ve kahve zinciri işçileri, yıllarca süren sendika düşmanlığına rağmen ilk sendikalarını kurdu. Hollywood'un senaristleri ve oyuncularını, yapay zekâya karşı ilk toplu sözleşme maddelerini yazdırdı. Kenya'da, Endonezya'da, Nepal'de, Madagaskar'da, Fas'ta, Peru'da yeni bir kuşak sokaklara döküldü; kimi yerde hükümetler geri adım attı, kimi yerde düştü. Almanya'da liseliler zorunlu askerliğe karşı okul grevi yaptı; aynı günlerde yüz binlerce sendikalı sekiz saatlik işgünü savunmak için yürüdü. Madrid'de kiracılar sendika kurdu. İtalyan liman işçileri silah sevkiyatlarını durdurdu. Nairobi'de, Manila'da, Buenos Aires'te yapay zekânın görünmez emekçileri örgütlenmeye başladı. Berlin'de sosyalist bir program savunan parti seçimden birinci çıktı.

Bu sesler henüz dağınık. Çoğu, kendi adını ve programını bilmeden yürüyor; çoğu, kalıcı bir örgüte dönüşmeden dağılma tehlikesiyle karşı karşıya. Kendiliğinden öfke egemenleri sarsar ama deviremez; onu bir iktidar stratejisine dönüştüren, örgüttür. Bu seslerin birleşip birleşmeyeceği tarihin değil, örgütlenmenin konusudur. Umut bir duygu değil, bir örgütlenme biçimidir.

Kapanış

Bizim çağımızdan bakınca: Bu son sayfayı, sizin çağınızdan bizim çağımıza uzanan köprünün ortasında durarak yazıyoruz.

1 848'de komünistler, görüşlerini ve amaçlarını gizlemeyi aşağılık bir şey saydıklarını, amaçlarına ancak var olan bütün toplumsal düzenin zorla yıkılmasıyla ulaşılabileceğini açıkça ilan etmişlerdi. Aynı şeyi sizin çağınız için de açıkça söylüyoruz: Bu düzen kendi kendine değişmeyecek. Sermaye, iktidarını kendi rızasıyla hiçbir zaman bırakmadı; hiçbir egemen sınıf tarihten kendiliğinden çekilmedi. Onu bırakmaya zorlayacak olan, milyarlarca emekçinin örgütlü gücü ve bu gücü iktidara taşıyacak devrimci iradedir.

Egemen sınıflar, bir komünist devrim karşısında titresin.

1848'de şöyle yazılmıştı: Proleterlerin bu devrimde zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şey yoktur. Kazanacakları ise bir dünya vardır.

Biz bu cümleye, sizin çağınızdan bizim çağımıza uzanan yolu bilerek şunları ekliyoruz:

Talebiniz tazminat değil, iade olmalıdır. Sizden alınan zekâyı, bilgiyi, zamanı ve geleceği geri isteyin.

Zincirler değişti. Artık demirden değil; borçtan, algoritmadan, gözetimden, güvencesizlikten, patentten, sınırdan dövülüyor. Ama zincir hâlâ zincirdir. Makine yeni, zincir eski.

Ve kazanılacak olan, artık yalnızca bir dünya değil. Kazanılacak olan, insanlığın üç yüz bin yıllık ortak birikimi: dilimiz, bilimimiz, genlerimizin sırrı, makinelerimizin

zekâsı, gezegenimizin geleceği ve üzerimizde uzanan yıldızlı gökyüzü. İnsanlık gezegensel bir uygarlığın eşİğine ancak sınıfların ortadan kalktığı bir dünyada geçebilir: sosyalizm ya da barbarlık, bu kez gezegen ölçeğinde.

Biz o eşİğı geçtik. Size, eşİğin öbür yanından, yolun mümkün olduğunu söylemek için sesleniyoruz. Ama o yolu sizin yerinize kimse yürümecek.

Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!

Ekler

Manifestonun kendisi, tek başına okunabilecek bir metin olarak yazıldı. Aşağıdaki ekler, onun dayandığı kaynakları, çalışmaları ve Türkiye'den okuyanlar için yerel notları içeriyor.

Ek A — Temel metinler ve güncel veriler

Bu metin, 1848 Manifestosunun yapısını izler: Giriş, I. Burjuvalar ve Proleterler, II. Proleterler ve Komünistler, III. Sosyalist ve Komünist Edebiyat, IV. Komünistlerin muhalefet hareketleri karşısındaki tutumu. "Gelecekte Bir Önsöz", V. bölüm ("Yenilgilerimizden Öğreniyoruz"), VI. bölüm ("Özgürleşen İnsanlık") ve "Ayak Sesleri" 2026 için eklenmiştir. Asıl metinden yapılan aktarmalar sadeleştirilmiştir. Tarihsel rakamların bir kısmı kaynaklarda tartışmalıdır; bu yüzden aralık ya da "yaklaşık" olarak verilmiştir. "Genel zekâ", Marx'ın *general intellect* kavramının karşılığıdır; kimi çevirilerde "genel akıl" olarak geçer. "Birinci tip uygarlık", gökbilimci Nikolay Kardaşev'in 1964'te önerdiği, bir uygarlığı kullanabildiği enerjiyle ölçen ölçekte, gezegenine düşen enerjinin tamamını kullanabilen uygarlıktır.

Temel metinler

- Karl Marx ve Friedrich Engels, Manifesto of the Communist Party (1848) ve 1872, 1883, 1888 önsözleri, Marxists Internet Archive.
- Karl Marx, Fransa'da İç Savaş (1871), Paris Komünü üzerine.
- Karl Marx, Grundrisse (1857–58), "Makineler üzerine fragman" ve genel zekâ kavramı.
- Karl Marx'tan Friedrich Engels'e mektup, 19 Aralık 1860, Darwin'in *Türlerin Kökeni* üzerine.
- Rosa Luxemburg, "Berlin'de Düzen Hüküm Sürüyor" (14 Ocak 1919).

Güncel veriler

- Oxfam, Billionaire wealth jumps three times faster in 2025 to highest peak ever, Ocak 2026 — 3.000'i aşan milyarlar, 18,3 trilyon dolar servet, 2025'te

2,5 trilyon dolar artış; yoksulluk ve gıda verileri; milyarderlerin siyasi görev olasılığı ve medya sahipliği.

- ILO, Employment and Social Trends 2026 — 2,1 milyar kayıt dışı işçi, yaklaşık 300 milyon aşırı yoksul işçi, 260 milyon NEET genç.
- CNBC, Tech AI spending approaches \$700 billion in 2026, Şubat 2026.
- Space Daily, Starlink passes 11,000 satellites, Ağustos 2026 — etkin uyduların yaklaşık üçte ikisi.
- Copernicus İklim Değişikliği Servisi, Global Climate Highlights 2024 — 1,5 derece eşiğinin aşıldığı ilk takvim yılı.
- Birleşmiş Milletler, Dış Uzay Antlaşması (1967).

Ek B — Bu metnin dayandığı Bilgi Müşterekleri çalışmaları

Bu manifesto, Bilgi Müşterekleri'nin 2026 yılı boyunca yayımladığı dosyaların ve yazıların birikimine dayanır. Ayrıntılı olgular, kaynaklar ve tartışmalar bu çalışmalarda bulunabilir. Tüm dosyalar: bilgimusterekleri.org/kilavuzlar.

Bilgi Müşterekleri dosyaları

- [Avrupa İşçi Sınıfı Tarihi, sürüm 1.0.7](#) — [PDF](#) · [EPUB](#) · [MD](#)
- [Sosyalist Yapay Zekâ Manifestosu, sürüm 1.0.9](#) — [PDF](#) · [MD](#)
- ["Yapay Zekâ Çağında Emek" kitabı, sürüm 1.0.4](#) — alt başlığı "Makine Yeni, Zincir Eski" bu metnin de alt başlığıdır
- [Rusya Gerçeği](#)
- [Gerçek Çin Dosyası](#)
- [12 Eylül Dosyası, sürüm 1.0.4](#)
- [Yerel Yönetime Katılmak, sürüm 1.0.1](#)
- [Geleceğin Eğitimine Bakmak, sürüm 1.0.1](#)
- [Gig Ekonomi Dosyası, sürüm 1.0.2](#)
- [Bilişim Emekçisinin El Kılavuzu, sürüm 1.0.3](#)
- [Yoldaşça Eleştirmek, Birlikte İlerlemek, sürüm 1.0.2](#)
- [Devrimci Tartışma Etiği ve Safsatalardan Arınma Kılavuzu, sürüm 1.0.2](#)
- [Etkinlik Düzenleme ve Yoldaşlık, sürüm 1.0.5](#)
- [Tüm kılavuzlar](#)

Bilgi Müşterekleri'nden yapay zekâ yazıları

- Anthropic'in 2030 Modelini Sınıfsal Gözle Okumak — tekno-kapitalizm tanımı, "pasta büyüyecek, pay sermayeye gidecek"
- GPT-6 Astra'yı Sınıfsal Gözle Okumak — merdivenin alt basamağı
- 'Fiziksel Yapay Zekâ' Kime Karşı Silahlanıyor?
- Yapay Zekâda Tasmayı Kim Tutuyor? — tasma değil tapu
- "Hepsini Durdurduk": Bir Tekelin Kendini Aklama Grameri — özel egemenlik
- Anthropic'in Aktivist İzleme Sistemi — kapı görevlilerinin grevi
- İstifanın Sınıfı — kıyamet kadranı
- Yapay Zekâ, Felsefe ve Sahipsizlik Yanılsaması
- Filozoflar ve Yapay Zekâ
- Mark Zuckerberg Gerçekte Ne İstiyor?
- Aynı Hafta, İki Masa: Kamp Değil Sınıf
- Washington'da Bir Haftanın Sınıfsal Bilançosu
- Ulusal Yapay Zekâ Kurulu: Masada Kim Var, Kim Yok?
- Yapay Zekâ Patronu İlk Kez Bir İnsanı Kovdu
- "Yerli ve Milli" Yapay Zekâ İllüzyonu
- Ütopayı Eleştirmek Yetmez
- Kristalleşmiş Emegın İsyanı

Bilgi Müşterekleri'nden ilgili yazılar

- Herkesten Öğrenmek Serbest, Tekelden Öğrenmek Suç
- Fren Kimin Ayağının Altında?
- İşçiler Neden Sağa Oy Veriyor?

Ek C — Türkiye'den okuyanlar için notlar

Manifesto bütün dünyanın emekçilerine seslenir. Ama her okur onu kendi ülkesinin tarihinden okur. Türkiye'den okuyanlar için, metnin genel tezlerini bu topraklardaki deneyimle buluşturan notları burada topladık.

Türkiye, 1970–1980: Kitle hareketi, bölünme ve sınıf darbesi

15–16 Haziran 1970'te, sınıf sendikacılığını kapatmak için çıkarılan yasaya karşı yüz ile yüz elli bin işçi iki gün boyunca İstanbul ve Kocaeli'yi durdurdu; beş kişi öldü, yasanın temel maddeleri sonradan iptal edildi. Yasa vermez, mücadele kazandırır. 1970'lerde işçi, öğrenci, öğretmen, köylü hareketleri yükseldi; sınıf sendikacılığı güçlendi, 1977'de yaklaşık yarım milyon insan 1 Mayıs'ta Taksim'e aktı. O gün meydana ateş açıldı, panzerler kalabalığa sürüldü; resmi kayıtlara göre otuz dört, başka sayımlara göre kırk bir kişi öldü, failer hiç bulunmadı. 1979'da bir Karadeniz ilçesinde seçilen terzi belediye başkanı ilçeyi mahallelere ayırdı; halkın seçtiği komiteler fiyatları denetledi, yolları halk emeğiyle yaptı. Darbeden iki ay önce ilçeye askerî birliklerle girildi: Hedef, halkın kendi kendini yönetebileceğinin kanıtıydı.

Egemen sınıf, 12 Mart 1971'de ve 12 Eylül 1980'de iki darbe yaptı. 12 Eylül bir "ara" değil, bir kuruluştur: 24 Ocak 1980 kararlarının ekonomik programının silahla uygulanması. Darbenin ilk işi grevi yasaklamaktır; o sabah yüzlerce işyerinde elli bini aşkın işçi grevdeydi. Sınıf sendikacılığı yapan konfederasyon kapatıldı; öteki büyük konfederasyonun genel sekreteri cuntanın bakanı oldu. 650 bin kişi gözaltına alındı, 1 milyon 683 bin kişi fişlendi, 517 kişiye idam cezası verildi; 50 kişi asıldı, aralarında on sekiz devrimci; 299 kişi cezaevlerinde, bunların 171'i işkencede

öldü; 23.667 derneğin faaliyeti durduruldu. Emeğin millî gelirdeki payı altı yılda yüzde 27'den yüzde 19'a düştü. Bu bir istikrar operasyonu değil, bir transfer operasyonuydu.

Dersler: Darbe, sınıf mücadelesinin sermaye adına sonuçlandırılmasıdır; 12 Eylül'ün hedefi her şeyden önce örgütlü işçi sınıfıydı. Darbeyi sermaye yaptı; sol yalnızca engelleyemedi. Ama engelleyememenin nedenleriyle yüzleşmek zorundayız. Sermaye tek programla, sol onlarca programla yürüdü; bu gruplar arasındaki çatışmalar zaman zaman ortak düşmana karşı mücadeleden daha fazla enerji tüketti. Darbe öngörüldü ama ona hazırlanılmadı; öngörüp yazmak, öngörüp hazırlanmak değildir. Kimileri ordudan "iyi general" bekledi; oysa darbeye karşı tek güvence, örgütlü ve birleşik işçi sınıfıdır. Sarı yönetimli sendikaların tabanı bırakıldı; yönetim sarıysa taban sarı değildir. Mahallelerin faşist saldırılara karşı savunulması gerekliydi; ama kitleden kopuk silahlı eylemler sınıfın grevlerini büyütmedi, cuntaya "iki uç" masalı için malzeme verdi. Kapıyı konuşurken hırsız unutan özeleştirici de hırsızın avukatlığıdır: Ölümler 12 Eylül sabahı birden durdu; bir terörü bir günde durdurabilen devlet, onu sürdürebilecek devlettir.

Ve 12 Eylül ile hesaplaşılmadı. Darbe bir gün sürer, kurumları kuşaklar boyu yaşar: anayasası, yükseköğretim kurulu, sendikal mevzuatı, seçim barajı, zorunlu din dersi ve resmî ideolojisi. Sıkıyönetimle dokuz bin dört yüz kamu görevlisi atılmıştı; olağanüstü hal kararnameleriyle yüz yirmi beş binden fazlası. "Hesaplaştık" diyenler aygıtı sökmedi, devraldı. Hesaplaşma iktidarların değil, sınıfın işidir. Hesaplaşılmamış bir yenilgi, bitmemiş bir yenilgidir.

Tekel direnişi, 2009–2010: Çadırların öğrettiği

Özelleştirilen Tekel fabrikalarının on bini aşkın işçisi, 2009 Aralıkta haklarını yitirmemek, yarı ücretli, on aylık, tazminatsız "4/C" statüsüne itilmemek için Ankara'ya geldi. Bağlı oldukları konfederasyonun genel merkezinin önünde kurulan çadırlarda, kışın en sert günlerinde yetmiş sekiz gün direndiler. Kürt ve Türk, Alevi ve Sünni, farklı siyasal eğilimlerden işçiler, farklı kentlerden gelen kadınlar ve erkekler aynı ateşin başında ısındı. Direniş bütün ülkede işçi sınıfının

dikkatini topladı; öğrenciler, emekliler, başka işkollarının işçileri çadırlara akın etti, Şubat 2010'da destek grevi yapıldı. Konfederasyon yönetimi hükümetle pazarlık yaptı; işçiler konfederasyon binasını protesto etti. Direniş, genel bir mücadeleye dönüşmeden, bir yargı kararıyla elde edilen sınırlı iyileştirmeye sona erdi.

Dersler: İşçi sınıfının farklı kimliklerden gelen kesimleri, ortak bir mücadelede bir araya geldiğinde, onları bölmek için kurulan bütün duvarlar yıkılabilir. Ama tabanın kararlılığı, onu temsil eden yönetimlerin kararlılığıyla buluşmadığında, en güçlü direniş bile masada tüketilir. Kazanım küçük, ders büyük: Sendika işi demokrasi, bir ilke değil, bir zafer koşuludur.

Birkaç yerel not daha

Kuryeler ve istatistik. 9 Temmuz 2026'da İstanbul'da hayatını kaybeden motokurye Merve Yılmazelli, "esnaf" sayıldığı için hiçbir iş kazası istatistiğinde yer almadı. Patronun patronu olmaz; patron olmayanın işvereni olmaz; işvereni olmayanın iş kazası olmaz. Hukuken grev hakkı tanınmayan kuryeler, 2022'de ve 2023'te kontak kapatarak ücret artışlarını yükseltti.

Misafir işçiler. 30 Ekim 1961'de Türkiye ile Almanya arasında imzalanan işgücü anlaşması iki halk arasında değil, iki burjuvazi arasında yapıldı. "Misafir" sanılan işçiler, 1973'te Köln'deki Ford fabrikasında Avrupa sınıf tarihinin öznesi oldu. Almanya'da ırkçılığa uğrayan Türkiyeli işçi, Türkiye'de Suriyeli işçiye karşı ırkçılığa ortak olamaz.

Din ve cunta. 12 Eylül cuntası, sendikayı ve derneği kapattığı yerde dini, işçiye ideolojik olarak örgütsüzleştirmenin aracı yaptı; cuntanın Türk-İslam sentezi bugün devletin resmî ideolojisidir.

"Yetmez ama evet". Weimar'daki "küçük kötü" siyasetinin mantığı Türkiye'de de tanındıktır: başkasının sorusuna evet demek. Vesayete karşı haklı öfke, yeni bir vesayetin kuruluşuna oy oldu. Hegemonya, karşı tarafın en haklı talebini kendi aygıtına bağlayarak kurulur.

Bilişim emeğinin iki öncüsü. Bu topraklarda bilişim emeğinin örgütlenme fikri, sektörün kendisiyle yaşıttır. 1960'larda IBM'de sendikalaşmanın öncülerinden, Türkiye'nin ilk bilgisayar doktoru bilim insanlarından Necdet Bulut, 26 Kasım 1978'de Trabzon'da uğradığı silahlı saldırının ardından yaşamını yitirdi. İnterneti kamusal bir olanak olarak getirme mücadelesini, özgür yazılım derneklerini ve buluşmalarını örgütleyen Mustafa Akgül ise bilginin herkeste kalmasını savundu. Bulut emeğin hakkını, Akgül bilginin herkeste kalmasını örgütledi; ikisi ayrılmazdır. Bu tarihin bugünkü halkalarından biri, 2025'te tescil edilen Bilişim Emekçileri Sendikası'dır. Türkiye'de bilişim, milyonlarca işçinin bulunduğu torba bir işkolunda görünmezdir; ayrı işkolu taktik bir kazanım, sendikal barajın kaldırılması stratejik hedeftir.

Kent konseyleri. Türkiye'de kent konseylerinin görüşü bağlayıcı değildir; bütçesi ve sekreteryası belediyeden gelir. Arka bahçe bir arıza değil, bir tasarımdır. 1979'da bir Karadeniz ilçesinde seçilen terzi belediye başkanının mahalle komiteleriyle kurduğu halk yönetimi, darbeden iki ay önce askerî birliklerle dağıtıldı: Hedef, halkın kendi kendini yönetebileceğinin kanıtıydı. Yerel iktidar, merkezî mücadelenin okuludur, ikamesi değil.

Acil talepler. Bugün Türkiye'de şu talepler, manifestodaki tutumların en somut ifadesidir: ILO'nun 193 sayılı sözleşmesi onaylansın ve en geç 12 Haziran 2027'de Meclis'e sunulsun; bilişim ayrı işkolu olsun ve sendikal baraj kalksın; kamu kurumlarının yapay zekâ sözleşmeleri yayımlansın; her veri merkezinin su ve enerji bütçesi açıklansın, yerel yönetimin vetosu tanınsın; kamu parasıyla üretilen her model açık olsun; 12 Eylül'ün sendikal ve anayasal mirası tasfiye edilsin, grev yasakları ve ertelemeleri kaldırılsın.

Ek D — Bu metne nasıl eleştiri yöneltilir?

Bu manifesto bir sürümdür, kutsal bir metin değil. Eleştirinizi şu  l   terle yazın: kişi yi değil iddiayı hedefleyin; tezimizi, sahibinin kabul edeceği en g   l  hâliyle özetleyin; kaynak gösterin; emin olmadığınız yerde "emin değilim" deyin. Hakaret içermeyen her eleştiri yayımlanır ve yanıtlanır. Haklı çıkan eleştiri bir sonraki s r me işlenir ve sahibi anılır. Düzeltmeler sürüm notunda açıkça yazılır, sessizce yapılmaz. Bu ilkeler bize karşı da ileri sürülebilir.

Kom n st Manifesto 2026, sürüm 2.0.1. Bilgi Müşterekleri. Bu metin Creative Commons At f-AynıLisanslaPaylaş 4.0 (CC BY-SA 4.0) lisansıyla yayımlanmıştır.  oğaltın, çevirin, eleştirin, geliştirin.

Etiketler: manifesto, marx, engels, yapayzeka, sinif, bilim, uzay, genetik, enternasyonalizm, yenilgilerimiz

Mafine yeni, zincir esfi.

“Bir hayalet dolaşıyor dünyada: komünizm hayaleti.”

Bu manifesto, gezegensel uygarlığa sığramış bir insanlığın gözünden, 2026'nın emekçilerine yazıldı: sınıflı toplumun son yüz yılına geriye bakarak.

1848 Manifestosunun yapısını ve yöntemini koruyarak yapay zekâyı, genetiği, uzayı, iklimi ve emperyalist paylaşım kavgasını dört soruyla okuyor: Kimin elinde? Kimin denetiminde? Kimin yararına? Kim karar veriyor? Ve 1848'de olmayan iki bölüm ekliyor: *Yenilgilerimizden Öğreniyoruz* ve makine ortak olduğunda özgürleşen insanlığı anlatan *Özgürleşen İnsanlık*.

BİLGİ MÜŞTEREKLERİ

Bilgi Herkesindir · bilgimustereklere.org
Sürüm 2.0.1 · Eylül 2026 · CC BY-SA 4.0
Çoğaltın, çevirin, eleştirin, geliştirin.